พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) : ศึกษากรณีปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์

THE SANGHA ACT B.E. 2505 AND AMENDED B.E. 2535 : A CASE STUDY OF THE SANGHA ADMINISTRATION PROBLEMS

พระวิทูล วงค์อิ่น

นิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชากฎหมายอาญา

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

2551

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) : ศึกษากรณีปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์

THE SANGHA ACT B.E. 2505 AND AMENDED B.E. 2535 : A CASE STUDY OF THE SANGHA ADMINISTRATION PROBLEMS

พระวิทูล วงค์อิ่น

วิทยานิพนธ์นี้เสนอต่อมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชากฎหมายอาญา

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
2551

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) : ศึกษากรณีปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์

พระวิทูล วงค์อิ่น

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชากฎหมายอาญา
2551

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ไชยยศ เหมะรัชตะ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. พระสุธีวรญาณ)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์พิเศษ อดิศักดิ์ ทองบุญ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. มนตรี รูปสุวรรณ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชลอ ว่องวัฒนาภิกุล)

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับภาคนิพนธ์หรืองานเขียนวิจัยเป็นประการสำคัญ ปัญหา อุปสรรค ข้อขัดข้อง ในการเขียนงานวิจัยนั้นย่อมเป็นที่ประจักษ์ แก่นักศึกษาทุกท่าน หากไม่ได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคลหลายๆ ฝ่ายแล้วก็ยากจะประสบความสำเร็จ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ก็เช่นเดียวกัน คงไม่อาจจะสำเร็จลงได้ หากไม่ได้รับความกรุณาเป็นอย่างยิ่ง จากบุคคลหลายๆ ฝ่ายที่ได้ให้ความกรุณาช่วยเหลือสนับสนุนทั้งข้อคิดและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และงานเขียนในครั้งนี้เป็นอย่างมาก ขอกล่าวนามเพื่อระลึกถึงพระคุณและอนุโมทนาให้ปรากฏไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระสุธีวรญาณ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้เมตตารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้ข้อคิดความเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานเขียนในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

ขอเจริญพรขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ไชยยศ เหมะรัชตะ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้ชี้แนะ ให้คำปรึกษา และติดตามงานเขียนด้วยความห่วงใยและเอื้ออาทร ตลอดระยะเวลาที่ทำการเขียนวิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์พิเศษ อดิศักดิ์ ทองบุญ ได้ให้ความกรุณาช่วยตรวจทานวิทยานิพนธ์อย่างละเอียด ทั้งให้คำปรึกษา ชี้แนะ แก้ไขเพิ่มเติมให้วิทยานิพนธ์มีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นับเป็นความกรุณาอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร. มนตรี รูปสุวรรณ รองศาสตราจารย์ ดร. ชลอ ว่องวัฒนาภิกุล ได้กรุณาชี้แนะให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่องานเขียนครั้งนี้เป็นอย่างมาก

ขอขอบคุณ อาจารย์สมชาย ธรรมสุทธิวัฒน์ และคณาจารย์สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงทุกท่าน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือด้วยดีตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษาและในช่วงของการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ คุณวิชาดา บุญจันทร์กุล เจ้าหน้าที่หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหิดล เจ้าหน้าที่หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เจ้าหน้าที่หอสมุดมหาวิทยาลัยเกริก และคุณเจษฎา รัตนธรรมเลิศ ที่อำนวยความสะดวกและช่วยเหลือสืบค้นข้อมูล ตลอดจนช่วยจัดส่งเอกสารด้วยมิตรไมตรีจิตอันดี จนเสร็จสมบูรณ์

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) : ศึกษากรณีปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์

ชื่อผู้เขียน พระวิทูล วงค์อิ่น

หลักสูตร นิติศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชากฎหมายอาญา)

คณะกรรมการที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์พิเศษ อดิศักดิ์ ทองบุญ	ประธานกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร. มนตรี รูปสุวรรณ	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร. ชลอ ว่องวัฒนาภิกุล	กรรมการ

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช2535: ศึกษากรณีปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์” นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปัญหาอุปสรรค ข้อขัดข้องอันเกิดจากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 ที่รัฐได้ตราขึ้นเพื่อให้คณะสงฆ์ใช้เป็นเครื่องมือ ในการปกครองคณะสงฆ์ อันที่จะทำให้องค์กรปกครองคณะสงฆ์ มีความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาวิจัย พบว่า องค์กรคณะสงฆ์ ประสบปัญหาทางการปกครอง ได้แก่ ปัญหาโครงสร้างกฎหมายที่รวมศูนย์อำนาจ ปัญหาคุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง ปัญหาของระบบสมณศักดิ์ และ ปัญหาการใช้กฎนิคหกรรม ทั้งนี้ล้วนมีสาเหตุมาจากบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535

ปัญหาดังที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อได้วิเคราะห์จากเอกสารและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเกิดจากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในหมวด 3 ที่ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งได้กำหนดโครงสร้างทางปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ โดยกำหนดให้พระมหาเถระทรงสมณศักดิ์ชั้นสูง เป็นผู้ใช้อำนาจทำให้โครงสร้างของระบบการปกครองทั้งหมด

ผูกติดกับองค์กรสูงสุด การบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์จึงไม่มีประสิทธิภาพเพราะเหตุว่า ต้องรอการตัดสินจากองค์กรสูงสุด

ดังนั้น แนวทางการแก้ไข จึงควร ปรับปรุง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มิให้มีการจุกตัวของงานบริหารการพระศาสนา ควรปรับปรุงโครงสร้างทางกฎหมายให้มีการกระจายอำนาจ กล่าวคือ ควรจัดให้มีหน่วยงานรับผิดชอบงานบริหารการพระศาสนาด้านต่างๆ เป็นการเฉพาะ ได้แก่ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการศึกษา 3) ด้านการเผยแผ่ 4) ด้านการสาธารณูปการ 5) ด้านการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์

คำสำคัญ: พระสังฆาธิการ / นิคหกรรม / อธิกรณ์ / การปกครองคณะสงฆ์

Thesis Title The Sangha Act B.E 2505 and Amended B.E. 2535 : A Case Study of the Sangha Administration Problems

Author PhraWitoon Wong-in

Degree Master of Laws (Criminal Law)

Supervisory Committee

Professor Adisak Thongboon	Chairperson
Assoc. Prof. Dr. Montree Rubsuwan	Member
Assoc. Prof. Dr.Chalor Wongwattanapikul	Member

ABSTRACT

The purpose of this research is to study the problems, obstacle and the objection which is effected by the Sangha Act B.E 2505, Amended B.E. 2535. The Sangha Act B.E 2505, Amended B.E. 2535 was written for the monk administration which will develop the Sangha to be concentrated to solve the problems and effectively develop the Sangha.

The study reveals that the Sangha Act B.E 2505, Amended B.E. 2535 caused the Sangha government the problems by its centralized law structure, the honorific rank system, The poverty of the committee of Songha Supreme Council and the punishment rules.

In addition, the study reveals that the Sangha administration which specified the centralized administration structure caused the problems under the Sangha Act B.E 2505, Amended B.E. 2535, section 3 which specified the Sangha Supreme as the administration authority individually. As the result, the Sangha administration is impractical because they have to wait for the decision of the order.

The Sangha Act B.E 2505, Amended B.E. 2535 should be adjusted to disseminate the administration system. Moreover, there should alter the law structure to be disseminated and the specific departments should be set up to administrate the Buddhist tasks in the field of 1) Domination 2) Education 3) Propagation 4) Public Assistance and 5) The juridical or the Vinayadhara.

Keyword: The Ecclesiastical Administrative Officer / Suppression / The disciplinary case of dispute / The Sangha Administration

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	**ค**
บทคัดย่อภาษาไทย	**จ**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	**ช**
สารบัญภาพ	**ฎ**
บทที่	
1 บทนำ	**1**
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 สมมติฐานของการวิจัย	7
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย	8
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	9
2 แนวคิด ทฤษฎี และวิวัฒนาการการปกครองคณะสงฆ์	**10**
2.1 หลักการรวมอำนาจการปกครองกับการปกครองคณะสงฆ์	10
2.2 หลักการแบ่งอำนาจการปกครองกับการปกครองคณะสงฆ์	12
2.3 หลักการกระจายอำนาจการปกครองกับการปกครองคณะสงฆ์	14
2.4 ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล	15
2.5 พระพุทธศาสนาในประเทศไทย	17
2.6 การปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย	18
2.7 การปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา	20

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.8 การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์	23
2.9 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445)	29
2.10 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484	41
3 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535	**54**
3.1 การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535)	55
3.2 องค์กรปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535)	61
3.3 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	82
3.4 พระอุปัชฌาย์	83
3.5 นิคหกรรม	87
4 ปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535)	**95**
4.1 ปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างทางกฎหมายที่กำหนดแบบรวมศูนย์	96
4.2 ปัญหาคุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535	98
4.3 ปัญหาตำแหน่งทางการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ผูกติดกับระบบสมณศักดิ์	102
4.4 ปัญหาการใช้กฎนิคหกรรม	105

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	**110**
5.1 บทสรุป	110
5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหา	115
บรรณานุกรม	**128**
ภาคผนวก	**136**
ภาคผนวก ก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ภูมิพลอดุลยเดช ปร. ให้ไว้ ณ วันที่ 25 ธันวาคม พุทธศักราช 2505 เป็นปีที่ 17 ในรัชกาลปัจจุบัน	136
ภาคผนวก ข พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2535 ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร. ให้ไว้ ณ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2535 เป็นที่ 47 ในรัชกาลปัจจุบัน	145
ภาคผนวก ค กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม	153
ประวัติผู้เขียน	**179**

สารบัญภาพ

รูป		หน้า
2.1	โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล	17
2.2	การปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย	20
2.3	การปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา	22
2.4	การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1- 3	25
2.5	การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัชกาลที่ 4	27
2.6	การปกครองคณะสงฆ์ สมัยรัชกาลที่ 5 ก่อนการใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121	29
2.7	การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121	35
2.8	การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 6-รัชกาลที่ 7	38
2.9	การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484	48
3.1	โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535)	60
3.2	องค์กร “มหาเถรสมาคม”คณะผู้บริหาร อำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535	91
3.3	ข้อมูล องค์กรปกครองคณะสงฆ์ และจำนวนพระภิกษุสามเณร ทั่วประเทศ พ.ศ.2549	92
5.1	โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน	125
5.2	โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) ตามแนวทางเสนอแนะ	126

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันสงฆ์ เป็นสถาบันขนาดใหญ่ ที่ประกอบด้วยบุคคลจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างฐานะ ต่างอาชีพ ต่างอัธยาศัย ต่างจิต ต่างใจ การเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมนี้ แม้จะผ่านการพิจารณากลั่นกรองอย่างถูกต้องทุกประการ ตามรูปแบบแห่งการบรรพชาอุปสมบทที่บัญญัติไว้ในพระวินัยทุกประการ แต่เมื่อสงฆ์ส่วนใหญ่ยังไม่มีโอกาสได้บำเพ็ญสมณธรรมอย่างจริงจัง เพื่อบรรเทากิเลสให้เบาบางออกไปจากจิตใจของตนๆแล้ว โอกาสที่จะทำความผิดเสียหาย ทางกาย วาจา และใจ ย่อมจะมีมากบ้างน้อยบ้างเป็นธรรมดา

ในครั้งพุทธกาล เมื่อสงฆ์มีจำนวนมาก ลาภสักการะเกิดขึ้นแก่สงฆ์ อาสวัฏฐานิยธรรม[1] ปรากฏขึ้นในหมู่สงฆ์ พระพุทธองค์ ทรงบัญญัติสิกขาบท (พระวินัย) เป็นเครื่องควบคุมปกครองหมู่สงฆ์ ทั้งนี้เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก เพื่อความผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม และเพื่ออนุเคราะห์พระวินัย[2] แล้วพระพุทธองค์ทรงวางบทกำหนดโทษที่จะลงแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด ตามความหนักเบาของความผิดที่ได้ประพฤติ[3] พระวินัยจึงเปรียบเสมือนธรรมนูญการปกครองคณะสงฆ์ เป็นมาตรการในการคุ้มครองพระธรรม ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงใช้ปกครองคณะสงฆ์

จึงกล่าวได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์นั้น แก่นแท้คือการปกครองตามพระธรรมวินัย มีพระธรรมวินัย เป็นธรรมนูญการปกครอง ซึ่งเป็นพุทธบัญญัติที่พุทธสาวกได้ยึดถือปฏิบัติมา

---

[1] อาสวัฏฐานิยธรรม คือ ความเสื่อมเสีย หรือ การกระทำอันเป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม

[2] **พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับสังคายนา เล่ม 2**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530), 150

[3] การลงโทษทางพระวินัยมี 3 สถาน คือ 1. โทษอย่างแรง (ครุโทษ) ขาดจากความเป็นพระภิกษุ 2. โทษอย่างกลาง (มัชฌิมโทษ) ต้องอยู่กรรมจึงพ้นโทษ 3 . โทษอย่างเบา (ลหุโทษ) ปลงอาบัติ (สารภาพความผิด)

เพราะพระธรรมวินัย เป็นเสมือนดั่งองค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้วดั่งปัจฉิมโอวาทที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสแก่คณะสงฆ์มีพระอานนทเถระ เป็นต้น เมื่อคราเข้าเฝ้าองค์พระบรมศาสดาในขณะใกล้ปรินิพพาน ว่า

"อานนท์ ธรรมและวินัย ที่เราได้แสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปแล้วก็จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย"[4]

ในคราใด สมัยใดเมื่อเกิดความไม่เรียบร้อย ความไม่ดีไม่งามขึ้นในสังฆมณฑลจนเกินกำลังของคณะสงฆ์ที่จะเยียวยาแก้ไข ก็ได้อาศัยอำนาจรัฐเข้ามาช่วยจัดการแก้ข้อขัดข้องขจัดปัดเป่า ชำระแก้ไข ดังเช่น ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ตลอดจนออกกฎระเบียบข้อบังคับไม่ให้มีการกระทำการอันเป็นที่เสียหายแก่พระศาสนาอีก ดั่ง "กฎพระสงฆ์" ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตราขึ้นเป็นต้น อันเป็นการช่วยจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ โดยการใช้อำนาจรัฐให้ความอุปถัมภ์แก่คณะสงฆ์ให้มีความเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระศาสนา และความเจริญรุ่งเรืองของพระธรรมวินัย

เมื่อรัฐ (พระมหากษัตริย์)ได้ถวายพระราชอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนแห่งรัฐทางด้านพระพุทธศาสนา ในส่วนที่พระองค์ทรงมีอยู่เดิมนั้น แก่คณะสงฆ์ ให้ทำการบริหารจัดการกิจการพระศาสนา เพื่อให้เกิดความสงบสุข ความเรียบร้อย ความเจริญรุ่งเรืองของสังฆมณฑล และความตั้งมั่นแห่งพระธรรมวินัยขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ารัฐได้จัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นระเบียบแบบแผน ทั้งนี้เพราะการปกครองคณะสงฆ์ในรัชกาลก่อนนั้น ขาดความชัดเจน การปกครองดูแลสังฆมณฑล เป็นไปอย่างหละหลวม ก่อให้เกิดความไม่ดีไม่งาม ความไม่เรียบร้อย ขึ้นในวงการคณะสงฆ์เป็นจำนวนมาก รัฐจึงได้ปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์เสียใหม่ โดยการตราเป็นกฎหมายสำหรับใช้ปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเป็นการแบ่งเบาพระราชภาระขององค์พระมหากษัตริย์ ในด้านพระศาสนา นับแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ทั้งนี้เป็นการปฏิรูปคู่ขนานกับทางอาณาจักรมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ให้ตรากฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ความว่า

"ทุกวันนี้การปกครองข้างฝ่ายราชอาณาจักร ก็ได้ดำริแก้ไข และจัดตั้งแบบแผนการปกครองให้เรียบร้อยดีขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นหลายประการ

---

[4] **พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 10,** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), 164.

และฝ่ายพระพุทธจักรนั้น การปกครองสังฆมณฑล ย่อมเป็นการสำคัญทั้งในประโยชน์แห่งพระสาสนา และความเจริญของราชอาณาจักรด้วย ถ้าการปกครองสังฆมณฑล เป็นไปด้วยความเรียบร้อย พระศาสนาก็จะเจริญรุ่งเรืองถาวร และจะชักนำประชาชนทั้งหลายให้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธสาสโนวาท ประพฤติสัมมาปฏิบัติ และร่ำเรียนวิชาคุณในสงฆสำนักยิ่งขึ้นเป็นอันมาก มีพระราชประสงค์จะทรงทำนุบำรุงสงฆมณฑล ให้เจริญคุณสมบัติมั่นคงสืบไปในพระศาสนา..."[5]

ด้วยทรงเล็งเห็นความสำคัญของสถาบันสงฆ์ เพราะสงฆ์เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของชนในชาติ และเป็นแหล่งวิทยาการมาแต่โบราณ อันจะเป็นกำลังช่วยปรับปรุงพัฒนาประเทศในช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ พระองค์ทรงเห็นควรที่จะจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เข้าระเบียบอนุวัตรตามการปกครองแผ่นดิน โดยมุ่งให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นระบบรวมศูนย์อำนาจ เพื่อสร้างเอกภาพของการบริหารคณะสงฆ์ ซึ่งจะอำนวยความมั่นคงให้เกิดแก่ราชอาณาจักร และยังประโยชน์ด้านการศึกษาและศีลธรรมจรรยาของประชาชน โดยให้ศูนย์การบริหารอยู่ที่พระมหากษัตริย์และมหาเถรสมาคม อันประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ คือเจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง และเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกาย มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาในการพระศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์แด่พระมหากษัตริย์ แต่ด้วยการบริหารงานคณะสงฆ์ ภายใต้กฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445- 2462) อยู่ภายใต้การบริหารของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติโดยตลอด จึงทำให้เกิดการลักลั่นทางการปกครอง จึงมีกระแสเรียกร้องให้ปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์เสียใหม่

เมื่อทางอาณาจักรบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย รัฐจึงได้ปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ โดยตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ขึ้น ยกเลิกกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 พร้อมทั้งได้จัดโครงสร้างทางการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นประชาธิปไตย โดยได้แยกอำนาจในการบริหารออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ และอำนาจนิติบัญญัติ มิให้รวมศูนย์เหมือนดังเช่นกฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

อย่างไรก็ดีการบริหารงานภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ต้องประสบปัญหากับความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์เอง ระหว่างพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกับคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ทำให้ดูเสมือนหนึ่งสงฆ์ขาดความสามัคคี จนเป็นเหตุให้รัฐต้องเข้ามาปรับปรุง และจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เสียใหม่ โดยตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ขึ้นเพื่อใช้

---

[5] จารุรัตน์ ปั้นมณี, **กฎหมายพระสงฆ์,** พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 39.

ในการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน ซึ่งได้จัดโครงสร้างทางการปกครองคณะสงฆ์ ให้มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางการงานคณะสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง

ปัจจุบันการบริหารงานพระศาสนา การบริหารงานคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความสุข เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในสังฆมณฑลทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นงานทางด้านการบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ (การตัดสินคดีที่พระภิกษุสงฆ์ต้องอธิกรณ์)จึงอยู่ภายใต้การบริหารงานของมหาเถรสมาคม ตามมาตรา 20โดยประกอบด้วย สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคม สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอีก ไม่เกิน 12 รูป [6] ตามมาตรา 12 และ มีอำนาจหน้าที่ตามความในมาตรา 15 ตรี (ฉบับที่ 2) ดังนี้

1. ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม
2. ปกครองและกำหนดการบรรพชาของสามเณร
3. ควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
4. รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
5. ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

และมาตรา 15 จัตวา (ฉบับที่ 2) มีอำนาจในการออกกฎมหาเถรสมาคมวางระเบียบออกข้อบังคับ ตลอดจนคำสั่งต่างๆ เพื่อใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพื่อมิให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตน สร้างความเสื่อมเสียต่อพระพุทธศาสนา

การที่รัฐได้จัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ โดยได้ถวายภารธุระให้พระมหาเถระชั้นสูงเป็นผู้ทำหน้าที่ในการบริหารงานคณะสงฆ์คณะหนึ่งที่เรียกว่ามหาเถรสมาคมนั้น เป็นที่ทราบดีและยอมรับความจริงประการหนึ่งก็คือ บรรดากรรมการมหาเถรสมาคมนั้นล้วนเป็นพระมหาเถระที่เจริญด้วยอายุพรรษา และเป็นบุคคลกลุ่มน้อย หากจะเปรียบกับราชการทางโลกก็ล้วนอยู่ในวัยเกษียณอายุราชการ เนื่องจากสูงอายุ แล้วทั้งนั้น แต่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ก็ยังให้ท่านต้องทำงานอยู่ทั้งๆ ที่บางท่านหรือหลายท่าน มีอายุเกือบ ๘๐ พรรษา หรือเกิน ๘๐ พรรษาแล้ว ที่มีอายุย่างเข้า ๙๐ พรรษาแล้วก็มี “เพราะบุคลากรที่มีอายุมากเกินไป จนย่างเข้าสู่วัยชรานั้น ย่อมจะขาดความกระตือรือร้น ขาดความฉับไวต่อเหตุการณ์ และต้องการ

---

[6] คณะกรรมการมหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีกรรมการทั้งสิ้น 21 รูป ประกอบด้วย

1. สมเด็จพระราชาคณะราชาผู้เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง 8 รูป
2. กรรมการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง 12 รูป
3.และสมเด็จพระสังฆราชในฐานะประธานกรรมการ 1 รูป

พักผ่อนเหมือนคนทั่วไป หากปล่อยให้รับภาระการบริหารงานต่อไปจนสิ้นอายุขัย ความเสียหายย่อมจะเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์โดยส่วนรวมมากกว่าจะเป็นผลดี”[7] พระมหาเถระแม้จะเป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยคุณวุฒิ และวัยวุฒิ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า เป็นรัตตัญญู คือผู้รู้ราตรีนาน อันหมายถึงผู้ที่มากด้วยประสบการณ์ เพราะบวชนานและผ่านพบอะไรมามาก เป็นพระมหาเถระที่ตั้งอยู่ในฐานะครุฏฐานียบุคคล คือ บุคคลที่ควรเคารพเชื่อฟัง เป็นสังฆบิดร สังฆปริณายก ตามธรรมเนียมของพระพุทธศาสนา

แต่การที่พระมหาเถระผู้ที่ถึงพร้อมด้วยวัยวุฒิ และคุณวุฒิ ทำหน้าที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดตามระบบการปกครองคณะสงฆ์ของประเทศไทย หากจะพิจารณาในแง่หนึ่งก็เป็นสิ่งที่เหมาะสม แต่งานที่ท่านต้องทำ ควรเป็นงานระดับนโยบาย งานให้คำปรึกษาชี้แนะ และงานวินิจฉัยตัดสินในระดับสูงสุด หากแต่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 มหาเถรสมาคม ต้องมารับผิดชอบงานระดับปฏิบัติการเพื่อพิจารณากลั่นกรองหาแนวทางหรือวิธีดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารคณะสงฆ์ที่เหมาะสมในการดำเนินการ ซึ่งควรจะมีหน่วยงานหรือองค์กรในระดับรองลงมาจากมหาเถรสมาคม เป็นผู้ทำหน้าที่ในส่วนนี้ คือทำหน้าที่เป็นสมอง เป็นมือเป็นไม้ให้มหาเถรสมาคม พิจารณากลั่นกรอง ก่อนนำเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาในขั้นตอนสุดท้าย อันจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงาน และช่วยแบ่งเบาภารธุระพระมหาเถระอีกส่วนหนึ่งด้วย แม้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่2 พุทธศักราช 2535 จะได้พยายามแก้ไขจุดนี้โดยให้อำนาจสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการ หรืออนุกรรมการ มีหน้าที่พิจารณากลั่นกรองเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคม แต่ปัจจุบันยังไม่ได้แต่งตั้ง หรือมีหน่วยงานเป็นรูปธรรมเลย[8]

ด้วยพระมหาเถระซึ่งทำหน้าที่บริหารกิจการคณะสงฆ์ในระดับสูง ซึ่งเป็นผู้ที่เจริญด้วยอายุ มีจำนวนน้อย ทั้งยังขาดองค์กรหรือหน่วยงาน ที่ร่วมคิด ร่วมสร้าง จึงทำให้องค์กรสงฆ์ขาดการพัฒนาปรับปรุงให้ทันกับสภาวะของบ้านเมือง ยิ่งในสภาวะปัจจุบัน ที่เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จนก้าวเข้ายุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ในขณะที่งานบริหารการ

---

[7] แสวง อุดมศรี, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย,** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), 13.

[8] มาตรา 19 สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการ หรืออนุกรรมการ ฝ่ายต่างๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระภิกษุหรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณากลั่นกรองเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม การจัดให้มีคณะกรรมการหรืออนุกรรมการฝ่ายต่างๆ การแต่งตั้งกรรมการหรืออนุกรรมการ การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหรืออนุกรรมการ และระเบียบการประชุมให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม

พระศาสนา การคณะสงฆ์ยังย่ำอยู่กับที่ ไม่ว่าจะเป็น งานด้านปกครอง งานด้านการศึกษา งานเผยแผ่ ฯลฯ แม้ไม่มีการถอยหลัง แต่ก็ไม่มีการก้าวไปข้างหน้า จึงเป็นเพียงการรักษาประเพณีการปกครองที่เป็นมาแล้วให้คงอยู่เท่านั้น

องค์กรปกครองคณะสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการบริหารในส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นองค์กรที่สนองงานคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยนำนโยบายไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม อันได้แก่ ระดับภาค จังหวัด อำเภอและตำบล ก็เช่นเดียวกัน กล่าวกันว่าบุคลากรที่ปฏิบัติงานระดับภาคก็มีเพียงเจ้าคณะภาคกับเลขานุการ ระดับจังหวัดก็มีเพียง เจ้าคณะจังหวัดกับเลขานุการ แม้ระดับอำเภอและตำบลก็เช่นเดียวกัน ลำพังภารกิจประจำวัน ก็หมดไปกับงานสงเคราะห์ชาวบ้าน งานพิธีกรรมทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานผูกพัทธสีมา ฯลฯ นอกจากนั้นเจ้าคณะบางรูป นอกจากจะมีตำแหน่งทางการปกครองแล้ว ก็ยังมีตำแหน่งอื่นอีก เช่นเป็นเจ้าอาวาส เป็นพระอุปัชฌาย์[9] เป็นต้น งานอบรมสั่งสอน เมื่อบวชกุลบุตรแล้ว พระอุปัชฌาย์ ร้อยละร้อย แทบจะไม่ได้อบรม สัทธิวิหาริก[10] เลย ซึ่งก็ไม่ใช่ความผิดของพระอุปัชฌาย์ เพราะการปกครองคณะสงฆ์ ได้จัดรูปแบบแบบรวมศูนย์และกระจุกตัว ในขณะที่พระมหาเถระ พระเถระ อีกจำนวนมากที่ทรงความรู้ทั้งทางโลก และทางธรรม และอยู่ในวัยทำงาน กลับถูกปล่อยปละละเลยให้อยู่เฉยๆ

ปัญหาความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นแก่สถาบันสงฆ์ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นภัยที่เกิดจากภายในองค์กรสงฆ์เอง เป็นต้นว่า การประพฤติปฏิบัตินอกธรรมนอกวินัย ของพระภิกษุสามเณร ปัญหาการศึกษาของสงฆ์ที่ไม่ได้รับการพัฒนา การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ที่ต่างสำนักต่างสอนไปคนละทิศทาง ไปจนถึงขั้นทำตัววิปริตจากพระธรรมวินัย และทำพระธรรมวินัยให้วิปริต และภัยที่เกิดจากภายนอกองค์กร เป็นต้นว่า การลอกเลียนแบบพิธีกรรมทางศาสนา ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา การปลอมปนบิดเบือนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา การลบหลู่สิ่งที่เคารพของพระพุทธศาสนา และบุคลากรทางศาสนา ในรูปแบบที่นำความเสื่อมเสียมาสู่สถาบันสงฆ์โดยมุ่งเน้นให้ภาพพระสงฆ์ปฏิบัติผิดจากพระธรรมวินัย ออกสู่สาธารณชน ตลอดจนเข้ามา

---

[9] พระอุปัชฌาย์ หมายถึง พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการบรรพชาอุปสมบทตามบทบัญญัติแห่งกฎมหาเถรสมาคม (กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ข้อ 4

พระอุปัชฌาย์, อุปัชฌายะ “ผู้เพ่งโทษน้อยใหญ่” หมายถึง ผู้รับรองกุลบุตรเข้ารับการอุปสมบทในท่ามกลางสงฆ์ , เป็นผู้นำเข้าหมู่ และปกครองคอยดูแลผิดและชอบ ทำหน้าที่ฝึกสอน อบรม ให้การศึกษาต่อไป (พระธรรมปิฎก, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), 368-369

[10] สัทธิวิหาริก แปลว่า ผู้อยู่ด้วย หมายถึง ขอให้พระอุปัชฌาย์ ช่วยแนะนำ อบรมสั่งสอน สิ่งที่ถูกที่ควร ที่ชอบและไม่ชอบตามพระธรรมวินัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตโต), **ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ,** (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2549), 31.

แสวงหาผลประโยชน์ในพระศาสนา ฯลฯ ปัญหาดังกล่าว กำลังเป็นปัญหาเรื้อรัง หมักหมม สะสม รุมเร้า และบั่นทอนศรัทธาปสาทะต่อสถาบันสงฆ์และพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ความสลับซับซ้อนและความหลากหลาย ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก ทำให้พระมหาเถระ พระสังฆาธิการ ผู้ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ที่มากด้วยภาระหน้าที่ เจริญด้วยอายุพรรษา ต้องมาเกลือกกลั้วแบกรับภาระปัญหาทุกระดับ จึงทำให้การแก้ไขปัญหาไม่ทันต่อเหตุการณ์ มีหลายครั้งที่มีเรื่องสะเทือนวงการคณะสงฆ์เกิดขึ้น ประชาชนรอดูว่าคณะสงฆ์ จะจัดการอย่างไร ปรากฏว่า กรรมการมหาเถรสมาคมแต่ละรูปยังทำอะไรไม่ได้ จนกว่าจะมีการประชุมกรรมการมหาเถรสมาคมเพื่อพิจารณาเรื่องนั้น[11] การแก้ไขปัญหาอืดอาดล่าช้าก็เพราะติดปัญหาเรื่องกฎหมายคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบอื่นๆ จนถูกมองว่าองค์กรที่ทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์อ่อนแอ ไร้ประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดวิกฤติศรัทธาต่อพุทธศาสนิกชน ไปจนถึงการกล่าวละลาบละล้วงจ้วงจาบพระมหาเถระผู้ใหญ่ อย่างไม่เคยเกิดขึ้นในสังคมไทย

จากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นกับสถาบันสงฆ์ในปัจจุบัน ถึงเวลาแล้วหรือยังที่องค์กรสงฆ์จะได้หันมามองตนเองที่จะปรับปรุง ปฏิรูป พัฒนา โครงสร้างองค์กรปกครองคณะสงฆ์ ให้มีความเหมาะสม คล่องตัว และทันต่อเหตุการณ์ เพื่อการบริหารการคณะสงฆ์จะได้มีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์กว้างไกลต่อพระศาสนาและประเทศชาติต่อไป

1.2 สมมติฐานของการวิจัย

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 ได้กำหนดโครงสร้างทางการปกครองเป็นแบบรวมศูนย์อำนาจ โดยองค์กรปกครองสูงสุดที่ใช้อำนาจตามกฎหมาย เป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติและบริหาร ทำให้เกิดอุปสรรคต่อการบริหารจัดการขององค์กรคณะสงฆ์ จึงจำเป็นต้องศึกษาหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว

---

[11] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย,** พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), 76.

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาโครงสร้างระบบบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535

1.3.2 เพื่อศึกษาปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์ไทย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยเอกสาร (Document Research) เป็นหลัก โดยการสัมภาษณ์ (Interview) ประกอบการวิเคราะห์ โดยมีขั้นตอนต่อไปนี้

1.4.1 รวบรวมข้อมูลจาก กฎ ระเบียบ มติ ประกาศ ที่เกี่ยวกับสงฆ์ของประเทศไทยและตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ และบทความต่างๆที่เกี่ยวข้อง

1.4.2 สัมภาษณ์ผู้รู้และผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่พระสงฆ์ อาจารย์มหาวิทยาลัย ข้าราชการ เป็นต้น

1.4.3 นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวม สัมภาษณ์ มาทำการตีความ และเรียบเรียง

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 เพื่อให้ทราบ ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารทางการปกครองคณะสงฆ์ ที่เกิดจากการจัดรูปแบบการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535

1.5.2 เพื่อเสนอแนวทางการปรับปรุงแก้ไขปัญหากฎหมายว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

คณะสงฆ์ หมายถึง บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 หรือกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาราจักร

คณะสงฆ์อื่น หมายถึง บรรดาบรรพชิตจีนนิกาย หรือ อนัมนิกาย

พระราชาคณะ หมายถึง พระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์ ตั้งแต่ชั้นสามัญจนถึงสมเด็จพระราชาคณะ

สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ หมายถึง สมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น ถ้าได้รับการสถาปนาในวันเดียวกัน ให้ถือรูปที่ได้รับสถาปนาในลำดับก่อน

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ คือ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส รองเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่

นิคหกรรม หมายถึง การลงโทษตามพระธรรมวินัย ที่ใช้ลงโทษแก่พระภิกษุ ผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ตามที่ระบุไว้ในกฎนิคหกรรม และกฎมหาเถรสมาคม

อธิกรณ์ หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้น สงฆ์ จะต้องทำ จะต้องแก้ จะต้องดำเนินการ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและวิวัฒนาการการปกครองคณะสงฆ์

ในการจัดระเบียบบริหารราชการของประเทศต่าง ๆ นั้น อาศัยหลักที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) หลักการรวมอำนาจในการปกครอง (Centralization of power) 2) การแบ่งอำนาจในการปกครอง (Deconcentration) และ 3) หลักการกระจายอำนาจการปกครอง (Decentralization of power)[12] การศึกษาปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นการศึกษาถึงการใช้อำนาจในการบริหารและการปกครอง ของรัฐนั้นในที่นี่หมายถึง การปกครอง การบริหารราชการงานพระศาสนาราชการงานคณะสงฆ์ ผู้ศึกษาวิจัยจะได้กล่าวถึง แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวกับรูปแบบของการใช้อำนาจในการบริหารและการปกครองแห่งรัฐ กับรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ถึงการใช้อำนาจในการบริหารขององค์กรคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้เข้าใจถึงรูปแบบองค์กรปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม 2535

2.1 หลักการรวมอำนาจการปกครองกับการปกครองคณะสงฆ์

2.1.1 ความหมาย

หลักการรวมอำนาจ คือ หลักการปกครองที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ได้แก่กระทรวง ทบวง และกรมต่างๆ ของรัฐ ในที่นี้ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ หมายถึงองค์กรมหาเถรสมาคม อำนาจดังกล่าวได้แก่ การวินิจฉัยสั่งการ และการบังคับบัญชา ซึ่งมีอำนาจครอบคลุมทั่วประเทศ และมีเจ้าหน้าที่ของส่วนกลางขึ้นตรงต่อกันตามสายบังคับบัญชาคอยดำเนินการให้เป็นไปโดยเรียบร้อย การรวมอำนาจนั้นทำให้เกิดระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง ซึ่งมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง

---

[12] บุญรงค์ นิลวงศ์, **การปกครองท้องถิ่นทั่วไป**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิบูลย์กิจ, 2519), 109-110

2.1.2 ลักษณะสำคัญของการรวมอำนาจการปกครอง

การรวมอำนาจการปกครองเข้าไว้ส่วนกลาง มีลักษณะสำคัญ 3 ประการดังนี้

1. กำลังตำรวจและทหารขึ้นตรงต่อส่วนกลาง เพื่อที่จะสามารถใช้กำลังนั้นได้เด็ดขาด และทันท่วงทีหากมีความจำเป็นต้องใช้กำลังบังคับ และใช้เป็นปัจจัยในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน โดยคำนึงถึงเสถียรภาพของประเทศเป็นสำคัญ

2. อำนาจวินิจฉัยสั่งการ อนุมัติ ระงับ เพิกถอน หรือกระทำการใดๆ อยู่ที่ส่วนกลาง เจ้าหน้าที่ชั้นสูงซึ่งเป็นหัวหน้าระดับกระทรวง ทบวง กรม มีอำนาจวินิจฉัยสั่งการได้ทั่วประเทศ องค์กรระดับภูมิภาค และท้องถิ่นต้องรับฟังคำสั่งจากส่วนกลาง

3. มีการบังคับบัญชาตามลำดับขั้น กำหนดให้เจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการปกครองต่างๆ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และขึ้นต่อกันตามลำดับขั้นบังคับบัญชา กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ผู้มีตำแหน่งสูงมีอำนาจบังคับบัญชาเหนือเจ้าหน้าที่ผู้มีตำแหน่งรองลงมาตามลำดับ โดยมีวินัยเป็นเครื่องบังคับ และผู้มีอำนาจบังคับบัญชาก็ต้องรับผิดชอบในราชการที่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาดำเนินการไปตามคำสั่งของตน

4. นโยบายในการปกครองประเทศ โดยส่วนกลางจะเป็นผู้กำหนดทิศทางในการนำประเทศ อำนาจในการต่างประเทศ ส่วนกลางจะเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการ เพราะเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐโดยตรง

2.1.3 การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 สามารถเปรียบเทียบกับหลักการรวมอำนาจปกครองของการบริหารราชการแผ่นดิน ดังนี้

1. หลักการรวมอำนาจการปกครอง มีกองกำลังทหารตำรวจไว้ส่วนกลาง แต่องค์กรปกครองคณะสงฆ์ฝ่ายศาสนจักร ไม่มีกองกำลังเป็นของตนเอง

2. หลักการรวมอำนาจการปกครอง อำนาจการวินิจฉัยสั่งการ อนุมัติระงับ เพิกถอน หรือกระทำการใดๆ อยู่ส่วนกลาง เจ้าหน้าที่ชั้นสูงซึ่งเป็นหัวหน้าระดับกระทรวง ทบวง กรม มีอำนาจวินิจฉัยสั่งการได้ทั่วประเทศ องค์กรระดับภูมิภาค และท้องถิ่นต้องรับฟังคำสั่งจากส่วนกลาง องค์กรปกครองคณะสงฆ์ อำนาจในการวินิจฉัยการสั่ง อนุมัติ ระงับเพิกถอน หรือกระทำการใดๆ มหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้อำนาจดังกล่าว ซึ่งเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางระดับสูง และในขณะเดียวกันองค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคต้องรับคำสั่งจากมหาเถรสมาคม หรือองค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

3. หลักการรวมอำนาจการปกครอง มีการลำดับขั้นการบังคับบัญชา การบังคับบัญชาองค์กรปกครองคณะสงฆ์ มีการบังคับบัญชาเป็นลำดับขั้น จากองค์กรปกครองระดับสูงสู่องค์กรปกครองระดับล่าง ดังนี้ มหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส

4. หลักการรวมอำนาจการปกครอง ส่วนกลางเป็นผู้กำหนดทิศทาง องค์กรปกครองคณะสงฆ์มหาเถรจะเป็นผู้กำหนดนโยบาย เพื่อความเรียบร้อยของสังฆมณฑล เช่น ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอ หรือแพทย์รักษาโรค[13]

2.2 หลักการแบ่งอำนาจการปกครองกับการปกครองคณะสงฆ์

2.2.1 ความหมาย

เนื่องจากการรวมศูนย์อำนาจการปกครองเข้าไว้ส่วนกลาง มีอุปสรรคสำคัญกล่าวคือ ไม่อาจสนองความต้องการ การมีส่วนร่วมของประชาชนตามท้องถิ่นต่างๆ ได้ทั่วถึง ทำให้เกิดความล่าช้าในการปฏิบัติราชการ จึงมีวิธีการขยายหลักการรวมอำนาจการปกครองด้วยหลักการแบ่งมอบอำนาจการปกครองให้แก่ส่วนภูมิภาค เพราะการรวมอำนาจการปกครองนั้นไม่จำเป็นต้องสงวนอำนาจในการวินิจฉัยสั่งการไว้ที่ส่วนกลางแห่งเดียว เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของกระทรวง ทบวง กรม ซึ่งเป็นราชการส่วนกลาง จึงส่งข้าราชการออกไปประจำยังท้องที่ต่างๆในส่วนภูมิภาค ในเมื่อข้าราชการนั้นไม่เกี่ยวกับส่วนได้ส่วนเสียทั่วไปของประเทศ และเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเขตการปกครองนั้นๆโดยเฉพาะ แต่ทั้งนี้ราชการส่วนกลางต้องวางระเบียบแบบแผนเอาไว้ให้ปฏิบัติในแนวเดียวกัน และสงวนอำนาจที่จะสั่งการขั้นที่สุดเอาไว้จึงทำให้ปฏิบัติราชการในเขตปกครองต่างๆ เป็นไปในแนวเดียวกัน

หลักการแบ่งอำนาจการปกครอง หมายถึง หลักการบริหารราชการที่ส่วนกลางได้จัดแบ่ง และมอบหมายอำนาจวินิจฉัยสั่งการบางส่วน หรือบางขั้นตอน ไปให้เจ้าหน้าที่ที่เป็นตัวแทนของหน่วยงานของตน ซึ่งประจำอยู่ในเขตการปกครองต่างๆ ของประเทศให้วินิจฉัยสั่งการได้เองตามระเบียบแบบแผนที่ส่วนกลางกำหนด การแบ่งอำนาจทำให้เกิดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค

---

[13] ประกาศ คณะสงฆ์ ประกาศ ในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 44 ภาค 5 หน้า 265 อ้างถึงใน กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549)

2.2.2 ลักษณะสำคัญของการแบ่งอำนาจการปกครอง

หลักการแบ่งอำนาจการปกครองให้แก่ส่วนภูมิภาค มีลักษณะสำคัญดังนี้

1. ต้องมีราชการบริหารส่วนกลาง การบริหารราชการส่วนกลางเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองทั่วประเทศ ซึ่งจะเป็นผู้จัดแบ่งอำนาจของตนไปให้แก่ส่วนภูมิภาค ถ้าไม่มีการบริหารราชการส่วนกลางที่เป็นเสมือนหนึ่งเจ้าของอำนาจ การแบ่งอำนาจก็ไม่มี

2. ต้องมีเจ้าหน้าที่ตัวแทนจากส่วนกลางประจำอยู่ตามส่วนต่างๆ ของประเทศ เช่น มณฑล จังหวัด อำเภอ เจ้าหน้าที่เหล่านี้ปฏิบัติงานในฐานะตัวแทนของส่วนกลาง ส่วนกลางมีอำนาจถอดถอนและควบคุมบังคับบัญชา

3. ส่วนกลางจะแบ่งอำนาจให้ส่วนภูมิภาคเฉพาะเรื่อง หรือเฉพาะบางขั้นตอน แล้วแต่ส่วนกลางจะเห็นสมควร และเรียกคืนเมื่อไหร่ก็ได้

2.2.3 การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 สามารถนำมาเปรียบเทียบกับหลักการแบ่งอำนาจการปกครองของการบริหารราชการแผ่นดิน ดังนี้

1. หลักการแบ่งอำนาจการปกครองมีการบริหารราชการส่วนกลาง และเป็นผู้ใช้อำนาจทั้งหมด และส่วนกลางจะเป็นผู้แบ่งอำนาจให้ส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองคณะสงฆ์มีราชการ(สงฆ์) ส่วนกลางได้แก่ มหาเถรสมาคม ทำหน้าที่บริหารงานคณะสงฆ์ และมีองค์กรคณะสงฆ์ระดับภูมิภาค เป็นผู้สนองงานได้แก่ องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล

2. หลักการแบ่งอำนาจการปกครองส่วนกลางแบ่งอำนาจหรือมอบอำนาจวินิจฉัยสั่งการบางอย่างให้เจ้าหน้าที่ที่ประจำอยู่ในภูมิภาค องค์กรปกครองคณะสงฆ์ ไม่ได้มีการมอบอำนาจบางส่วนให้แก่องค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นเพียงหน่วยงานที่คอยรับ หรือสนองงานจากส่วนกลางเท่านั้น

3. หลักการแบ่งอำนาจการปกครอง มีเจ้าหน้าที่หรือตัวแทนจากส่วนกลางไปปฏิบัติหน้าที่ยังส่วนต่างๆของภูมิภาค องค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางมิได้ส่งตัวแทนหรือเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางไปปฏิบัติหน้าที่ยังส่วนภูมิภาค

2.3 หลักการกระจายอำนาจการปกครองกับการปกครองคณะสงฆ์

หลักการกระจายอำนาจการปกครอง หมายถึง หลักการปกครองที่รัฐมอบอำนาจให้แก่ท้องถิ่น เพื่อจัดทำการบริการสาธารณะบางอย่างโดยอิสระตามสมควรไม่ต้องขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาโดยตรงจากส่วนกลาง เพียงแต่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลตามบทบัญญัติของกฎหมายเท่านั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการกระจายอำนาจ คือการกระจายและแบ่งปันอำนาจออกจากศูนย์กลาง อันเป็นสภาวะที่ตรงกันข้ามกับ “รวมอำนาจ” (Centralization) คือการรวมอำนาจเข้าไว้ศูนย์กลาง ซึ่งองค์กรระดับบนสุดหรือองค์กรระดับสูงเป็นผู้กำหนดแนวทางและวิธีการดำเนินกิจกรรมต่างๆในทุกเรื่องดังกล่าวแล้ว

2.3.1 ลักษณะสำคัญของการกระจายอำนาจการปกครอง

1. มีองค์กรเป็นฐานะนิติบุคคล

2. มีสภาและผู้บริหารระดับท้องถิ่น โดยมีประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบของสภาท้องถิ่น การเลือกผู้บริหารองค์กรท้องถิ่นอาจมาจากสภาหรือประชาชนโดยตรงก็ได้

3. มีอิสระในการปกครองและการบริหารงานของตนเอง แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายกำหนด จะมากกว่าหรือเท่ากับส่วนกลางมิได้ หน่วยงานท้องถิ่นนั้นมิได้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของส่วนกลาง เหมือนการปกครองส่วนภูมิภาค

4. มีงบประมาณและรายได้เป็นของตนเอง ตามหลักการกระจายอำนาจนั้นองค์กรท้องถิ่นมีงบประมาณแยกต่างหากจากส่วนกลาง โดยออกมาในรูปแบบการเก็บภาษีท้องถิ่นหรือเงินอุดหนุนต่างๆ

5. มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานของตนเอง มิใช่เจ้าหน้าที่จากส่วนกลาง

2.3.2 การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2535สามารถนำมาเปรียบเทียบกับหลักการกระจายอำนาจของการหริหารราชการแผ่นดิน ดังนี้

1. วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล

2. หลักการกระจายอำนาจการปกครองจะมีสภาและผู้บริหารท้องถิ่นโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม องค์ปกครองคณะสงฆ์ ไม่มีสภา และผู้บริหารองค์กรคณะสงฆ์ในท้องถิ่นประชากรสงฆ์ไม่มีส่วนร่วมต่อการบริหารงานคณะสงฆ์

3. หลักการกระจายอำนาจการปกครองมีอิสระในการปกครองและการบริหารงาน องค์กรปกครองคณะสงฆ์ ส่วนภูมิภาค (ท้องถิ่น)การบริหารงานขึ้นอยู่กับส่วนกลาง

4. หลักการกระจายอำนาจการปกครอง มีงบประมาณเป็นของตนเอง องค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ต้องพึ่งพางบประมาณจากองค์กรปกครองคระสงฆ์ส่วนกลาง

จากรูปแบบการบริหาร การปกครอง ตามแนวทฤษฎีทั้ง 3 รูปแบบนั้น หากจะพิจารณาถึงรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม 2535 กล่าวได้ว่า การบริหาร การปกครอง ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์นั้น มีการจัดรูปแบบการปกครองในลักษณะการรวมอำนาจการปกครอง กล่าวคือองค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางซึ่งเป็นองค์กรบริหารงานระดับสูง อันได้แก่ มหาเถรสมาคม เป็นผู้ใช้อำนาจในการวินิจฉัยสั่งการ อนุมัติ ระงับ เพิกถอน หรือกระทำการใดๆโดยเด็ดขาด ในขณะที่องค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคหามีอำนาจเช่นว่านั้นไม่ องค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นแต่เพียงองค์กรหรือหน่วยงานที่คอยรับนโยบาย หรือคำสั่งจากส่วนกลาง ไม่มีอำนาจ หรือมีอิสระในการปกครองตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายหรือเลือกผู้บริหารในท้องถิ่น ซึ่งก็จัดเป็นรูปแบบการปกครองแบบรวมอำนาจนั่นเอง

2.4 ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ได้มีวิวัฒนาการมา หลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว และทรงตัดสินพระทัยที่จะประกาศพระ สัทธรรม เผยแผ่พระศาสนา แก่เวไนยสัตว์[14]ทั้งหลายแล้ว เมื่อมีผู้เลื่อมใส ที่จะประพฤติปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธองค์ และทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัยเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ ทรงประทานการอุปสมบทให้ด้วยพระองค์เองเรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” โดยตรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำ

[14] เวไนยสัตว์หมายถึง สัตว์ผู้ควรแก่การแนะนำสั่งสอน , สัตว์ที่พึงแนะนำได้, สัตว์ที่พอคัดได้สอนได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,** พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), 241

ที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” [15] และได้ทรงสั่งสอนพุทธสาวกในชั้นต้นจนได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระอริยบุคคล พร้อมกับได้ส่งพระสาวกเหล่านั้น ออกไปประกาศเผยแผ่พระศาสนายังที่ต่างๆ

ต่อมาเมื่อผู้เลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอน และปรารถนาที่จะบรรพชาอุปมสมบทในพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์สาวกผู้ใหญ่ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยวิธี “ติสรณคมนูปสัมปทา หรือไตรสรณคมน์”[16] และให้การปกครองดูแลกันเองในกลุ่ม

การปกครองคณะสงฆ์ในระยะเริ่มแรก เนื่องจากจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อย พระพุทธองค์ทรงดำเนินการปกครองคณะสงฆ์และให้การศึกษาแก่พระสงฆ์สาวก ด้วยพระองค์เอง ต่อมาเมื่อพระภิกษุสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น ทรงมอบหน้าที่ ให้พระอุปัชฌาย์อบรมสั่งสอน แบบพ่อปกครองลูก อาจารย์ปกครองศิษย์

ต่อมาเมื่อพระพุทธองค์ทรงเห็นว่า มีพระสงฆ์สาวกเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมาก งานการพระศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวาง สังคมสงฆ์กลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ สมควรที่จะมอบหมายภาระให้หมู่สงฆ์ได้ปกครองกันเอง เพื่อปูพื้นฐานการปกครองคณะสงฆ์โดยหมู่สงฆ์เอง พระพุทธองค์จึงได้ทรงยกเลิกการบวชด้วยวิธีไตรสรณคมน์ และทรงอนุญาตให้มีการบวชด้วยวิธี “ ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา”[17] และทรงบัญญัติพระวินัย เป็นกรอบสำหรับกำหนดข้อวัตรปฏิบัติในการดำเนินชีวิตร่วมกันให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลสามารถเขียนแผนภูมิได้ดังนี้

---

[15] **พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย เล่ม** 4, (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), 25

[16] ติสรณคมญูอุปสัมปทา คือการอุปสมบทด้วยการประกาศตนถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่สรณะ เป็นที่พึ่ง ก็ถือว่าเป็นพระภิกษุที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยแล้ว ปัจจุบันการบวชแบบนี้ใช้บวชสามเณร (วิ. ม (ไทย) 4/ 34/42)

[17] ญัตติจตุตถกรรมอุปสมปทาคือการบวช โดยวิธีเสนอญัตติในที่ประชุมสงฆ์ แล้วสวดอนุสาวนา 3 ครั้ง เพื่อให้ที่ประชุมสงฆ์เห็นชอบด้วย ก็ถือว่าผู้นั้นได้เป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว

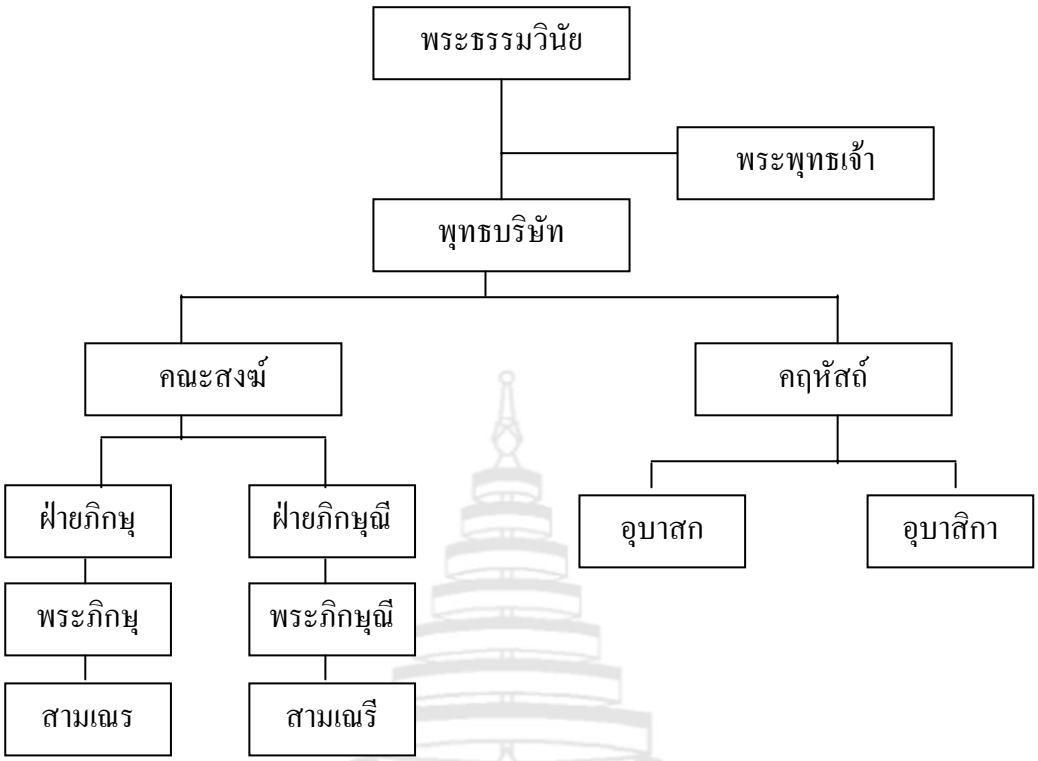

รูปที่ 2.1 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

2.5 พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

หลังจากการสังคายนาครั้งที่ 3 ประมาณ พ.ศ. 300 พระเจ้าอโศกมหาราชองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอเนกประการ ทรงส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในดินแดนต่างๆ เช่น อินเดียใต้ ลังกา สุวรรณภูมิ อันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยด้วย (โดยนักปราชญ์ทางโบราณคดีบางคนเชื่อว่า ศูนย์กลางของสุวรรณภูมิอยู่ที่จังหวัดนครปฐม) ไทยจึงได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแต่นั้นมา

2.6 การปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย

เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าว (พ่อขุนศรีอินทราทิตย์) ได้ขับไล่อิทธิพลชนชาติขอม และได้ประกาศเอกราช แล้วตั้งนครสุโขทัยเป็นราชธานี พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมาก ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกาได้แผ่กิตติศัพท์มาถึงเมืองไทย ทำให้พระภิกษุสงฆ์จากไทย พากันไปสืบสวนถึงลังกา เมื่อเห็นวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ชาวลังกา ก็เกิดความเลื่อมใส ใคร่จะนำมาเผยแผ่ในประเทศตน แต่พระสงฆ์ชาวลังการังเกียจว่า พระสงฆ์ในนานาประเทศแตกต่างกันมาช้านานแล้ว จึงให้พระภิกษุซึ่งไปจากต่างประเทศ อุปสมบทใหม่เป็น “นิกายเถรวาทลังกาวงศ์”

พระภิกษุไทยซึ่งไปบวช ณ ลังกาทวีปกลับมาตั้งสำนักอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราช แล้วได้ชักชวนพระสงฆ์ชาวลังกาตามมาช่วยกันเทศนาสั่งสอนประชาชน และสร้างพระมหาธาตุที่นครศรีธรรมราช เป็นรูปสถูปอย่างลังกา เกียรติคุณของพระสงฆ์ลังกาได้แพร่ไปถึงกรุงสุโขทัยอย่างรวดเร็ว

ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงได้สดับกิตติศัพท์ของพระสงฆ์ชาวลังกา จึงทรงส่งทูตไปอาราธนา พระมหาเถรสังฆราช จากนครศรีธรรมราช เข้ามาอยู่จำพรรษา ณวัดอรัญญิก (วัดป่า)ในกรุงสุโขทัย พระสงฆ์ในกรุงสุโขทัยจึงแบ่งได้เป็น 2 คณะ อันได้แก่พระสงฆ์หินยานหรือเถรวาทซึ่งมีแต่เดิมตั้งแต่รัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ คณะหนึ่ง กับพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทลังกาวงศ์ ที่อาราธนามาจากเมืองนครศรีธรรมราชอีกคณะหนึ่ง พระภิกษุสงฆ์ได้รับการเคารพยกย่องจากพระมหากษัตริย์ในกรุงสุโขทัยมาก ทรงยกย่องพระสงฆ์ที่แตกฉานในพระไตรปิฎก และเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ให้เป็น “สังฆราช” ดังปรากฏข้อความที่จารึกในศิลาจารึกหลักที่ 1ว่า

“เบื้องตะวันตกสุโขทัยนี้ มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวก (ฉลาด) กว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคน ลุก (จาริก) แต่เมืองนครศรีธรรมราชมา”[18] ในรัชสมัยนี้ไม่ปรากฏว่ามีการจัดองค์กรปกครองคณะสงฆ์ การดูแลความเรียบร้อยของศาสนจักร เป็นพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ กอปรกับวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ ก็ยังเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา พระราชภาระของพระมหากษัตริย์ จึงเป็นการถวายความอุปัฏฐาก อุปถัมภ์ แม้กระทั่งการถวายสมณศักดิ์ เป็นต้น

---

[18] ทองสุข ปณฺฑาสุโข, **พระพุทธศาสนา ในอาณาจักรไทยโบราณ ล้านนา สุโขทัย กรุงศรีอยุธยา**, พิมพ์ครั้งที่1, (เชียงราย : ไพศาลการพิมพ์, 2548), 52.

จนถึงรัชสมัยของ พระมหาธรรมราชาลิไท พระองค์ทรงอาราธนาพระสงฆ์ชาวลังกา นามว่า “ พระมหาสามีสังฆราช” จากเมืองนครพันมาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนา ณ วัดป่ามะม่วงในเมืองสุโขทัย ใน พ.ศ. 1904[19] ทำให้พระสงฆ์ลังกาวงศ์เพิ่มมากขึ้น พระสงฆ์คณะนี้เป็นพระปฏิบัติกรรมฐานที่เคร่งครัด นิยมพำนักอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง พระภิกษุสงฆ์เดิม นิยมพำนักในตัวเมือง ความแตกต่างกันของพระภิกษุสงฆ์ 2 กลุ่มนี้ จึงกลายเป็นรูปแบบในการปกครองคณะสงฆ์สมัยนั้น กล่าวคือพระสงฆ์ที่นิยมปฏิบัติธรรมและพำนักในวัดที่อยู่ห่างไกลเรียกว่า คณะอรัญวาสี (ฝ่ายซ้าย) ส่วนพระภิกษุสงฆ์ที่พำนักและปฏิบัติธรรมในวัดในเมือง เรียกว่า คณะคามวาสี (ฝ่ายขวา) แต่การที่จะเรียกว่าว่าอรัญวาสีหรือคามวาสีนั้น ไม่สะดวกสำหรับชาวบ้าน ดังนั้นพวกชาวบ้านจึงเรียกคณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายนั้นว่า คณะสงฆ์ฝ่ายซ้าย และคณะสงฆ์ฝ่ายขวา คณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายแยกการปกครองเป็นอิสระจากกัน แต่ละคณะมีเจ้าคณะผู้ปกครองบังคับบัญชาของตนเรียกว่า “สังฆราชาหรือสังฆราช” ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองสำคัญอื่นๆ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราชประจำหัวเมือง ในลักษณะเดียวกันกับที่ทรงแต่งตั้งเจ้าประเทศราชไปครองหัวเมืองใหญ่ฝ่ายราชอาณาจักร ฉะนั้นตำแหน่งสังฆราชาหรือสังฆราชในสมัยกรุงสุโขทัยจึงไม่ได้มีตำแหน่งเดียว และมิได้ปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร สังฆราชาหรือสังฆราชประจำหัวเมืองคงทำหน้าที่ปกครองเฉพาะหัวเมืองที่ดำรงอยู่เท่านั้น จึงมีสถานะเป็นเจ้าคณะเมืองมากกว่า ดังมีหลักฐานว่าในทำเนียบพระสงฆ์ยุคหลังสุโขทัยเรียกเจ้าคณะเมืองในหลายเมืองว่าพระสังฆราช[20]

อย่างไรก็ตาม พระสังฆราชก็หาได้มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองคณะสงฆ์ไม่ หากแต่ยังขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ และมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจในการแต่งตั้งและถอดถอนพระราชาคณะ แม้ในบางครั้งพระมหากษัตริย์ก็เสด็จไปตัดสินอธิกรณ์ข้อขัดแย้งในคณะสงฆ์ ดังกรณีพระมหาธรรมราชาที่ 3 (ไสยลือไท) ก็เสด็จไประงับอธิกรณ์สงฆ์ที่ วัดป่าแดง[21]เป็นต้น ส่วนพระสังฆราชนั้นก็ทรงปกครองดูแลคณะสงฆ์ลดหลั่นในลำดับรองลงไปอันได้แก่พระครู หรือ ปู่ครู และเจ้าอาวาสตามลำดับ ซึ่งสามารถแสดงแผนภูมิการปกครองในสมัยสุโขทัยได้ดังนี้

---

[19] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **เรื่องเดียวกัน**, 7.

[20] พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี- สฤษดิ์วงศ์, 2545), 46.

[21] สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 2521 หน้า 124-125 อ้างถึงใน เสวก สุวรรณเกต, **บทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารคณะสงฆ์ไทย** (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2540), 3.

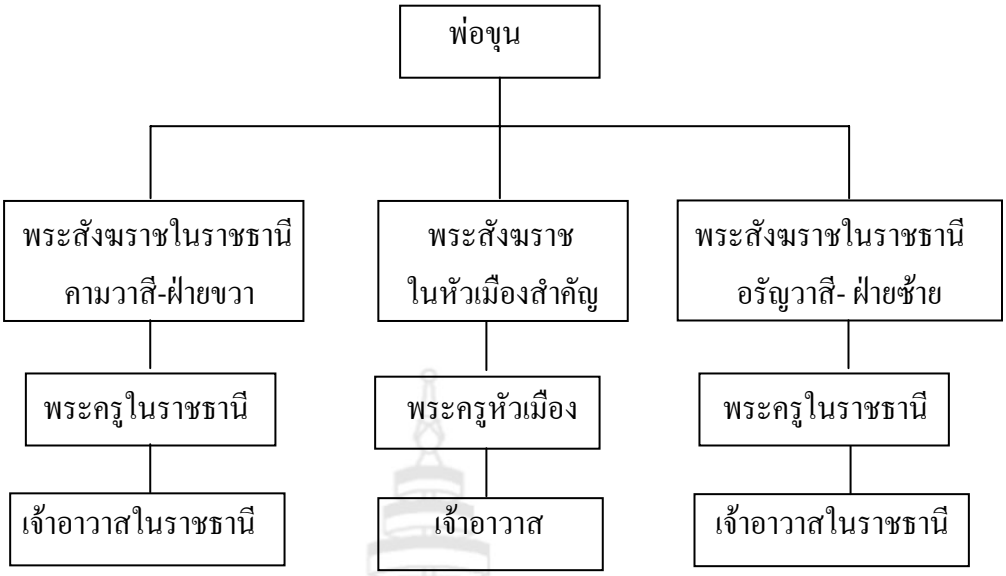

รูปที่ 2.2 การปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย[22]

2.7 การปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยา การปกครองคณะสงฆ์ ยังคงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงสุโขทัยกล่าวคือคณะสงฆ์แบ่งเป็น 2 คณะ ได้แก่คณะคามวาสีกับคณะอรัญวาสี จนถึง รัชสมัยของ สมเด็จพระอินทราชาธิราช (เจ้านครอินทร์) (พ.ศ. 1952- 1967) พระมหากษัตริย์องค์ที่ 6[23] มีพระภิกษุคณะหนึ่งจำนวน 10 รูป ไปเมืองลังกา และบวชแปลงใหม่เป็นสิงหลนิกาย และศึกษาพระธรรมวินัยอยู่ในลังกานานหลายปี และได้กลับมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาพร้อมทั้งได้นิมนต์พระสงฆ์ชาวศรีลังกามาด้วย[24]

---

[22] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **เรื่องเดียวกัน**, 9.

[23] อาณาจักรกรุงศรีอยุธยา มีพระมหากษัตริย์ปกครอง ทั้งสิ้น 34 พระองค์ (บางแห่งนับพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาว่ามีเพียง 33 พระองค์ โดยไม่นับว่า “ ขุนวรวงศาธิราช” กษัตริย์ลำดับที่ 15 ว่าเป็นกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา (**พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สามลดา, 2549)

[24] พระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนามาด้วย ได้แก่ พระวิกรมพาหุและพระพระอุตตมปัญญาหรือ พระอุดมปัญญา

การกลับมาของคณะสงฆ์ชุดนี้ ทำให้มีผู้เลื่อมใสศรัทธาขออุปสมบทเป็นพระภิกษุจำนวนมาก ในที่สุดพระสงฆ์เหล่านี้ได้แยกออกมาตั้งคณะสงฆ์ใหม่เรียกว่า “คณะป่าแก้ว”[25] จึงทำให้คณะสงฆ์ในกรุงศรีอยุธยาเพิ่มขึ้นอีกคณะหนึ่ง เป็น 3 คณะ อันได้แก่

1. คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย หมายถึง คณะของพระสงฆ์นิกายเดิมที่มีมาตั้งแต่แรกสถาปนากรุงสุโขทัย

2. คณะอรัญวาสี หมายถึง คณะสงฆ์ที่สืบต่อประเพณีพระสงฆ์ลังกาวงศ์ สุโขทัย

3. คณะคามวาสีฝ่ายขวา หมายถึง คณะสงฆ์นิกายเดิมที่ไปบวชแปลงใหม่ที่ลังกา อันได้แก่คณะป่าแก้ว

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ประกอบด้วย เจ้าคณะใหญ่ทั้ง 3 คณะ อันได้แก่ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย เจ้าคณะอรัญวาสี และเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา ทำหน้าที่ในการปกครองดูแลบังคับบัญชา พระสงฆ์แต่ละคณะ และพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาเจ้าคณะใหญ่รูปใดรูปหนึ่งขึ้นเป็น สมเด็จพระสังฆราชดำรงตำแหน่งประมุขสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร เป็นการนำเอาคำว่า “สมเด็จ” มาใช้ในสมณศักดิ์สังฆราช อันเป็นตำแหน่งสูงสุดของคณะสงฆ์ ส่วนตำแหน่งสังฆราชนั้นได้เปลี่ยนมาเป็นพระราชาคณะ ฉะนั้นการปกครองสงฆ์ในสมัยอยุธยาจึงมี สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขสงฆ์สูงสุด

ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ตามหัวเมืองชั้นในและหัวเมืองชั้นนอก เจ้าคณะใหญ่ทั้ง 3 รูปแบ่งกันรับผิดชอบ ดังนี้

1. เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย รับผิดชอบการปกครองดูแลบังคับบัญชาคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายเหนือ

2. เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา รับผิดชอบการปกครองดูแลบังคับบัญชาคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายใต้

3. เจ้าคณะอรัญวาสี รับผิดชอบการปกครองดูแลบังคับบัญชาคณะสงฆ์อรัญวาสีทั้งหัวเมืองฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้

พระสงฆ์ที่ปกครองตามหัวเมืองต่างๆ รองจากเจ้าคณะใหญ่นั้น ได้แก่พระราชาคณะ พระครู และเจ้าอาวาส ปกครองลดหลั่นกันตามลำดับ ทั้งนี้พระราชาคณะจะปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองที่สำคัญ บางเมืองพระราชาคณะผู้ปกครองมีตำแหน่งเป็นสังฆราชแบบสุโขทัย ส่วนพระครูปกครองดูแลคณะสงฆ์ ในหัวเมืองลำดับรองลงไป ดังโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยาดังนี้

---

[25] ทางภาคเหนือเรียก คณะป่าแดง (อดิศักดิ์ ทองบุญ “**การปกครองคณะสงฆ์**” ในสารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย เล่ม 1 อักษร ก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : ทีพิล์ม, 2549), 234.

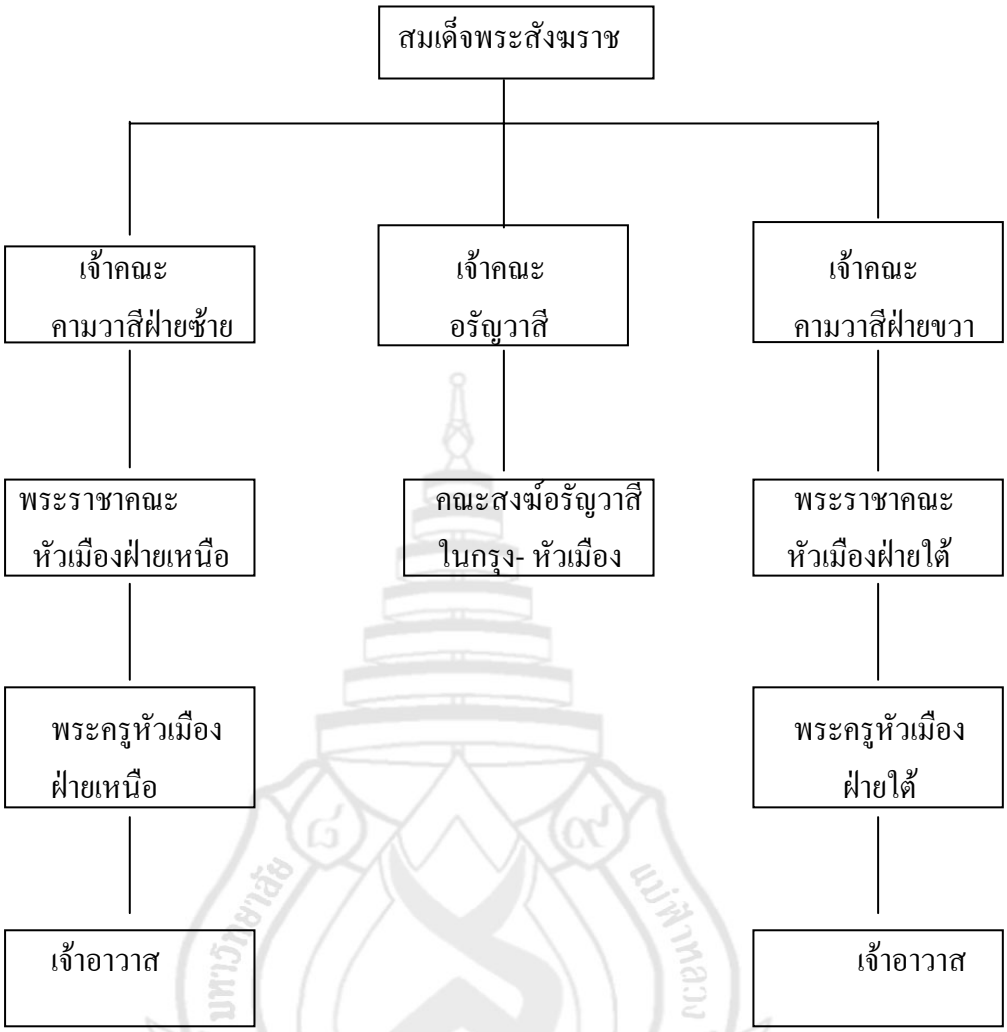

รูปที่ 2.3 การปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา[26]

[26] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **เรื่องเดียวกัน,** 14

2.8 การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช การปกครองคณะสงฆ์ คงยึดตามรูปแบบเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา อย่างไรก็ดีพระองค์ทรงตรากฎหมายสำหรับใช้ควบคุมพระสงฆ์ที่มีความประพฤติย่อหย่อนในพระธรรมวินัย เรียกว่า “กฎพระสงฆ์” ด้วยทรงเล็งเห็นว่าพระภิกษุสงฆ์ในขณะนั้นมีความประพฤติย่อหย่อนประพฤตินอกธรรม นอกวินัยกันมาก ดังข้อความปรากฏในพระราชปรารภ ว่า

“...และทุกวันนี้เป็นฝ่ายพระพุทธจักรวางมือเสีย ประการหนึ่งเข้าใจว่าศาสนาถึงเพียงนี้แล้ว(ไม่) เห็นจะบำรุงให้วัฒนาขึ้นได้ จึงมิได้ระวังระไวว่ากล่าวกัน ให้เกิดมหาโจรปล้นทำลายศาสนา ทั้งสมณและสามเณรมิได้รักษาพระจตุปาริสุทธิศีลร่ำเรียนธุระทั้งสองประการแลชวนกันเที่ยวเข้าตลาดดูสีกา มีอาการกิริยานุ่งห่มอย่างฆราวาสมิได้สำรวมอินทรีย์ มิเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ทายก. . .ฝ่ายภิกษุสามเณรบาปลามก ครั้นคุ้นเคยกันเข้ากับสีกาแล้วก็เข้าบ้านนอนผิดเพลาราตรี พูดจาสีการูปชีก็มีความเสน่หารักใคร่ ทั้งสองฝ่ายสัมผัสกายกระทำเมถุนธรรมเป็นปาราชิกแลลึงคเถรไถยสังวาสเป็นครุโทษ ห้ามบรรพชาอุปสมบทจะบวชมิได้เป็นภิกษุสามเณรเลย...”[27] ตลอดรัชสมัยของพระองค์ ทรงตรากฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร เป็นจำนวนถึง 10 ฉบับ นับเป็นการตรากฎหมายลงโทษพระภิกษุสงฆ์ที่กระทำผิดพระธรรมวินัยเป็นครั้งแรก ซึ่งไม่เคยปรากฏว่ามีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในประวัติศาสตร์ไทยได้เคยทำมาก่อน[28]

นอกจากการตรากฎหมายออกใช้บังคับแล้ว ทางฝ่ายอาณาจักรยังได้จัดตั้งหน่วยงานที่มีชื่อว่า “กรมสังฆการี และกรมธรรมการ” [29]ให้ทำหน้าที่ดูแลวัตรปฏิบัติ และคอยสอดส่องพฤติการณ์ของพระสงฆ์ โดยมีอำนาจสืบสวนสอบสวนลงโทษ และจับพระสึก[30] ด้วย

ในรัชกาลที่ 2 การปกครองคณะสงฆ์คงแบ่งเป็น 3 คณะเช่นเดียวกับสมัยรัชกาลก่อน ในรัชสมัยของพระองค์นอกจากจะใช้กฎหมายพระสงฆ์ ที่ตรามาแต่เมื่อครั้งรัชกาลที่ 1เป็นเครื่องปกป้องคุ้มครองการปกครองคณะสงฆ์ให้มีความบริสุทธิ์เท่านั้น หากแต่ยังมุ่งให้พระภิกษุ

---

[27] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พุทธศาสนาประวัติสมัยรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรี,** (กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์, 2525), 13.

[28] สายชล สัตยานุรักษ์, **พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมือง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (2325- 2352)**, (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546), 168.

[29] กรมสังฆการีในสมัยก่อน เป็นเจ้าหน้าที่งานราชพิธี ทำนุบำรุงวัด ปฏิบัติสงฆ์ มิได้มีหน้าที่จับพระสึกเหมือนเช่นสมัยรัชกาลที่ 1 (อดิศักดิ์ ทองบุญ, **เรื่องเดียวกัน,** หน้า 152-153)

[30] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธศาสนา ทัศนะและวิจารณ์**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529), 73.

ได้รับการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจกองสิกขา ด้วยปรากฏว่า มีพระภิกษุเป็นจำนวนมากที่ไม่รู้ ไม่ได้รับการศึกษาถึงข้อวัตรปฏิบัติพระธรรมวินัย พระองค์ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช (มี) และพระนพรัตน์ (วันรัตน์ อาจ) แต่งหนังสือ โอวาทานุสาสนี เพื่อเป็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย แจกไปตามวัดต่างๆ สำหรับให้พระภิกษุสงฆ์สามเณร ใช้ในการศึกษาปฏิบัติ ทำนองเป็นสังฆาณัติ ถือเป็นคำสั่งของคณะสงฆ์ทั่วสังฆมณฑลอีกด้วย

การปกครองคณะสงฆ์ในรัชกาลที่ 3 พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้มีการรวบรวมพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในจังหวัดกรุงเทพและในเมืองนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) เข้าเป็นคณะหนึ่งต่างหาก เรียกว่า “คณะกลาง” ดังนั้นจึงทำให้การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยนี้ เพิ่มขึ้นอีกคณะหนึ่ง เป็น 4 คณะ จากเดิมที่การปกครองคณะสงฆ์มี 3 คณะมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จนถึงรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และผลจากการที่การปกครองคณะสงฆ์เพิ่มขึ้นมาอีกคณะหนึ่ง จึงทำให้ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ที่ทำหน้าที่ในการปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ดี เจ้าคณะใหญ่ทุกรูปต้องขึ้นตรง ต่อสมเด็จพระสังฆราช ผู้เป็นประมุขสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

การปกครองคณะสงฆ์ในรัชสมัยของพระองค์ นอกจากจะทำให้มีคณะสงฆ์เพิ่มขึ้นอีกคณะหนึ่งแล้ว ยังได้มีการเปลี่ยนชื่อเรียกคณะสงฆ์เดิม กล่าวคือ เปลี่ยนชื่อเรียกคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย ซึ่งรับผิดชอบกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองภาคเหนือ เป็นคณะเหนือ และเปลี่ยนชื่อเรียก คณะคามวาสีฝ่ายขวาซึ่งรับผิดชอบกิจการคณะสงฆ์ภาคใต้เป็นคณะใต้[31] สามารถสรุปการปกครองคณะสงฆ์ได้ดังนี้

1. คณะเหนือ คือคณะคามวาสีฝ่ายซ้ายเดิม มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ฝ่ายเหนือและหัวเมืองอีสานทั้งหมด

2. คณะใต้ คือคณะคามวาสีฝ่ายขวาเดิม มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองฝ่ายใต้ทั้งหมด

3. คณะกลาง คือคณะที่เพิ่มเข้ามาใหม่ มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในกรุงเทพฯทั้งหมด

4. คณะอรัญวาสี มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในวัดที่เน้นด้านวิปัสสนากรรมฐานเป็นหลักทั่วราชอาณาจักร

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาล 1 รัชกาลที่ 3 สามารถเขียนแผนภูมิได้ดังนี้

---

[31] อดิศักดิ์ ทองบุญ, **เรื่องเดียวกัน**, 235.

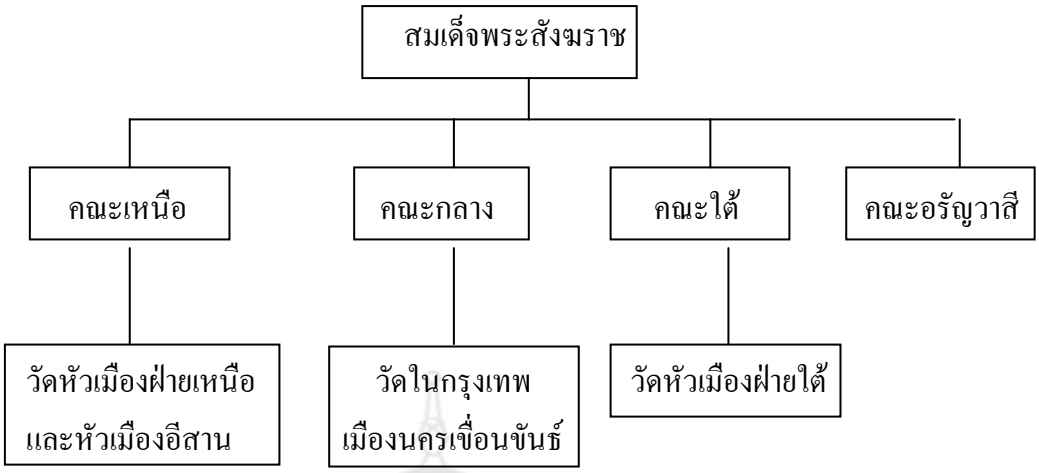

รูปที่ 2.4 การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1- 3

นอกจากนั้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่ คณะสงฆ์ได้เพิ่มขึ้นมาอีกนิกายเรียกว่า “ธรรมยุติกนิกาย” ได้ถือกำเนิดขึ้นมาและพยายามที่จะแยกคณะเป็นอิสระจากคณะทั้ง 4 แต่กระนั้นก็ดี คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ยังรวมอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าคณะใหญ่คณะกลาง ตลอดรัชกาลที่ 3 จนถึงรัชกาลที่ 5

กำเนิดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย

ในสมัยราชกาลที่ 3 เจ้าฟ้ามหามาลาหรือ เจ้าฟ้ามงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ได้ผนวชเป็นพระภิกษุตั้งแต่รัชกาลที่ 2 ในปี พ. ศ. 2367 ทรงได้ฉายานามในศาสนาว่า “พระวชิรญาณ”

ขณะครองตนอยู่ในสมณเพศ พระวชิรญาณภิกขุ ทรงตั้งพระทัยศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งฝ่ายคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ จนมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า วัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ในขณะนั้นประพฤติปฏิบัติคลาดเคลื่อน และหย่อนยานไปเป็นอันมาก จึงทรงรู้สึกสลดพระทัยว่า รากเหง้าเค้ามูลแห่งการบรรพชาอุปสมบทจะเสื่อมสูญสิ้นแล้ว มีพระราชวินิจฉัยว่า ศาสนวงศ์นั้นอันตรธานมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแตกในปี พ.ศ. 2310 แล้ว[32] ภายหลังพระองค์พบกับพระเถระชาวรามัญคณะสีมากัลยาณีรูปหนึ่ง ซึ่งบวชมาแต่เมืองมอญ มาอยู่วัดบวรมงคล ได้เป็นพระราชาคณะที่ พระสุเมธมุนี (ซาย พุทธวโส) สามารถทูลอธิบายเรื่องวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์รามัญคณะกัลยาณีให้ทรงทราบ

[32] พงศธร กนกศิปลธรรม, “**พระวชิรญาณกับการปฏิรูปพระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว**” , วารสารพุทธศาสน์ศึกษา, 13, 1 (ม.ค.- เม. ย 2549), 54-56.

อย่างพิสดาร ทรงพิจารณาเห็นว่าสอดคล้องต้องกันกับพระพุทธพจน์ที่ทรงศึกษามาจากพระไตรปิฎก ทรงเลื่อมใสและทรงรับเอาพระวินัยวงศ์นั้นมาปฏิบัติ เรียกว่า “ธรรมยุติ” อันหมายถึง ยุติตามธรรม หรือถูกต้องตามธรรม ต่อมามีผู้เลื่อมใส และเข้ารับการบรรพชาอุปสมบท ตามแนวทางของพระองค์เป็นจำนวนมาก เรียกคณะสงฆ์คณะนี้ว่า “ ธรรมยุติกนิกาย”

คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ภายใต้การนำของพระวชิรญาณเถระ เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และเจ้านายเชื้อพระวงศ์ มีวัดธรรมยุติเกิดขึ้นอีกมากมายในกรุงเทพมหานคร พระองค์ทรงครองวัดบวรนิเวศอยู่ 14 ปี ทรงลาผนวชแล้วเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่ รัชกาลที่ 4 ในปี พ.ศ. 2394 รวมเวลาที่ทรงเพศเป็นพระภิกษุได้ 27 พรรษา

การปกครองคณะสงฆ์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ภายหลังที่พระองค์ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษก พระองค์ทรงสถาปนาพระเกียรติยศ “ กรมหมื่นปรมานุชิตชิโนรส” วัดพระเชตุพน ขึ้นเป็น กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นประมุขปกครองคณะสงฆ์ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. 2394 หลังจากตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชได้ว่างลง ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 อันเนื่องมาจากการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระสังฆราช (นาค) วัดราชบูรณะ มาตั้งแต่ พ.ศ. 2391 ต่อมาทรงสถาปนาพระปัญญาอัคคเถระ (พระองค์เจ้าฤกษ์) วัดบวรนิเวศวิหาร ขึ้นเป็นกรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ ปิยพรหมจรรยธรรมยุติ เป็นอธิบดีสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหาร และทรงให้ทำหน้าที่ในการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย โดยมีฐานะเทียบเท่าเจ้าคณะใหญ่ และทรงให้ดำรงตำแหน่ง อนุนายก รองจากสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงมีอิสระในการปกครองการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของตนเอง โดยปราศจากการแทรกแซงจากเจ้าคณะกลาง แม้คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย จะยังขึ้นกับเจ้าคณะใหญ่คณะกลาง[33] ก็ตาม

ในปีพ.ศ 2396 กรมสมโจพระปรมนุชิตชิโนรส สิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็มิได้สถาปนาพระสงฆ์รูปใดเป็นสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกอีก แต่พระองค์ทรงใช้วิธีประดิษฐานพระอัฐิของ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ไว้ที่ตำหนักวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งดูเสมือนว่าพระองค์ยังมีพระชนม์อยู่ คณะกลางจึงยังขึ้นในพระอัฐิกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส โดยมีพระฐานานุกรมพระอัฐิบังคับบัญชาว่ากล่าว ตลอดจนถึงรัชกาลที่ 5 ส่วนคณะธรรมยุติกนิกายนั้น ภายหลังสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สิ้นพระชนม์ลง จึงแยกตัวออกเป็นคณะหนึ่งต่างหาก

---

[33] เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง ได้แก่ สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเพิ่มขึ้นมาอีกคณะหนึ่ง อันได้แก่คณะธรรมยุติกนิกาย แต่อย่างไรดีแม้คณะธรรมยุติกนิกายจะแยกเป็นนิกายใหม่ อย่างชัดเจน แต่ก็ยังขึ้นอยู่กับคณะกลาง มิได้แยกการปกครองต่างหากจากคณะสงฆ์ส่วนรวมแต่อย่างใด ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ตามหัวเมืองแต่เดิมเป็น “สังฆราช” ได้เปลี่ยนมาเป็น “สังฆปาโมกข์” ซึ่งเทียบเท่ากับพระครู

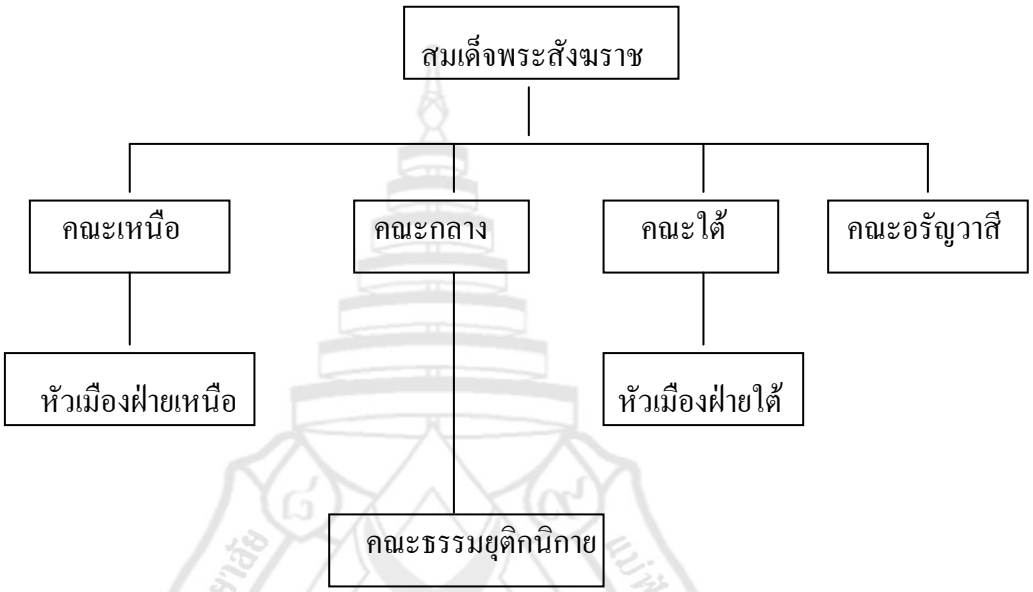

รูปที่ 2.5 การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัชกาลที่ 4

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี เมื่อพระองค์ทรงลาผนวช และทรงรับการบรมราชาภิเษกแล้ว[34] ทรงสถาปนา กรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธุ์ (ทรงเคยดำรงตำแหน่งอนุนายก รองจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส) ขึ้นเป็น กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ (พ.ศ. 2417) การเลื่อนพระอิสริยศครั้งนี้ แม้ว่าพระองค์จะไม่รับถวายมหาสมณุตมาภิเษกที่สมเด็จพระสังฆราชเพราะ “ทรงถ่อมพระองค์อยู่ว่า เป็นพระองค์เจ้า ในพระราชวงศ์บวรฯ จักข้ามเจ้านายที่เป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ทั้งเจริญพระชนมายุกว่า

[34] พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว ทรงรับการบรมราชาภิเษก 2 ครั้ง ครั้ง แรกเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อพระชนมายุได้ 15 พรรษาและเมื่อมีพระชนมายุได้ 20 พรรษา ภายหลังจากทรงลาผนวชแล้ว จึงทรงรับการบรมราชาภิเษกเป็นครั้งที่ 2

ก็มี จักเป็นที่ทรงรังเกียจของท่าน จึงทรงรับเลื่อนเป็นเพียงกรมพระ"[35] แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ถวายพระเกียรติยศในทางสูงสุด เท่ากับทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช "สกลมหาสังฆ ปริณายก"ดังปรากฏในคำประกาศสถาปนาความว่า "...สมควรเป็นสังฆปริณายกมหาประธานาธิบดี มีสมณศักดิ์ อิสริยยศใหญ่ยิ่งกว่าบรรดาสงฆ์บรรษัททั้งปวงในฝ่ายพุทธจักรได้ .. [36] ฉะนั้นในช่วงต้นรัชกาล มาจนถึงพ.ศ. 2434 เป็นเวลา 23 ปี จึงว่างสมเด็จพระสังฆราช

อย่างไรก็ดี ในปี พ.ศ. 2434 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่ ทรงถวายมหาสมณุตมาภิเษก ขึ้นเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงสมณศักดิ์เป็นองค์สกลมหาสังฆปริณายก มีอิสริยยศเช่นเดียวกับ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทุกประการ แต่พระองค์ก็ทรงอยู่ในตำแหน่งได้เพียง 10 เดือนเศษ ก็สิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2435

แต่ก่อนที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์[37] สิ้นพระชนม์ 10 ปี คือในปี พ.ศ. 2424 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนา พระองค์เจ้ามนุษยนาคมาณพ ซึ่งทรงอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร ให้เป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นพระราชาคณะทรงสมณศักดิ์ เป็นเจ้าคณะรองธรรมยุติกนิกาย และถือว่าสมณศักดิ์ตำแหน่งนี้มีขึ้นเป็นครั้งแรก

เมื่อพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สิ้นพระชนม์ (พ.ศ.2435) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนา พระพุทธโฆษาจารย์ (สา ปุสฺสเทโว) วัดราชประดิษฐสถิตสีมาราม ขึ้นดำรงตำแหน่ง สมเด็จพระอริวงศาคตญาณ ต่อมาวันที่ 24 พฤศิกายน พ.ศ. 2436 ทรงสถาปนาเพิ่มพระอิสริยยศ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ เลื่อนตำแหน่งสมณฐานันดรศักดิ์ ขึ้นดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช และโปรดให้กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกาย ใน ปี พ.ศ. 2437 ได้โปรดฯให้มีการจัดระเบียบการปกครองอีกครั้ง โดยคณะเหนือและคณะใต้นั้น ยังคงให้อยู่ตามเดิม ส่วนคณะกลางซึ่งขึ้นอยู่กับ

---

[35] นันทนา วัฒนสุข, **บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ในสมัยรัตนโกสินทร์เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา** (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2516) , 134.

[36]ศุภวัฒย์ เกษมศรี, ม.ร.ว, **"การปฏิรูปทางการศาสนา" ในประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 รัชกาลที่ 4 – 2475**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2525), 461.

[37] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ขณะเมื่อดำรงพระสมณฐานันดรเป็น สมเด็จพระมหาสังฆปริณายก ที่สมเด็จพระสังฆราช ยังไม่มีคำนำพระนามที่บ่งบอกถึงพระเกียรติในทางสมณศักดิ์ คือเรียกพระนามไปตามพระอิสริยยศแห่งราชวงศ์ว่า " พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ มาในรัชกาลที่ 6 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาคำนำพระนามเป็น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ (นันทนา วัฒนสุข, **เรื่องเดียวกัน** , 56-57)

พระอัฐิกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงโปรดฯให้มีการแต่งตั้ง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (หม่อมเจ้าทัต) ซึ่งเป็นอธิบดีสงฆ์ วัดพระเชตุพน อยู่ในขณะนั้น เป็นเจ้าคณะใหญ่คณะกลาง ส่วนคณะอรัญวาสีนั้นได้เลื่อนหายไป จากทำเนียบการปกครองคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์ไทย (มหานิกายและธรรมยุติกนิกาย) ในช่วงนี้แบ่งได้เป็น 4 คณะดังแผนภูมิต่อไปนี้

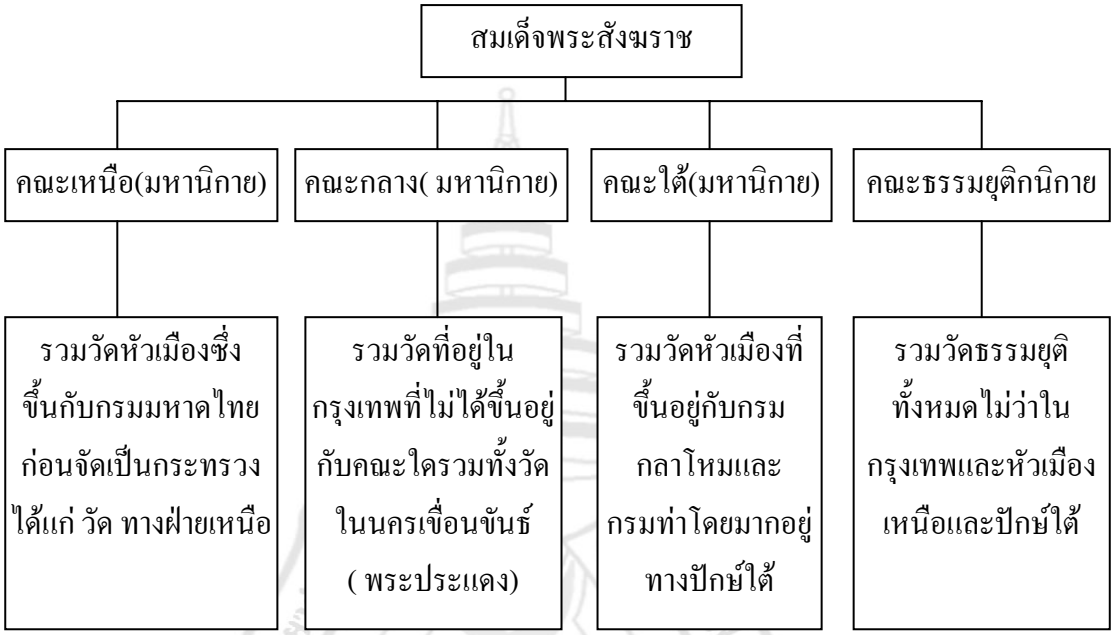

รูปที่ 2.6 การปกครองคณะสงฆ์ สมัยรัชกาลที่5 ก่อนการใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121

2.9 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445)

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2445 ประกาศในราชกิจจานุเษกษา เล่ม 19 แผ่นที่ 13 วันที่ 29 มิถุนายน รัตนโกสินทรศก 121 หน้า 214- 223 มีบทบัญญัติทั้งสิ้น 45 มาตรา แบ่งออกเป็น 8 หมวด คือ

หมวดที่ 1 ว่าด้วยนามและกำหนดให้ใช้พระราชบัญญัติ

หมวดที่ 2 ว่าด้วยเจ้าคณะใหญ่

หมวดที่ 3 ว่าด้วยวัด

หมวดที่ 4 ว่าด้วยเจ้าอาวาศ (อาวาส)

หมวดที่ 5 ว่าด้วยเจ้าคณะแขวง

หมวดที่ 6 ว่าด้วยเจ้าคณะเมือง

หมวดที่ 7 ว่าด้วยเจ้าคณะมณฑล

หมวดที่ 8 ว่าด้วยอำนาจ

2.9.1 มูลเหตุการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กระแสความคิดทางการเมืองและวัฒนธรรมตะวันตกได้หลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทย ภัยคุกคามจากการล่าอาณานิคมของจักวรรดินิยมตะวันตก จึงทำให้พระองค์ ทรงเร่งปฏิรูปการปกครองประเทศให้ทันสมัย ให้เป็นที่ยอมรับของนานาอารยประเทศ ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง ที่เป็นอุปสรรคของการพัฒนาประเทศและเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะในช่วงที่ประเทศไทย กำลังตกอยู่ภายใต้การคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก ก็คือประชาชนขาดการศึกษา พระองค์ทรงเล็งเห็นว่า สถาบันศาสนาในขณะนั้น เป็นแหล่งวิทยามาแต่โบราณ ประชาชนนิยมที่จะส่งบุตรหลานเข้ามารับการศึกษาที่วัด ประกอบกับรัฐขาดแคลนงบประมาณที่จะสร้างโรงเรียนและจ้างครูรวมทั้งขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะทำหน้าที่ครู จึงจำเป็นต้องอาศัยวัดและพระสงฆ์เป็นสำคัญ จึงได้อาราธนา และมอบอำนาจการจัดการศึกษาให้แก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (เมื่อครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส) ให้เป็นผู้อำนวยการ จัดการศึกษาตามวัดต่างๆ ทั่วราชอาณาจักรไทย แต่การดำเนินการจัดการของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ประสบปัญหาอำนาจทางการควบคุมสงฆ์ และการอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของกระทรวงธรรมการ พระองค์จึงถวายพระพร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว ขอยกการบริหารคณะสงฆ์ไว้ต่างหาก ดังปรากฏคำถวายพระพรของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวโดยทูลถึงความจำเป็นที่จะต้องให้พระสงฆ์ผู้อำนวยการศึกษาตามหัวเมือง มีอำนาจในการจัดการคณะสงฆ์ด้วย ตอนหนึ่งดังความว่า

"... ถ้าจะให้วัดได้ประโยชน์แก่บ้านเมืองเต็มที่แล้ว ต้องจัดถึงแอดมินิสเตรชั่นแต่ไม่ใช่ว่าจะเปลี่ยนแปลงการใหม่จากประเพณีเดิม ข้อสำคัญมีอยู่ว่าไม่มีผู้ที่จะยอพระให้มีแก่ใจประกอบกิจอะไรๆ ยิ่งกว่าสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เมื่อต้องรู้สึกว่าอยู่ในใต้บังคับ ของท่านผู้อื่นรองลงมาก็มักจะพอใจทอดธุระเสียในบัดนี้ยิ่งแลเห็นถนัด ถ้าจัดให้ตำแหน่งพระสงฆ์ผู้ดำรง สมณศักดิ์รับสุพรรณบัตรและหิรัญบัตร กล่าวคือ ยกแอดมินิสเตรชั่น ขึ้นอีกแผนกหนึ่งตามประเพณี ไม่ตรี่ตว่าขึ้นอยู่กับกระทรวงธรรมการอย่างเข้าใจกันทุกวันนี้ ...[38]

---

[38] หจช. ร. 5, ศ. 12/ 1 เรื่องจัดการเล่าเรียนตามมณฑลต่างๆ ลายพระหัตถ์ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ม.ป.ป อ้างถึงใน คนึงนิตย์ จันทบุตร, **การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ 2477- 2484,** 27.

ความอีกตอนหนึ่งในความเห็นเรื่องอุปสรรคการศึกษา ทรงทูลถึงความจำเป็นที่จะต้องจัดการปกครองคณะสงฆ์ และให้มีผู้อำนวยการศึกษามีอำนาจในการจัดการคณะ โดยเหตุผลว่า. . .

"การศึกษาจะเจริญไม่ได้ก่อนจะจัดการปกครองให้เรียบร้อย ข้อสำคัญของการปกครองมีอย่างเดียวคือ ขาดผู้ออกความเห็นและคำสั่งที่จะจัดในเวลานี้ ตัวเองเหมือนเทพารักษ์จะต้องคลใจให้กระทรวงธรรมการบ้าง คลใจเจ้าคณะบ้าง ทำการด้วยมือซ้ายอยู่เป็นการไม่สะดวก"[39]

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์เสียใหม่ด้วยความมุ่งหวังที่จะให้การปกครองคณะสงฆ์ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงาน ช่วยขจัดอุปสรรค ข้อขัดข้องการบริหาร ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในการจัดการศึกษาให้สมฤทธิ์ผลประการหนึ่ง ประกอบกับกฎหมายคณะสงฆ์ที่มีอยู่ในขณะนั้น ไม่อาจจะควบคุมวัตรปฏิบัติและวินัยของพระสงฆ์ได้อย่างทั่วถึง ระเบียบและกฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์อยู่กระจัดกระจาย มีความลักลั่น ไม่ครอบคลุมทั่วราชอาณาจักร และไม่เป็นระบบ ทำให้การปกครองคณะสงฆ์ในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคแตกต่างกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น อันจะก่อให้เกิดความเรียบร้อยแก่สังฆมณฑลเป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และประเทศชาติ ดังมีพระบรมราชโองการในการตราพระราชบัญญัติว่า

". . . และฝ่ายพุทธจักรนั้น การปกครองสังฆมณฑล ย่อมเป็นการสำคัญที่เป็นประโยชน์แก่พระสาสนา และเป็นประโยชน์ความเจริญของราชอาณาจักรด้วย ถ้าหากการปกครองสังฆมณฑล เป็นไปด้วยความเรียบร้อย พระสาสนาก็จะเจริญรุ่งเรือง และชักนำประชาชนทั้งหลาย ให้เลื่อมใสศรัทธา ในพระพุทธสาสโนวาท ประพฤติสัมมาปฏิบัติดี และร่ำเรียนวิชชาคุณในสังฆสำนักยิ่งขึ้นเป็นอันมาก มีพระราชประสงค์ ทำนุบำรุงสังฆมณฑล ให้เจริญคุณสมบัตินั้นคงสืบไปในพระสาสนา" [40]

พระองค์ทรงจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ โดยอนุวัตรการปกครองกับทางราชอาณาจักร กล่าวคือทรงดึงศูนย์อำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลาง มีศูนย์กลางบริหารงาน

---

[39] หจช. ร. 5 ศ. / 11 ที่ 59 ลายพระหัตถ์ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 17 พฤศจิกายน ร.ศ 117 ปรากฏหลักฐานว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ไม่พอพระทัยที่กระทรวงธรรมการก้าวก่ายและควบคุมพระสงฆ์ในกิจการของสงฆ์ ถึงกับลาออกจากตำแหน่งการไล่หนังสือที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (หจช. ร. 5 ศ. / 29 ลายพระหัตถ์ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ถึงเจ้าพระยาทิพยาภาสกรวงศ์, เบ็ดเตล็ดกระทรวงศึกษาธิการ 2 มิถุนายน ร.ศ. 112), **เรื่องเดียวกัน**, 28.

[40] แสวง อุดมศรี, **เรื่องเดียวกัน**, 365.

รวมอยู่จุดเดียว ทั้งนี้ เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นเอกภาพ และประสิทธิภาพในการบริหารงาน โดยจัดรูปแบบการปกครอง ในรูปของการตราเป็นกฎหมาย เรียกว่า “พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) นับเป็นกฎหมายที่จัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ที่ได้ระบุถึงอำนาจหน้าที่ บทบาท ตำแหน่ง ฐานะ ของเจ้าคณะ อย่างเป็นระบบ เป็นครั้งแรก

2.9.2 การปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ คงยึดรูปแบบการปกครองตามทางราชอาณาจักร กล่าวคือ ได้แบ่งการปกครองเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนกลาง และ ส่วนภูมิภาค มีสาระสำคัญดังนี้

1. การปกครองส่วนกลาง เป็นศูนย์กลางปกครอง การบังคับบัญชาคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ออกกฎระเบียบ กติกา สังฆาณัติ โดยทรงมอบหมายให้พระมหาเถระคณะหนึ่งประกอบกัน เรียกว่า “มหาเถรสมาคม” อันประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ ทั้ง 4 ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกาย เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง และรองเจ้าคณะใหญ่ทั้ง 4 คณะนั้น ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาการพระศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์แด่องค์พระมหากษัตริย์ และวินิจฉัย ธุระของพระศาสนา หรือของสังฆมณฑล ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม ตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไป คำตัดสินของมหาเถรสมาคมนั้นให้เป็นสิทธิ์เด็ดขาด ผู้ใดจะอุทธรณ์ หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้ (มาตรา 4)

อนึ่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ไม่ได้มีบทบัญญัติที่ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ หรือตำแหน่งของสมเด็จพระสังฆราช ทั้งนี้เพราะในช่วงตราพระราชบัญญัตินั้นได้ว่างจากตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ภายหลังจากการสิ้นพระชนม์ ของสมเด็จพระสังฆราช (สา) ในปี พ.ศ. 2442 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ทรงสถาปนาพระเถระรูปใดเป็นสมเด็จพระสังฆราช ตลอดรัชสมัยของพระองค์ (จาก พ.ศ. 2442 ถึง พ.ศ. 2453 ว่างสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา 11 ปี) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์ถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า

“ ในเวลาตั้งพระราชบัญญัตินี้ ว่างสมเด็จพระมหาสมณเจ้า หรือสมเด็จพระสังฆราช มีเจ้าคณะใหญ่ 4 รูป เจ้าคณะรอง 4 รูป คณะใหญ่ทั้ง 4 นั้นต่างมิได้ขึ้นแก่กัน เมื่อมีกิจอันจะพึงทำร่วมกัน เสนาบดีกระทรวงธรรมการรับพระบรมราโองการสั่งเจ้าคณะ รูปใดมีสมณศักดิ์สูง เสนาบดีก็พูดทางเจ้าคณะรูปนั้นๆ เป็นการก (กรรมการ) ในการประชุมครั้งนั้น ข้าพเจ้าเป็นการก”[41] ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ พระมหากษัตริย์ในฐานะองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชด้วย โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่คล้ายเสนาบดีที่ทรงปรึกษา การพระ

[41] พระเมธีธรรมาภรณ์, **เรื่องเดียวกัน** , 36.

ศาสนา เสนาบดีกระทรวงธรรมการทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลาง” การติดต่อประสานงานระหว่างพระมหากษัตริย์กับมหาเถรสมาคม [42]

2. การปกครองส่วนภูมิภาค ก็ยึดรูปแบบการปกครองตามทางราชอาณาจักร กล่าวคือ ทรงจัดรูปแบบการปกครองคู่ขนานไปกับทางราชอาณาจักร โดยแบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคเป็น มณฑล เช่นเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า สังฆมณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบล วัด ตามลำดับ ได้แก่

1) มณฑล พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งเจ้าคณะมณฑลออกไปปกครองดูแลคณะสงฆ์ เพื่อให้ทำหน้าที่ ทำนุบำรุงพระศาสนา จัดการศึกษา ให้มีความเจริญรุ่งเรือง ตลอดจนออกตรวจตราการคณะสงฆ์ ในสังฆมณฑลที่ตนปกครองนั้น และเจ้าคณะมณฑลยังมีอำนาจปลดเจ้าคณะเมือง เจ้าคณะแขวงที่ขาดความสามารถได้ด้วย (มาตรา 37 , มาตรา 38)

2) เจ้าคณะเมืองหรือจังหวัด เป็นตำแหน่งที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งโดยตรง โดยทรงคัดเลือกพระราชาคณะหรือพระครูตามที่ทรงเห็นสมควรให้ไปดำรงตำแหน่ง (มาตรา 30) มีหน้าที่อำนวยการวัดและคณะสงฆ์ในเมืองที่รับผิดชอบ เจ้าคณะเมืองมีหน้าที่แต่งตั้งเจ้าคณะแขวง เจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาส ช่วยแก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะแขวงและระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยข้ออธิกรณ์ คำสั่งและวินิจฉัยของเจ้าคณะในเมืองนั้นๆ มีอำนาจ คือ บังคับบัญชาว่ากล่าวสังฆมณฑลทั้งเมือง ตลอดถึงมีอำนาจในการปลดเจ้าคณะแขวง เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสที่มีความประพฤติไม่เหมาะสมหรือขาดความสามารถออกจากตำแหน่งได้ (มาตรา 31 , มาตรา 32)

3) เจ้าคณะแขวง สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

ก. เจ้าคณะแขวง ในกรุงเทพมหานคร พระมหากษัตริย์ ทรงแต่งตั้งพระราชาคณะเป็นเจ้าคณะแขวง มีหน้าที่ในการตรวจตราวัดที่อยู่ในปกครอง ช่วยเจ้าอาวาสระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยข้ออุทธรณ์ของเจ้าอาวาส มีอำนาจที่จะตัดสินข้ออธิกรณ์ หรือแก่งแย่งในคำสั่งและคำวินิจฉัยของเจ้าอาวาส หากเรื่องราวอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นเกินกว่าความสามารถ ก็ให้รีบนำความเสนอต่อเจ้าคณะเมือง (มาตรา 24 , มาตรา 25)

ข. เจ้าคณะแขวงในเขตหัวเมือง เป็นอำนาจของเจ้าคณะมณฑลในการแต่งตั้งเจ้าคณะแขวง และตราตั้งเจ้าคณะแขวงนั้น จะต้องให้ข้าหลวงใหญ่ (สมุหเทศาภิบาล) ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการมณฑลประทับตรากำกับเป็นสำคัญ เจ้าคณะแขวงในเมืองมีหน้าที่ ตรวจตราอำนวยการวัด และ การสงฆ์บรรดาที่อยู่ในปกครองให้เรียบร้อย เป็นไปตามพระวินัยบัญญัติและพระราชบัญญัติ ทำนุบำรุงการสั่งสอนพระศาสนา และการศึกษาในวัดซึ่งอยู่ในปกครอง ช่วยแก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาส และวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ของเจ้าอาวาส หากเรื่องราวที่เกิดขึ้นเกินกว่า

---

[42] **เรื่องเดียวกัน** , 36.

ความสามารถ ก็ให้รีบนำเสนอต่อเจ้าคณะเมือง และมีอำนาจว่ากล่าวพระภิกษุสามเณรในเขตปกครอง ในกิจอันชอบด้วยพระวินัยบัญญัติและพระราชบัญญัติ (มาตรา 26 , มาตรา 27)

ค. เจ้าอาวาส เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในวัดนั้น โดยในวัดหนึ่งๆให้มีเจ้าอาวาส 1รูป โดยแยกเป็น วัดหลวง (พระอารมหลวง) คือวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง หรือทรงพระกรุณาโปรดฯให้เข้าจำนวนในบัญชี นับว่าเป็นพระอารามหลวง (มาตรา 5(1) และวัดราษฎร์ หรือสำนักสงฆ์ ซึ่งได้แก่ วัดซึ่งได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา แต่มิได้เข้าในบัญชีนับว่าเป็นวัดหลวง (มาตรา 5 (2) และสำนักสงฆ์ คือ วัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามวิสีมา ซึ่งมีที่มาของเจ้าอาวาสแตกต่างกันดังนี้ 1) วัดหลวง เจ้าอาวาส พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง (มาตรา 10) 2) วัดราษฎร์ หรือสำนักสงฆ์ แล้วแต่จะทรงพระกรุณาแต่งตั้ง หรือไม่ทรงแต่งตั้ง ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะแขวงและประชาชนเห็นสมควรยกขึ้นเป็นเจ้าอาวาส (มาตรา 11, มาตรา 12)

ส่วนอำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาสนั้น ไม่ว่าจะเป็น วัดหลวง หรือวัดราษฎร์ มีดังนี้คือ

เจ้าอาวาสมีหน้าที่ บำรุงวัด ตรวจตรา ปกครองคณะสงฆ์และคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัด รักษาความเรียบร้อยและแก้ไขอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในวัด สั่งสอนพระธรรมคำสอน ทำบัญชีพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัด และรายงานต่อเจ้าคณะปกครอง พระภิกษุและสามเณรในวัดจะเดินทางไปอยู่ที่อื่น หรือเดินทางไกล เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสจะต้องให้หนังสือสุทธิเป็นสำคัญ (มาตรา 13)

อำนาจของเจ้าอาวาส ได้แก่ อำนาจในการระงับข้อพิพาทอธิกรณ์ ว่ากล่าวตักเตือน บรรพชิตและคฤหัสถ์ หากไม่อยู่ในโอวาท ให้ออกจากพระอารามได้ด้วย (มาตรา 17) โดยมีเจ้าหน้าที่กระทรวงธรรมการ และเจ้าพนักงานปกครองท้องที่ คอยให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนเจ้าคณะต่างๆ ที่ปฏิบัติหน้าที่

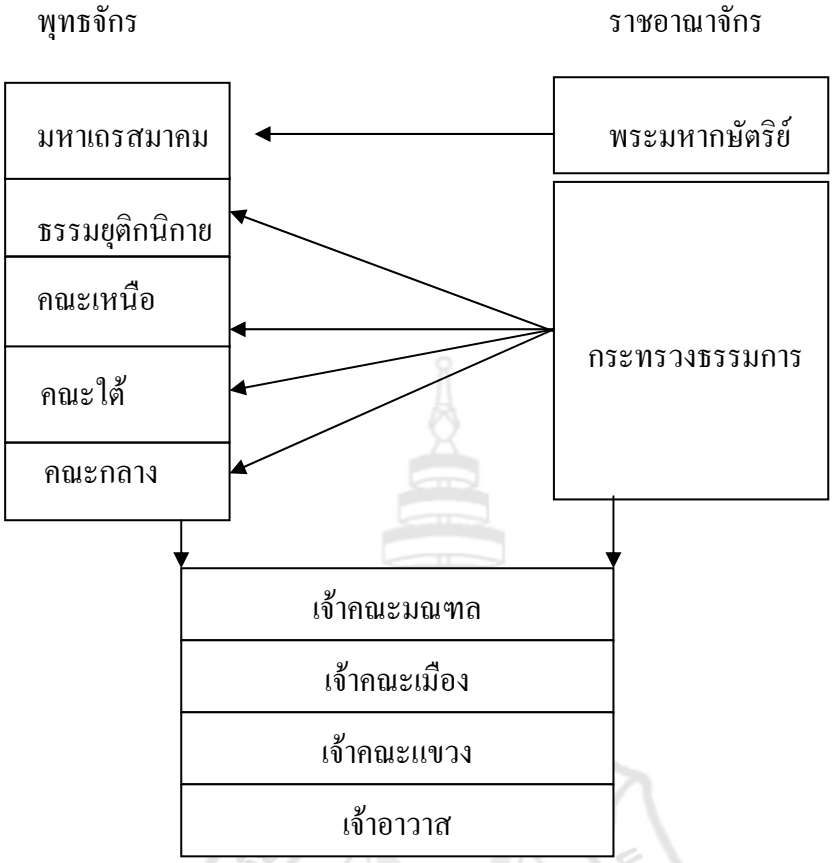

รูปที่ 2.7 การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121[43]

2.9.3 มหาเถรสมาคมภายใต้ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ได้ จัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ ขึ้นเป็นครั้งแรก ที่มีการจัดวางตำแหน่งแต่ละลำดับ และระบุถึง อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะในแต่ระดับอย่างชัดเจน ซึ่งแตกต่างจากการปกครองคณะสงฆ์สมัยก่อนตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์ เป็นไปแบบหลวมๆ และขึ้นอยู่กับเจ้าคณะใหญ่ ซึ่งเจ้าคณะใหญ่ ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยสังฆมณฑลได้ เพราะเจ้าคณะใหญ่ มักจะอยู่แต่ในกรุงเทพมหานครเท่านั้น และไม่ปรากฏว่าได้บังคับบัญชา พระสงฆ์หัวเมืองได้อย่างเด่นชัด พระสงฆ์ในหัวเมืองที่ห่างไกลออกไปมีข้อวัตรปฏิบัติ ที่แตกต่างกันออกไปตามประเพณีแต่ละท้องถิ่น เช่นพระสงฆ์ในเขตเมืองอีสานก็มีรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์อย่าง

[43] ศุภวัฒย์ เกษมศรี, ม.ร.ว., **เรื่องเดียวกัน,** 472.

หนึ่งต่างหากซึ่งเป็นการปกครองที่รับแบบแผนมาจากล้านช้าง และมีสมณศักดิ์แบบล้านช้าง หัวเมืองทางฝ่ายเหนือก็เป็นแบบฝ่ายเหนือซึ่งแตกต่างออกไป ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกันในการบังคับบัญชาและมีรูปแบบปฏิบัติให้เป็นคณะสงฆ์ไทย และสอดคล้องกับทางอาณาจักรหรือฝ่ายบ้านเมือง จึงได้ตรากฎหมายสำหรับจัดรูปแบบการปกครองขึ้น ให้มีศูนย์กลางการบริหาร การปกครองรวมอยู่ ณ จุดเดียว อันได้แก่ “มหาเถรสมาคม” เพื่อความเข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพในการบริหารงาน มหาเถรสมาคมจึงเป็นองค์กรสูงสุด ในการทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ทำหน้าที่บริหารงานพระศาสนา เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยของสังฆมณฑล และความเจริญรุ่งเรืองของพระศาสนา

อย่างไรก็ดี หลังจากการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ร.ศ. 121 มีผลใช้บังคับไปได้ระยะหนึ่ง ก็เกิดมีปัญหาในการปกครองคณะสงฆ์ขึ้น การบริหารงานกลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม มหาเถรสมาคมที่ได้รับการแต่งตั้ง กลับมีความอ่อนแอ และไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารงาน มูลเหตุแห่งความอ่อนแอของมหาเถรสมาคมอาจพิเคราะห์ได้ว่าเกิดจากสาเหตุหลายประการ ประการหนึ่ง เกิดจากการไม่ได้กำหนดหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ หรือองค์ประมุขของมหาเถรสมาคม ให้ชัดเจนในการบริหารงาน ตามมาตรา 4 ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ระบุเพียงว่า ให้พระราชาคณะตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไปมีสิทธิพิจารณาการวินิจฉัยเป็นเด็ดขาด แต่พระราชาคณะ 5 รูปนั้นก็ไม่ได้ระบุชัดเจนว่าเป็นเจ้าคณะทั้งหมด หรือต้องเป็นเจ้าคณะใหญ่เสียเกินกว่าครึ่ง และเท่าที่เป็นไปในทางปฏิบัติเมื่อเจ้าคณะใหญ่มาไม่ครบ 5 รูป ก็นับพระราชาคณะเจ้าคณะรองเพิ่มให้ครบตามระเบียบ[44] อีกประหนึ่งคือเจ้าคณะส่วนใหญ่ชราภาพ และไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง มาประชุมบ้างไม่มาประชุมบ้าง ติดกิจนิมนต์บ้าง ดังพระราชดำรัสของพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ความตอนหนึ่งว่า

“... เจ้าคณะชราโดยมาก มาได้บ้างและมาไม่ได้บ้าง เจ้าคณะรองเป็นผู้บังคับการคณะมณฑลนั้นว่างบ้างก็มี บางคราวก็ไม่ครบกำหนดปัญจวรรค ที่เป็นองค์ของสมาคมในพระราชบัญญัติ จึงเรียกพระราชาคณะชั้นธรรมเข้าเพิ่มด้วย นี่เป็นการประชุมโดยปกติอย่างหนึ่ง เรียกเจ้าคณะมณฑลหรือพระคณาจารย์เอกเข้าประชุมด้วยก็มี นี่เป็นการประชุมพิเศษ...เป็นผลให้การประชุมตามพระราชบัญญัตินี้มีชื่อว่าเป็นอันงดชั่วคราวโดยนัย”[45]

---

[44] คนึงนิตย์ จันทบุตร, **เรื่องเดียวกัน**, 31.

[45] **เรื่องเดียวกัน**, 32.

การบริหารงานคณะสงฆ์ จึงเป็นพระภาระของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าโดยลำพัง แม้ภายหลัง เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้าทรงได้รับการสถาปนา เป็นสมเด็จพระสังฆราช[46] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า มีพระอำนาจเด็ดขาด ในการบริหารงานคณะสงฆ์อย่างเต็มที่ มหาเถรสมาคมคงทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าเท่านั้น ความในมาตรา 4 ก็เป็นอันงดไปโดยปริยาย เรื่องนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ทรงอธิบายไว้ว่า

“ในแผ่นดินปัจจุบัน โปรดให้ข้าพเจ้าบัญชาการคณะสงฆ์ได้ทั่วไป การประชุมตามพระราชบัญญัตินี้ ก็ชื่อว่าเป็นการงดชั่วคราวโดยนัย หรือกล่าวอีกโวหารหนึ่งว่า ยังไม่ถึงคราวเรียกประชุมตามพระราชบัญญัติ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ายังบัญชาการอยู่ ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้มหาเถรสมาคมคงมียืนอยู่ด้วยประการหนึ่ง จึงคงเรียกประชุมและบัญชากิจการ อันจะพึงทำเป็นการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น”[47]

อย่างไรก็ดีการคณะสงฆ์ การพระศาสนาก็ได้รับการพัฒนา ปรับปรุงในทุกด้านในยุคสมัยของพระองค์ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ด้านการปกครอง พระองค์ทรงจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นระบบ กำหนดหลักเกณฑ์อุปัชฌาย์เป็นต้น จึงทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง พระองค์ทรงบริหารงานคณะสงฆ์จนถึง พ.ศ. 2464 ก็สิ้นพระชนม์ ส่วนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนอื่น ยังคงรูปตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่[48] 11 การปกครองคณะสงฆ์ คงเป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 กล่าวคือ สมเด็จพระสังฆราชทรงทำหน้าที่บัญชาการคณะสงฆ์โดยพระองค์เพียงลำพัง โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่เป็นกรรมการที่ปรึกษา

ในยุคสมัยของสมเด็จพระสังฆเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ทรงประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงของทางอาณาจักรบ้านเมือง โดยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงของทางอาณาจักร ได้ส่งผลต่อองค์กรปกครองคณะสงฆ์ และมีการเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในกาลต่อมา

---

[46] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อ พ.ศ. 2453 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

[47] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **เรื่องเดียวกัน** , 39.

[48] สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ วัดราชบพิธสถิตสีมาราม ทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2464 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

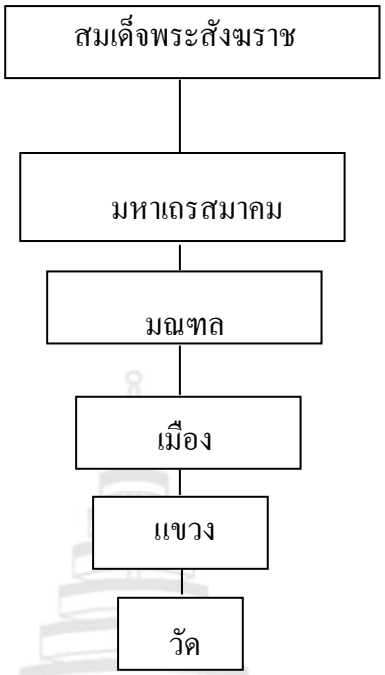

รูปที่ 2.8 การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 6-รัชกาลที่ 7[49]

2.9.4 ปัญหาทางการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

จุดประสงค์ ของการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ นอกจากการที่จะให้คณะสงฆ์ช่วยจัดการศึกษาของชาติแล้ว ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือการจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคณะสงฆ์ไทย ให้มีรูปแบบ วัตรปฏิบัติ เป็นคณะสงฆ์แห่งชาติ แต่หลังจากพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์มีผลบังคับใช้ กลับก่อให้เกิดปัญหาทางการปกครองโดยเฉพาะอย่างในส่วนหัวเมืองต่างๆ ดังสรุปได้ดังนี้

1. ความไม่เสมอภาคทางการปกครองของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย กับมหานิกาย

คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ได้รับสิทธิพิเศษ ในการปกครองตนเองมาแต่เมื่อครั้งก่อตั้งนิกาย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่ มีพระบรมราชานุญาตให้ธรรมยุติกนิกายไม่ต้องขึ้นกับกรมสังฆการี เช่นคณะอื่นๆ แต่ขึ้นอยู่กับคณะกลางของกรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีสิทธิที่จะปกครองชำระอธิกรณ์ ตั้งพระอุปัชฌาย์กันเองในคณะ[50]

---

[49] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า 40

[50] คนึงนิตย์ จันทบุตร, **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 35.

ภายหลังการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์แล้ว สิทธิดังกล่าวก็ได้รับการรับรองตามมาตรา 3 ดังกล่าวแล้ว

อย่างไรก็ดี การให้สิทธิพิเศษดังกล่าวนี้ คงจะไม่เป็นปัญหา หากว่าคณะสงฆ์ทั้งสองได้มีสิทธิในการปกครองและการบริหารคณะสงฆ์ร่วมกัน ด้วยความเป็นธรรมและเสมอภาค ไม่ถือเขาถือเรา มุ่งความเจริญของพระศาสนาเป็นที่ตั้ง แต่การปกครองคณะสงฆ์ในขณะนั้น กลับเกิดความเหลื่อมล้ำ กล่าวคือ คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายไม่ยอมรับการปกครอง อยู่ภายใต้เจ้าคณะฝ่ายมหานิกาย ในกรณีที่พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายดำรงตำแหน่งทางการปกครองในมณฑลนั้นในจังหวัดนั้น[51] เมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้นก็จะชำระกันเอง โดยไม่เสนอขึ้นไปให้เจ้าคณะทางฝ่ายมหานิกายพิจารณา ในทางตรงกันข้ามในมณฑลใด ในจังหวัดใด ที่มีเจ้าคณะฝ่ายธรรมยุติดำรงตำแหน่งทางการปกครอง กลับมีสิทธิว่ากล่าวและพิจารณาอธิกรณ์ฝ่ายมหานิกายได้ จึงกลายเป็นปัญหาให้พระภิกษุมหานิกายต้องท้วงติง ว่าเพราะเหตุใดพระภิกษุธรรมยุติ จึงปกครองภิกษุมหานิกายได้ แต่ฝ่ายมหานิกาย มิได้มีสิทธิในการปกครองภิกษุฝ่ายธรรมยุติ การปกครองที่มีความไม่เท่าเทียมกันดังกล่าว ก่อให้เกิดปัญหาทางการปกครองเป็นอย่างมาก ดังเช่น กรณีพระปลัดจีนเจ้าอาวาสวัดทอง เมืองนครเขื่อนขันธ์ ไม่ยอมส่งบัญชีของวัด รายงานต่อเจ้าคณะท้องถิ่น เป็นเวลาติดต่อกันถึง 3 ปี เจ้าคณะมหานิกายก็ไม่กล้าว่ากล่าวตักเตือน [52] เป็นต้น

กรณีดังกล่าวภายหลังได้เป็นชนวนประการหนึ่งในการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองที่ให้มีความเสมอภาคทางการปกครอง

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า ตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์สูงสุด อันได้แก่สมเด็จพระสังฆราช ธรรมยุติกนิกาย ก็ผูกขาดในตำแหน่งกล่าว มาตั้งแต่รัชกาลที่ 4 จนถึงสมัยการเปลี่ยนการปกครอง

2. ปัญหาในการทำหน้าที่ของอุปัชฌาย์ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

พระอุปัชฌาย์ เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อความเสื่อมหรือความเจริญขององค์กรสงฆ์ ทั้งนี้เพราะ พระอุปัชฌาย์เป็นบุคคลที่ มีหน้าที่ในการรับรองสมาชิกใหม่เข้าสู่องค์กร

---

[51] การปกครองคณะสงฆ์ในขณะนั้น ในส่วนหัวเมืองอันได้แก่ มณฑล เมือง แขวง มิได้แยกสายการปกครอง การบริหารออกเป็น ธรรมยุติและมหานิกายเช่นปัจจุบัน พระสงฆ์ในท้องถิ่นคงขึ้นอยู่กับ เจ้าคณะตามลำดับชั้น ซึ่งก็แล้วแต่ว่า พระที่ปกครองนั้น จะสังกัดธรรมยุติหรือมหานิกาย

[52] พระมหาสุพล ศิริ, **พัฒนาการปกครองของคณะสงฆ์ไทย** (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกริก, 2541, 46.

สงฆ์ ทั้งยังมีหน้าที่ในการอบรมข้อวัตรปฏิบัติ สิกขาบทน้อยใหญ่ แก่สมาชิกใหม่อีกด้วย[53] ดังนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาทรงให้ความสำคัญต่อผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ทรงอนุญาตพระอุปัชฌาย์ด้วยพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้โง่เขลา ไม่ฉลาดไม่พึงให้การอุปสมบท รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ มีพรรษาครบ 10 หรือมีพรรษาเกิน 10 ให้อุปสมบทได้[54] เป็นต้น

พระภิกษุผู้มีพรรษา 10 แล้ว ปกครองผู้อื่นได้ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้เป็นอุปัชฌาย์ ให้อุปสมบท เป็นอาจารย์ให้นิสัย มีสามเณรอุปัฏฐาก ให้บรรพชากุลบุตรเป็นสามเณรได้

คุณสมบัติเหล่านี้ เป็นพุทธบัญญัติที่พระภิกษุใช้เป็นแบบแผนสืบต่อกันมาในการให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้ต้องการบวช ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของสงฆ์ที่จะยอมรับและจัดการกันเองตามพระวินัยบัญญัตินั้น

การปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีวัตรปฏิบัติแบบเดียวกัน และสิ่งสำคัญ ในขณะนั้นก็คือการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของประเทศ เพราะในขณะนั้นสงฆ์ในหัวเมืองห่างไกล เช่นหัวเมืองทางเหนือ และทางอีสาน เป็นต้น ต่างมีวัตรปฏิบัติเฉพาะเป็นของตนเอง การจะให้องค์กรสงฆ์ มีความเป็นหนึ่งเดียวได้ ก็ด้วยกำหนดการที่รัฐเข้ามาจัดระเบียบควบคุมสงฆ์ให้อยู่ในระเบียบแบบแผนเดียวกัน รัฐนอกจาก ตรากฎหมายสำหรับปกครองคณะสงฆ์แล้ว ยังได้มีพระบรมราชโองการประกาศแต่งตั้ง พระอุปัชฌาย์ ด้วยการกำหนดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ผู้ที่จะให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรเสียใหม่ กล่าวคือ จะต้องได้รับการแต่งตั้ง จากรัฐก่อนหากไม่ได้รับการแต่งตั้งแล้ว ห้ามมิให้เป็นพระอุปัชฌาย์ทำการอุปสมบท

การที่รัฐเข้าผูกขาดอำนาจในการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ไทย ทำให้พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ ให้การอุปสมบทกุลบุตรและเป็นที่เคารพศรัทธาในท้องถิ่น ต้องได้รับผลกระทบจากเรื่องดังกล่าวเป็นอันมาก ในช่วงก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 พระสงฆ์ในหัวเมืองอีสาน ได้ปฏิเสธอำนาจการปกครองแบบใหม่จากส่วนกลาง เพราะไม่พอใจที่คณะสงฆ์จากส่วนกลางเข้าไปใช้อำนาจ ในการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ และการแต่งตั้งเจ้าคณะต่างๆ ในหัวเมืองอีสาน เพราะผิดธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่นที่เคยมีมา ถึงกับจะมีการแยกพระสงฆ์อีสานออกจากส่วนกลางมาแล้ว ในปี พ.ศ. 2444 – 2445 ในส่วนของหัวเมืองเหนือ พระครูบาศรีวิชัย พระสงฆ์แห่งล้านนา ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นถึง “ตนบุญ”หรือนักบุญก็ถูกกล่าวหาว่าให้การอุปสมบท โดยไม่ได้รับอนุญาตจากส่วนกลาง จนเกิดอธิกรณ์ขึ้นในปี พ.ศ.

---

[53] พระภิกษุผู้บวชใหม่ เรียกว่า พระนวกะ จะต้องอยู่ในความปกครอง ดูแล รับการอบรมสั่งสอน จากพระอุปัชฌาย์ เป็นเวลา 5 ปี

[54] **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม** 4 , 105.

2451–2478 [55] ซึ่งก็เป็นผลพวงมาจาก จัดการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

การบรรพชาอุปสมบทที่ถูกต้อง หรือไม่ถูกต้อง ตามที่รัฐกำหนด กับประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นที่ประพฤติปฏิบัติในท้องถิ่น สร้างปัญหาให้แก่การบริหารงานคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 มาโดยตลอด เมื่อคราวเสนอการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เสียใหม่ ซึ่งได้ร่างเรื่องพระอุปัชฌาย์ ขึ้นมาถึง 2 หมวด 20 มาตรา คือมาตราที่ 52 – 72 ว่าด้วยเรื่องอุปัชฌาย์และการบรรพชาอุสมบท โดยเฉพาะมาตราที่บ่งบอกถึงความขัดแย้งและไม่พอใจพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ว่า

“อุปัชฌายะที่ได้รับแต่งตั้งก่อนพระราชบัญญัตินี้ ถ้าไม่มีเหตุอื่นก็คงให้เป็นอุปัชฌายะมีสิทธิและหน้าที่บริบูรณ์ตามพระราชบัญญัตินี้” [56] แต่ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ผ่านสภาผู้แทนราษฎร อย่างไรก็ดีก็เป็นเครื่องสะท้อนถึงปัญหาคณะสงฆ์ในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี

2.10 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484

เมื่อทางอาณาจักรได้เปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อ วันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่พระมหากษัตริย์ มีพระราชอำนาจสิทธิ์ในการใช้อำนาจอธิปไตยทั้งปวง ตามพระราชนิติประเพณีโบราณ เพื่อบริหารราชการแผ่นดินเพียงผู้เดียวนั้น พระองค์ทรง

---

[55] การประกาศเรื่องตั้งพระอุปัชฌาย์ ว่า ผู้จะเป็นพระอุปัชฌาย์ จะต้องได้รับแต่งตั้ง จากเจ้าคณะและพนักงานก่อน ได้ประกาศเมื่อปีพ.ศ. 2418 ซึ่งเป็นช่วงก่อนจะประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ต่อมาหลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองแล้ว พ.ศ. 2456 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ทรงได้ประกาศระเบียบเกี่ยวกับการตั้งอุปัชฌาย์ขึ้นเพิ่มเติม และมีบทกำหนดโทษสำหรับอุปัชฌาย์ ที่ไม่ปฏิบัติตามอำนาจ หน้าที่ด้วย โดยเฉพาะการให้การอุปสมบทโดยไม่รอบคอบ เพราะในขณะนั้นปรากฏว่า มีผู้หลบหนีการเกณฑ์ทหารมาบวชจำนวนมาก ภายหลังจึงได้ประกาศ ตั้งอุปัชฌาย์มาอีกฉบับ กำหนดคุณสมบัติของอุปัชฌาย์และคุณสมบัติ ของบุคคลที่จะเข้ามาบวช (พระมหาวรชัย กลึงโพธิ์, **เรื่องเดียวกัน**, 67-77 และ โสภา ชานะมูล, **เรื่องเดียวกัน**

[56] ร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา พุทธศักราช 2477 อ้างในธาราวงศ์รักศรีวงศ์ **กิจการของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาหรือการปฏิวัติแห่งกาสาวพัตร์**, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2482), 81- 129 อ้างถึงใน พระมหาวรชัย กลึงโพธิ์ เรื่องเดียวกัน, 77

มอบอำนาจอธิปไตยนั้นให้แก่ปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ทรงดำรงเป็นพระประมุขของประเทศ เป็นที่เคารพสักการะ ทรงอยู่เหนือการเมือง โดยมีรัฐธรรมนูญ เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ มีการแบ่งแยกอำนาจการปกครอง การบริหารออกเป็น 3 ส่วนคือ

1. อำนาจนิติบัญญัติ ให้มีสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่นิติบัญญัติ
2. อำนาจบริหาร มีคณะรัฐมนตรี ทำหน้าที่ในการบริหารประเทศ
3. อำนาจตุลาการ ให้ศาลมีหน้าที่ในการตัดสินอรรถคดีต่างๆ ให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย การตัดสินนี้ กระทำภายใต้พระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์

เมื่อฝ่ายอาณาจักรได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ในช่วงนั้นเรียกว่า กระแสประชาธิปไตยกำลังเฟื่องฟู ฝ่ายศาสนจักรเอง ก็เห็นว่าในขณะนั้นมีความเหลื่อมล้ำทางการปกครอง กลุ่มคณะสงฆ์ที่เรียกว่า “คณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา”[57] ได้รวมตัวกันเรียกร้องให้มีการปรับปรุงการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ ที่มีความสมอภาค และสมานสังวาสเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้สอดคล้องกับทางบ้านเมือง รัฐบาลในขณะนั้นจึงได้ตราพระราชบัญญัติจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2484 เรียกว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484” และมีผลให้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เป็นอันยกเลิก

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ได้จำลองรูปแบบการปกครองมาจากฝ่ายราชอาจักร กล่าวคือ

1. ยุบเลิกมหาเถรสมาคม มีการแยกอำนาจอธิปไตย (สังฆาธิปไตย) ออกเป็น 3 ส่วน คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ มีสังฆสภา (เทียบได้กับรัฐสภา) มีคณะสังฆมนตรี (เทียบได้กับคณะรัฐมนตรี) และมีพระธรรมธร- พระวินัยธร (เทียบได้กับศาล) ทำหน้าที่ในการบริหาร ปกครองสังฆมณฑล ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

2. จำกัดอำนาจสมเด็จพระสังฆราชด้านการบริหารคณะสงฆ์สมเด็จพระสังฆราชมีอำนาจ แต่เพียงในนามตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติ ทรงบริหาร-การปกครองคณะสงฆ์ผ่านทาง สังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร

3. วางลู่ทางที่จะรวมนิกายสงฆ์ที่แตกแยกกันอยู่ ให้เป็นนิกายเดียวโดยกำหนดบทเฉพาะกาลไว้ในมาตรา 60 ซึ่งระบุให้คณะสงฆ์กระทำสังคายนาธรรมวินัยในเวลา 8 ปี เพื่อรวมนิกายสงฆ์ สาระสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ดังมีรายละเอียดดังนี้

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 มีทั้งหมด 8 หมวด 59 มาตรา และมีบทเฉพาะกาล 1 มาตรา รวมเป็น 60 มาตรา ตราไว้ ณ วันที่ 14 ตุลาคม พุทธศักราช 2484 และ

---

[57] ประกอบด้วยพระสงฆ์ ฝ่ายมหานิกายประมาณ 300 รูป จากวัดต่างๆในเขตพระนครและธนบุรี (คนึงนิตย์ จันทบุตร, **เรื่องเดียวกัน**, 105-241)

ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 58 วันที่ 14 ตุลาคม พุทธศักราช 2484 หน้า 1415 – 1416 ได้แก่

หมวดที่ 1 สมเด็จพระสังฆราช

หมวดที่ 2 สังฆสภา

หมวดที่ 3 คณะสังฆมนตรี

หมวดที่ 4 วัด

หมวดที่ 5 ศาสนสมบัติ

หมวดที่ 6 คณะวินัยธร

หมวดที่ 7 บทกำหนดโทษ

หมวดที่ 8 บทเบ็ดเตล็ด

ในที่นี้จะกล่าวถึง หมวดที่ว่าด้วยองค์กรที่ทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ อันได้แก่ หมวดที่ 1 , 2, 3 และหมวดที่ 6

หมวดที่ 1 สมเด็จพระสังฆราช

พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนา สมเด็จพระราชาคณะ ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช (มาตรา 5) ดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นประมุขของคณะสงฆ์ (มาตรา 6 , มาตรา 7) ทรงปกครองบัญชาการคณะสงฆ์ โดยทรงบัญญัติสังฆาณัติ ตามคำแนะนำของสังฆสภา ทรงบริหารคณะสงฆ์ ทางสังฆมนตรี และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ทางคณะวินัยธร (มาตรา 7, มาตรา 8, มาตรา 9)

ในกรณีที่ไม่มี (ว่าง) สมเด็จพระสังฆราช หรือ สมเด็จพระสังฆราชไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้ สังฆนายก หรือสังฆมนตรี รักษาการแทน (มาตรา 10)

หมวดที่ 2 สังฆสภา

สังฆสภา คือสภาแห่งสงฆ์ มีอำนาจหน้าที่ในการตราสังฆาณัติ หรือกฎระเบียบสำหรับใช้ในการบริหาร และปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วยสังฆสมาชิก 45 รูป ได้แก่

1. คุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งสมาชิกสังฆสภา

1) พระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป

2) พระคณาจารย์เอก[58]

3) พระเปรียญเอก (ปริยัติธรรม 7 ขึ้นไป)

สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง ประธานสังฆสภาสภา 1 รูป รองประธาน 1 รูป หรือหลายรูปก็ได้จากมติของสังฆสภา และการแต่งตั้งประธาน และรองประธานนั้นให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนอง (มาตรา 12)

อนึ่งการได้มาซึ่งสมาชิกสังฆสภานั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มิได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ชัดเจน ซึ่งก็คงอาศัยแต่บทบัญญัติมาตรา 4 ซึ่งกำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ มีอำนาจออกกฎกระทรวง เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ ดังนั้น สมาชิกสังฆสภา จึงได้รับการแต่งตั้งขึ้นโดยเงื่อนไขตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าว

2. วาระการดำรงตำแหน่ง

สมาชิกสังฆสภาไม่มีวาระในการดำรงตำแหน่ง สมาชิกจะพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

1) ถึงแก่มรณภาพ

2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

3) ลาออก

4) สังฆสภาวินิจฉัยให้ออกโดยคะแนนเสียงเกินกว่าสองในสาม ของสมาชิกที่มาประชุม (มาตรา 15)

---

[58] ตำแหน่ง “ พระคณาจารย์” เป็นตำแหน่งที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเริ่มตั้งขึ้นเพื่อยกย่องพระภิกษุผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน 3 สาขาคือ

1. สาขาเทศนา คือพระที่มีความสามารถในการเทศน์เผยแผ่ธรรมเป็นเลิศ

2. สาขาปริยัติ คือพระที่มีความสามารถเชี่ยวชาญในการศึกษา หรือส่งเสริมการศึกษา

3. สาขารจนา คือพระที่มีความสามารถในการแปล, เขียน, หรือประพันธ์หนังสือ

มี 3 ระดับ คือพระคณาจารย์ , พระคณาจารย์โท , พระคณาจารย์เอก ซึ่งทั้ง 3 ตำแหน่งนี้ไม่ได้รับความนิยมจากพระสงฆ์เท่าที่ควร ปัจจุบันไม่มีตำแหน่งนี้แล้ว (ดูระเบียบการแต่งตั้งพระคณาจารย์ใน แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 33 พ. ศ 2488, 59-67 อ้างถึงใน พระมหาวรชัย กลึงโพธิ์, **เรื่องเดียวกัน** , 119-120)

3. การประชุมสังฆสภา

สมเด็จพระสังฆราชทรงเรียกประชุมสังฆสภาตามสมัยประชุม และทรงเปิด ปิดประชุม แต่จะโปรดให้สังฆนายกทำแทนก็ได้ (มาตรา 19) ในปีหนึ่ง มีสมัยประชุม หนึ่ง หรือหลายสมัย แล้วแต่สภาจะกำหนด สมัยหนึ่งมีกำหนดเวลาไม่เกิน 30 วัน แต่สมเด็จพระสังฆราชจะโปรดให้ขยายออกไปก็ได้ (มาตรา18) และในการประชุมทุกคราวต้องมีสมาชิกไม่ต่ำกว่ากึ่งหนึ่งของสมาชิกทั้งหมด จึงจะครบองค์ประชุม (มาตรา 14)

4. การเสนอญัตติและการลงมติ

ญัตติที่จะรับเข้าปรึกษาในที่ประชุมสังฆสภา เสนอได้ 3 ทาง คือทางสังฆมนตรี ทางกระทรวงศึกษาธิการ และทางสมาชิกสังฆสภา แต่ญัตติที่เสนอทางสมาชิกนั้นต้องให้สังฆนายกรับรอง (มาตรา 16) การลงมติข้อปรึกษา ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ แต่ทั้งนี้ถ้ามีความสงสัยในญัตตินั้น การตีความให้เป็นไปในทางรักษาพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัดไม่ต้องลงมติ (มาตรา 17)

หมวดที่ 3 คณะสังฆมนตรี

คณะสังฆมนตรี คือ คณะสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สูงสุดในการบริหารงานฝ่ายศาสนจักร เหมือนกับคณะรัฐบาล หรือคณะรัฐมนตรี ที่ทำหน้าที่บริหารฝ่ายอาณาจักร ซึ่งประกอบด้วยสังฆนายก 1 รูป (เทียบได้นายกรัฐมนตรี) และสังฆมนตรี อีกไม่เกิน 9 รูป (มาตรา 28) สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งสังฆนายก และสังฆมนตรี สังฆนายกจะต้องเป็นสมาชิกสังฆสภาและสังฆมนตรีอย่างน้อย 4 รูปจะต้องเป็นสมาชิกสังฆสภาด้วย (มาตรา 29)

1. อำนาจหน้าที่ของคณะสังฆมนตรี

คณะสังฆมนตรี มีหน้าที่รับผิดชอบการคณะสงฆ์ โดยมีการแบ่งงานภายใต้ความรับผิดชอบ ออกเป็น 4 องค์การ อันเทียบได้กับกระทรวง แต่ละองค์การมีสังฆมนตรี รับผิดชอบ 1 รูป หรือ หลายรูปรับผิดชอบร่วมกัน (มาตรา 30) องค์การทั้ง 4 ได้แก่ (มาตรา 33)

1) องค์การปกครอง
2) องค์การศึกษา
3) องค์การเผยแผ่
4) องค์การสาธารณูปการ

2. วาระการดำรงตำแหน่งของคณะสังฆมนตรี

คณะสังฆมนตรีมีวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปี (แต่อาจได้รับการแต่งตั้งอีกได้ โดยไม่มีกำหนดสมัยการดำรงตำแหน่ง) หรือลาออกทั้งคณะ หรือความเป็นสังฆมนตรีสิ้นสุดลง แต่สังฆมนตรีอาจจะพ้นจากความเป็นสังฆมนตรีเฉพาะรูป ได้เมื่อ

1) ถึงแก่มรณภาพ

2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

3) ลาออก

4) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการถวายความเห็นให้ลาออก (มาตรา 31)

หมวดที่ 6 คณะวินัยธร

คณะวินัยธร คือคณะสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการพิจารณาคดี หรือวินิจฉัยอธิกรณ์ ที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ให้สงบระงับ คณะวินัยธร แต่งตั้งโดยสมเด็จพระสังฆราช ขึ้นตรงต่อสมเด็จพระสังฆราชคณะวินัยธร แบ่งเป็น 3 ชั้น คณะวินัยธรคณะหนึ่งประกอบด้วยประธาน 1 รูป และพระวินัยธร อีก 3 รูป ได้แก่

1. คณะวินัยชั้นต้น

คณะวินัยธรชั้นต้น ได้แก่วินัยธรจังหวัดโดยปกติให้มีจังหวัดละ 1 คณะ แต่ถ้าจำเป็นจะให้มีมากกว่านั้นก็ได้ ถ้าในจังหวัดนั้น มีวัดเป็นจำนวนมากเพื่อให้คณะวินัยธรชั้นต้นมีเพียงพอแก่การตัดสินคดี แต่ถ้าจังหวัดใดมีวัดหรือพระภิกษุน้อย ท่านให้รวมหลายจังหวัดเป็นคณะเดียวกันได้

คุณสมบัติของพระภิกษุผู้ทำหน้าที่วินัยธรชั้นต้น ประกอบด้วย

1) เป็นเปรียญ นักธรรมโท หรือนักธรรมเอก

2) มีพรรษาพ้น 5

3) โดยความเห็นชอบของสังฆมนตรี

4) มีสำนักอยู่ในเขตอำนาจแห่งคณะของตน

2. คณะวินัยธรชั้นอุทธรณ์

คณะวินัยธรชั้นอุทธรณ์ ได้แก่คณะวินัยธรส่วนกลางที่ทำหน้าที่รับอุทธรณ์ข้อวินิจฉัยที่ผ่านคณะวินัยธรชั้นต้นมาแล้วทั่วราชอาณาจักร คณะวินัยธรมีเฉพาะในกรุงเทพฯและธนบุรีเท่านั้น

คุณสมบัติของพระภิกษุผู้ทำหน้าที่วินัยธรชั้นอุทธรณ์ ประกอบด้วย

1) เป็นเปรียญธรรม 6 ประโยค และนักธรรมชั้นเอก

2) มีพรรษาพ้น 10

3) โดยความเห็นชอบของคณะสังฆมนตรี

4) มีสำนักงานอยู่ในจังหวัดพระนครและธนบุรี

3. คณะวินัยธรชั้นฎีกา

คณะวินัยธรชั้นฎีกา ได้แก่คณะวินัยธรที่วินิจฉัยอธิกรณ์ชั้นสุดท้ายซึ่งเป็นชั้นสูงสุด การพิจารณาตัดสินถือว่าเด็ดขาด มีสำนักอยู่ในส่วนกลางคือ กรุงเทพฯ และธนบุรีเท่านั้น

คุณสมบัติของพระภิกษุผู้ทำหน้าที่คณะวินัยธรชั้นฎีกา ประกอบด้วย

1) เป็นสมาชิกสังฆสภา แต่มิได้ดำรงตำแหน่งสังฆมนตรี หรือเคยเป็นพระวินัยธรชั้นอุทธรณ์มาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี

2) มีพรรษาพ้น 10

3) โดยความเห็นชอบของสังฆสภา

วาระการดำรงดำรงตำแหน่งของคณะวินัยธร

คณะวินัยธรทั้ง 3 ชั้น มิได้มีกำหนดวาระในการดำรงตำแหน่งไว้ว่าดำรงตำแหน่งกี่ปี เพียงแต่ได้กำหนดว่าคณะวินัยธรย่อมพ้นจากหน้าที่

1. ถึงแก่มรณภาพ
2. พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
3. ลาออก
4. ให้ออก

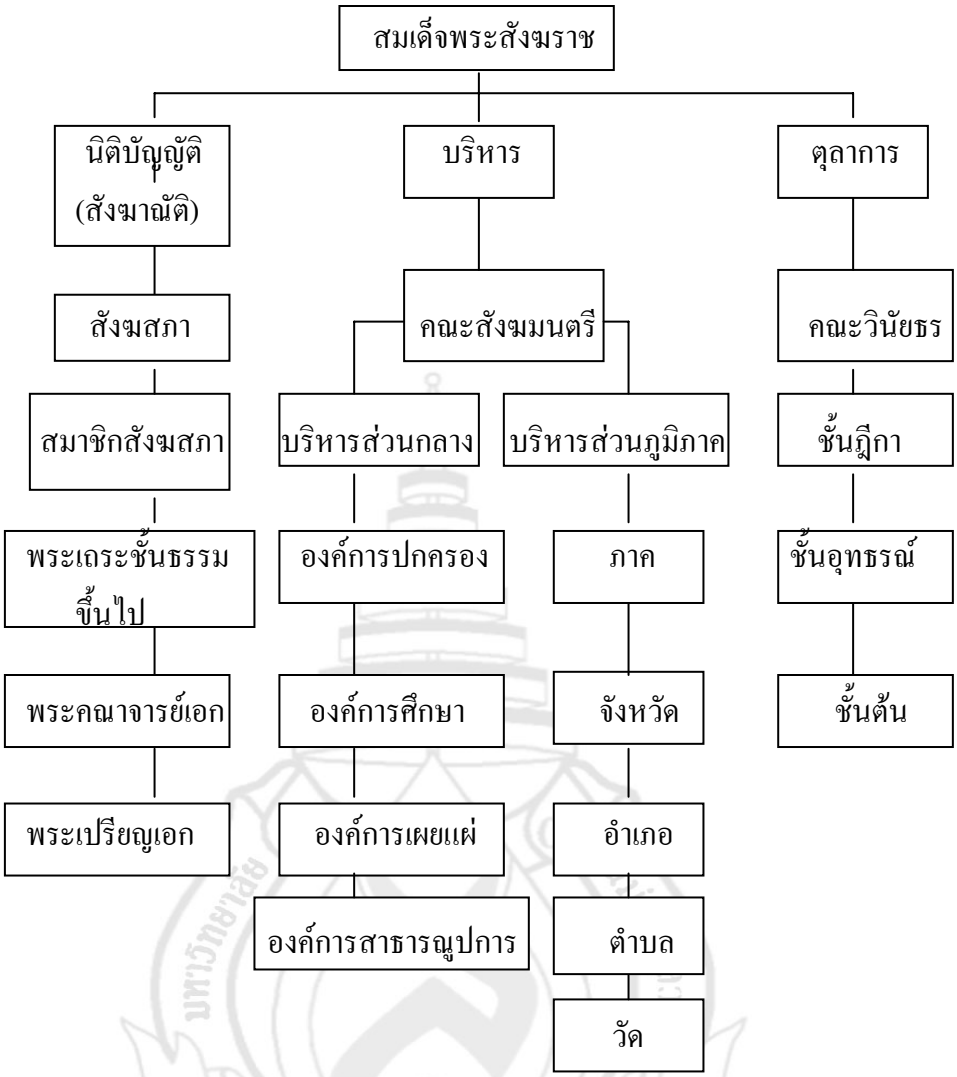

รูปที่ 2.9 การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484

ปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484

การบริหารงานคณะสงฆ์ ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ในรูปของสังฆสภา ซึ่งประกอบด้วยพระมหาเถระ พระเถระ ไม่เกิน 45 รูป ตามบทบัญญัติของกฎหมาย (สมาชิกสังฆสภาชุดแรกมี 41 รูป) ประกอบด้วยพระภิกษุทั้งฝ่ายธรรมยุติ และมหานิกายนั้น กลับประสบปัญหาทางการปกครอง ไม่ราบรื่นดังที่มุ่งหวัง ซึ่งพอจะสรุปสาเหตุได้ดังนี้

1. ปัญหาการดำเนินงานระบบสังฆสภา

การที่สังคมสงฆ์เคารพนับถือกัน ตามอายุพรรษา ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของสังฆสภา เพราะพระมหาเถระ ผู้มากด้วยอายุพรรษา ไม่สามารถทำใจได้ ในการ

ที่พระผู้น้อยที่อ่อนอาวุโสกว่า อภิปราย เสนอแนะ ท้วงติง ในสังฆสภา พระมหาเถระมองว่าพระอนุเถระขาดสัมมาคารวะ การอภิปรายท้วงติง เสนอแนะ เท่ากับเป็นการสอนพระเถระชั้นผู้ใหญ่ เป็นการไม่เหมาะสม จนมีพระมหาเถระไม่เข้าร่วมประชุมสังฆสภาในการประชุม จึงมีแต่พระผู้น้อยจนถูกมองว่า การประชุมสังฆสภาเป็นเรื่องของพระผู้น้อยไป[59]

เมื่อการประชุมสังฆสภาถูกมองว่าเป็นเรื่องของพระผู้น้อยและถูกมองว่าเป็นการเสียระบบอาวุโส ที่เคยปกครองกันมาแต่เดิม จึงเป็นข้ออ้างในการยกเลิกการปกครองระบบสังฆสภา โดยให้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 นี้เสีย ดังหนังสือประทานกราบทูลสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ของพระเถระฝ่ายธรรมยุติกนิกายเมื่อ พ.ศ. 2490 เพื่อให้ยกเลิก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ตอนหนึ่งว่า

“เมื่อได้มีสังฆสภาตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 นั้น ในชั้นแรกได้มีสมาชิกเข้าประชุมทั้งสองนิกายโดยมาก แต่ปรากฏว่าการประชุมเป็นไปในทางไม่สงบมากขึ้นโดยลำดับ ผู้น้อยโต้เถียงจะเอาชนะผู้ใหญ่ และการโต้เถียงกันระหว่างนิกาย ทวีความรุนแรงร้าวฉานยิ่งขึ้น จนในภายหลังพระผู้หนักในพระธรรมวินัยเบื่อหน่าย และไม่ปรารถนาไปประชุม จึงมีสมาชิกประชุมเป็นส่วนน้อย ไม่ครบองค์ประชุมก็มี พอครบองค์ก็มี โดยเฉพาะพระเถระผู้ใหญ่ไม่เข้าประชุมเป็นส่วนมาก บางท่านจำต้องเข้าไปประชุมเพราะหน้าที่บังคับ สังฆาณัติ โดยมากจึงเป็นไปตามความคิดเห็นของสมาชิกผู้น้อยหมู่หนึ่งซึ่งโดยมากเป็นชั้นศิษย์และอยู่ในปกครอง เมื่อเป็นเช่นนี้ กิจการของคณะสงฆ์จึงเสียหลัก เพราะขาดความสามัคคี และขาดพระผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่คณะเป็นผู้นำให้เกิดความสามัคคี เพราะไม่ได้เป็นเจ้าการในการออกสังฆาณัติเป็นต้น” [60]

อย่างไรก็ดี เรื่องดังกล่าว อาจารย์ แสวง อุดมศรี* ได้ให้ทัศนะ ในเรื่องนี้ว่า การที่คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย[61] ได้ทำหนังสือร้องเรียนดังกล่าวนั้น มีเจตจำนงที่จะรักษากฎเกณฑ์แห่งความถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมาย หรือมุ่งที่จะรักษาผลประโยชน์แห่งหมู่คณะของตนกันแน่? โดยให้เหตุผลว่า ในแนวทางปฏิบัตินั้น พระฝ่ายธรรมยุติกนิกาย กลับมีความยินดีดำรงตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งต่างๆ โดยไม่มีปฏิเสธเรื่องอาวุโส กล่าวคือในสมัยที่ พระเทพเวที (จวน อุฏฺฐายี) สังฆมนตรีว่าการองค์การเผยแผ่ ได้รับการแต่งตั้ง ให้เป็นผู้สั่งการแทนสังฆนายก {เพราะสมเด็จพระมหาวีระวงศ์ , (อ้วน ติสโส พ.ศ. 2485- 2498)}สังฆนายก

---

[59] แสวง อุดมศรี, **เรื่องเดียวกัน**, 194.

[60] **เรื่องเดียวกัน** , 231.

* อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[61] พระเถรานุเถระ ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย จำนวน 22 รูป ทำหนังสือร้องเรียนเรื่อง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ. ศ 2484 (**เรื่องเดียวกัน**, 219-236)

ชราภาพ พระเทพเวที (จวน อุฏฺฐายี) ทำหน้าที่นั่งเป็นประธานในการประชุมสังฆมนตรี และสั่งการดำเนินนโยบายคณะสงฆ์ต่างๆ ทั้งที่ขณะนั้นมีพระอาวุโสหลายรูป อายุ พรรษา และสมณศักดิ์สูงกว่า เช่น สมเด็จพระวันรัตน (เผื่อน ติสฺสทตฺโต) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม พุทฺธสโร) พระพรหมมุนี (ปลด กิตฺติโสภโณ) เป็นต้น ดังนั้นการอ้างระบบอาวุโส ในหนังสือฉบับนั้นจึงเป็นการอ้างเพื่อล้มล้าง พ.ร.บ. พ.ศ. 2484 ที่คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายเห็นว่าเป็นการเสียเปรียบนั้นเอง[62]

2. ปัญหาการรวมนิกายของคณะสงฆ์ไทย

ความมุ่งหมายประการหนึ่งของการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ก็คือการสร้างสมานฉันท์ ความปรองดอง สามัคคีแห่งคณะสงฆ์ไทย ให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใน 8 ปี ตามความในมาตรา 60 ของบทเฉพาะกาล เมื่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ใช้ปกครองคณะสงฆ์มาใกล้จะครบ 8 ปี อันจะมีผลให้บทเฉพาะกาล ตามพระราชบัญญัติมีผลบังคับ กล่าวคือการรวมคณะสงฆ์เป็นคณะเดียว คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายจำนวน 22 รูป ได้ทำหนังสือ กราบทูลสมเด็จพระสังฆราช (สมเด็จพระ วชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า) ไม่เห็นพ้องด้วย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ที่จะให้มีการรวมนิกายเป็นคณะเดียว โดยอ้างว่า ขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 ที่ว่า “ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ ในการถือศาสนา หรือลัทธิใดๆ และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” การจะออกกฎหมายบังคับให้รวมเป็นนิกายเดียวกันย่อมเป็นการไม่ถูกต้อง ในปี พ.ศ. 2491 คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายได้รื้อฟื้นตำแหน่ง เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติขึ้นมาอีก ทั้งที่มิได้บัญญัติไว้ในกฎหมาย แต่ก็ได้อาศัยอ้างอิงจากรัฐธรรมนูญ ในข้อที่ว่าด้วยเสรีภาพในการนับถือศาสนา จึงได้แยกการปกครองสงฆ์ออกมาต่างหาก โดยไม่ยอมขึ้นอยู่ภายใต้การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 โดยสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ได้ออกหนังสือเวียน ไปยังวัดธรรมยุติกนิกายในระดับต่างๆ สั่งการมิให้วัดและพระสงฆ์ธรรมยุติไปขึ้นอยู่กับมหานิกาย ดังสำเนาหนังสือคำสั่งที่341/ 2492 สำนักงานคณะธรรมยุติกนิกาย วัดบวรนิเวศวิหารลงวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2492 ว่า

“ปรากฏว่า บัดนี้มักมีปัญหาด้วยเจ้าคณะส่วนภูมิภาคฝ่ายมหานิกายหลายจังหวัดบังคับให้วัดธรรมยุติขึ้นในปกครองของตน ซึ่งเป็นการละเมิดเสรีภาพในการถือลัทธินิกายผิดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 เพื่อถือหลักปฏิบัติต่อไปทางคณะธรรมยุติกาจึงได้นำเรื่องนี้เข้าสู่ที่ประชุมกรรมการคณะธรรมยุติกา

---

[62] พระมหาวรชัย กลึงโพธิ์, **เรื่องเดียวกัน** อ้างถึงใน แสวง อุดมศรี**, เรื่องเดียวกัน** , 233-236.

กรรมการคณะธรรมยุติกาพิจารณาเห็นแล้วว่า คณะธรรมยุติกายังมีสิทธิและเสรีภาพในการปกครองตนเองอยู่ เพราะบทเฉพาะกาลใน พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ยังให้สิทธิอยู่และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 ก็ให้เสรีภาพในการนับถือลัทธินิกาย และรับรองเสรีภาพระหว่างนิกาย. . .

เรื่องนี้ สมเด็จเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกาทรงเห็นชอบแล้ว มีบัญชาให้วัดธรรมยุติในส่วนภูมิภาคคงปฏิบัติตามเดิม คือขึ้นต่อเจ้าคณะธรรมยุติโดยลำดับจนถึงเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกา ไม่ขึ้นต่อเจ้าคณะนิกายอื่น. . . เพราะฉะนั้นขอให้ท่านปฏิบัติตามพระบัญชานี้ และชี้แจงให้วัดธรรมยุติในจังหวัดทราบ และปฏิบัติโดยทั่วกัน"[63]

จากสำเนาหนังสือดังดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าคณะสงฆ์ ธรรมยุติกนิกายมิปรารถนาจะรวมนิกายคณะสงฆ์ อย่างไรก็ดี การปกครองคณะสงฆ์ในช่วงนี้ ก็ยังมิได้แยกกันโดยเด็ดขาด แม้ธรรมยุติกนิกาย จะไม่ยอมขึ้นต่อการปกครองของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ในกรณีที่ฝ่ายมหานิกายดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะในท้องที่นั้นก็ตาม แต่ตรงกันข้ามในพื้นที่ใดที่ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะอยู่ กลับมีอำนาจปกครองได้ทั้งสองฝ่าย คือทั้งวัดธรรมยุติและวัดมหานิกาย จึงมีคำกล่าวจากเจ้าคณะฝ่ายมหานิกายอยู่เสมอว่า " พระธรรมยุติปกครองพระมหานิกายได้ แต่พระมหานิกายปกครองพระธรรมยุติไม่ได้"

3. ปัญหาผู้ดำรงตำแหน่งทางการบริหารระหว่างธรรมยุติกนิกายกับมหานิกาย

ถึงแม้ว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 จะได้มีการกระจายอำนาจอธิปไตย(สังฆาธิปไตย)ในการปกครองคณะสงฆ์ ให้มากที่สุด แต่ก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งระหว่าง ธรรมยุติกนิกาย กับมหานิกาย ในตำแหน่งทางบริหาร โดยเฉพาะตำแหน่งสังฆนายก ซึ่งเป็นตำแหน่ง หัวหน้าคณะฝ่ายบริหาร คณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายมองว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม ตำแหน่งดังกล่าว มักจะผูกขาดอยู่กับคณะสงฆ์ ฝ่ายธรรมยุติกนิกายนับแต่รูปแรกได้แก่ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) วัดบรมนิวาส (พ.ศ.2484- พ.ศ.2489) รูปที่ ๒ ได้แก่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) วัดเทพศิรินทร์ (พ.ศ. 2489- พ.ศ.2494) และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) วัดเทพศิรินทร ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอีกสมัย (พ.ศ. 2494 และถึงมรณภาพในปีเดียวกัน)

หลังสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มรณภาพได้ 3 วัน สมเด็จพระวชิรญาณวงศ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าได้ทรงแต่งตั้ง ให้พระศาสนโศภน (จวน อุฏฺฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นสังฆนายกรูปต่อมา การแต่งตั้งดังกล่าวทำให้พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ต่างอึดอัดและคับแค้นใจ จน

---

[63] สีหนาทภิกขุ (นามแฝง) **สงครามศาสนาพระธรรมยุติกับมหานิกาย ภาค** 1. (พระนคร : พ. พิทยาคาร, 2496) อ้างถึงในแสวง อุดมศรี, **เรื่องเดียวกัน**, 244-245.

บอกไม่ถูก ด้วยคาดไม่ถึงว่า สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงแต่งตั้งพระศาสนโศภน อย่างรวบรัดและรวดเร็วอย่างนี้ โดยพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายไม่มีโอกาสได้รับรู้ และ ตำแหน่งสังฆนายกที่ผ่านมานั้น ผู้ดำรงตำแหน่งล้วน เป็นพระราชาคณะชั้นสมเด็จ แต่กรณีพระศาสนโศภน มิได้มีสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ทำให้ถูกมองว่าธรรมยุติกนิกายต้องการผูกขาดตำแหน่งสังฆนายกไว้กับฝ่ายธรรมยุติ ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ที่ทรงความรู้ ความสามารถ และถึงพร้อมด้วย วัยวุฒิ คุณวุฒิ และสณศักดิ์ อย่างสมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภโณ) กลับไม่ได้รับการพิจารณา ทำให้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง

ปัญหาดังกล่าวลุกลามบานปลายอีก เมื่อสำนักอบรมครูวัดสามพระยา ภายใต้การนำของ พระเทพเวที (ฟื้น ชุตินฺธโร) ได้กล่าวในที่ประชุมสงฆ์ ณ สำนักดังกล่าวถึงการแต่งตั้งสังฆนายกว่า การปกครองคณะสงฆ์ต่อไปนี้ คงต้องแยกการปกครองเด็ดขาดในลักษณะ “ สองหัวสองหาง” สังฆนายกใคร สังฆนายกมัน การปกครองในระดับล่างก็ต้องแยกกัน จะทำเป็นแบบหัวเดียวอย่างที่เป็นอยู่ในขณะนี้ไม่ได้ต่อไปอีกแล้ว ปรากฏว่า พระเถรานุเถระ ฝ่ายมหานิกาย ซึ่งมีความอึดอัด และคับแค้นใจต่อการแต่งตั้งสังฆนายกในครั้งนี้ ต่างพากันเดินทางไปวัดสามพระยา เพื่อปรึกษาหารือถึงวิธีการที่จะทำเรื่องนี้ให้ปรากฏเป็นความจริงขึ้นมาให้จงได้ ในที่สุดได้ตกลงกันทำเป็นหนังสือ นำโดยพระพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) และพระเถระ ฝ่ายมหานิกายอีก 46 รูป (รวมทั้งหมด 47 รูป) ยื่นต่อนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม และสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

เมื่อได้มีการยื่นหนังสือคัดค้านการแต่งตั้งสังฆนายกแล้ว เหตุการณ์ดังกล่าวคงไม่ได้รับการแก้ไข และไม่มีอะไรคืบหน้าให้ใครๆได้รับทราบเลย จนกระทั่งพระมหาเถระฝ่ายมหานิกายอันประกอบด้วยเจ้าคณะตรวจการภาค เจ้าคณะจังหวัด และผู้แทนเจ้าคณะจังหวัด จำนวน 71 รูปทั่วราชอาณาจักร ร่วมกันทำหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อสนับสนุนมติของพะเถรานุเถระ 47 รูปดังกล่าว

ผลจากการยื่นหนังสือดังกล่าว ทำให้ฝ่ายอาณาจักรไม่สามารถหยุดนิ่งต่อไปได้ จึงติดต่อประสานงาน สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า จนในที่สุดสมเด็จพระสังฆราชเจ้า มีพระบัญชาเรียกพระเถระทั้งสองฝ่าย จำนวน 16 รูป เข้าประชุมเพื่อตกลงคลี่คลายปัญหากล่าว ณ ตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2494

ผลจากการประชุมคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยินยอมที่จะให้แต่งตั้งพระเถระฝ่ายมหานิกายเป็นสังฆนายก ถ้าพระเถระฝ่ายมหานิกายยอมรับเงื่อนไข 3 ประการคือ

1) การปกครองส่วนกลาง คณะสังฆมนตรีคงบริหารร่วมกัน แต่การปกครองบังคับบัญชาให้เป็นไปตามนิกาย

2) การปกครองส่วนภูมิภาค ให้แยกตามนิกาย

3) ส่วนข้อปลีกย่อยอื่นๆ จะได้ปรึกษาในภายหลัง[64]

พระเถระฝ่ายมหานิกายบางรูปแม้จะมิได้เห็นด้วย แต่เพื่อคลี่คลายความตึงเครียด จึงยอมรับเงื่อนไข ดังกล่าว สมเด็จพระสังฆราชเจ้าจึงแจ้งในที่ประชุมว่า พระศาสนโศภน ได้ทำหนังสือลาออกจากตำแหน่ง และพระองค์ทรงอนุญาตให้พระศาสนโศภนลาออก ตั้งแต่วันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2494 แล้ว ต่อมาวันที่ 24 กรฎาคม พ.ศ. 2494 จึงมีพระบัญชาแต่งตั้ง สมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตร เป็นสังฆนายก ผลที่เกิดจากการประชุมดังกล่าว ทำให้การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคแยกออกจากกันเด็ดขาด มีลักษณะเป็นอิสระไม่ก้าวก่ายงานของกันและกันตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

[64] แสวง อุดมศรี, **เรื่องเดียวกัน** , 266.

บทที่ 3

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505
แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2505 เป็นพระราชบัญญัติที่ตราขึ้นใช้ปกครองคณะสงฆ์ แทนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากการปกครองการบริหารคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ต้องประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างคณะสงฆ์เอง ไม่ว่าจะเป็นธรรมยุติกนิกาย กับมหานิกาย ที่ต่างยังยึดมั่นในลัทธินิกายของตัวเอง นำไปสู่ความขัดแย้งจนยากที่จะรวมเป็นหนึ่งเดียวกันได้ ปัญหาระบบสังฆสภาที่พระเถระผู้ใหญ่ไม่สามารถทนรับฟังคำท้วงติงจากพระผู้น้อยได้ จนทำให้ระบบสังฆสภาช่วงหลังถูกเรียกว่า เป็นสภาผู้น้อยไป และปัญหาความไม่เห็นพ้องของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายต่อการปกครอง ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นเหตุให้รัฐบาลในขณะนั้น อ้างความชอบธรรม ในการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครององค์กรคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ประกอบกับทางฝ่ายอาณาจักร ในช่วงหลัง พ.ศ. 2500 ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบประชาธิปไตยเป็นเผด็จการทหาร จอมพลสฤษดิ์ มีแนวคิดว่าการพัฒนาประเทศ ชาติ จะบรรลุผลได้ จำเป็นต้องอาศัยผู้นำที่มีความเข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว กล้าหาญ เฉียบขาด ที่มีอำนาจในเชิงบังคับได้เด็ดขาด การปกครองระบอบประชาธิปไตย แบบถ่วงดุลอำนาจกันนั้น นำมาซึ่งความล่าช้าและขาดประสิทธิภาพในการบริหารงาน

ในด้านศาสนารัฐบาลจึงได้จัดโครงสร้างองค์กรปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องตามโครงสร้างการปกครองและการบริหารของอาณาจักร รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ขึ้นใช้ และยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 เสียหลังจากใช้มาเป็นเวลา 21 ปี

ผลของการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505

1. กลับมาสู่โครงสร้างเดิม ตามแนวพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 คือมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด ดูแลรับผิดชอบคณะสงฆ์ทั้งหมด ยกเลิกอำนาจการบริหาร การปกครองคณะสงฆ์แบบสังฆสภา ซึ่งรวมถึงการยกเลิกคณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร

2. อำนาจสังฆาธิปไตยทั้ง 3 ที่เคยใช้แยกกัน ให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้

3. ยกเลิกตำแหน่งประธานสังฆสภา สังฆนายก และประธานคณะวินัยธร อำนาจหน้าที่ทั้งสาม ถูกรวมกันเข้าและมอบให้ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้

4. อำนาจบังคับบัญชาสูงสุดเป็นของสมเด็จพระสังฆราช

5. การปกครองส่วนภูมิภาค คงไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก คงแบ่งเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และ วัด (เจ้าอาวาส) ตามลำดับ

3.1 การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535)

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) ตราขึ้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พุทธศักราช 2505 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 79 ฉบับพิเศษ หน้า 27-44 ตอนที่ 115 เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พุทธศักราช 2505 และมีผลใช้บังคับในวันถัดไปจากวันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป คือวันที่ 1 มกราคม พุทธศักราช 2506 และได้ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ 51 ภาคที่ 1 ตอนที่ 1 วันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2506 ซึ่งมีทั้งหมด 46 มาตรา แบ่งเป็น 8 หมวด ประกอบด้วย

หมวดที่ 1 ว่าด้วยสมเด็จพระสังฆราช

หมวดที่ 2 ว่าด้วยมหาเถรสมาคม

หมวดที่ 3 ว่าการปกครองคณะสงฆ์

หมวดที่ 4 ว่าด้วยนิคหกรรมและการสละสมณเพศ

หมวดที่ 5 ว่าด้วยวัด

หมวดที่ 6 ว่าด้วยศาสนสมบัติ

หมวดที่ 7 ว่าด้วยบทกำหนดโทษ

หมวดที่ 8 ว่าเบ็ดเตล็ด

โดยให้เหตุผลของการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ว่า “โดยที่การจัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์ เพื่อการถ่วงดุลอำนาจ เช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินกิจการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา”[65] ด้วยเหตุผลดังกล่าว อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์จึงดึงเข้ามารวมไว้จุดเดียว โดยให้มีพระมหาเถระคณะหนึ่ง เรียกว่ามหาเถรสมาคม ทำหน้าที่ในการบริหารกิจการ งานพระศาสนา ในรูปของคณะกรรมการ โดยมีสมเด็จพระสังฆราช ทรงทำหน้าที่เป็นประธานกรรมการดังกล่าว กำหนดนโยบาย ออกกฎ ระเบียบให้คณะสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการบริหารงานคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคนำไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผล พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ได้ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ กว่า 30 ปี รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2535 โดยคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติในฐานะรัฐสภา การแก้ไขดังกล่าว มิได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการปกครองคณะสงฆ์ แต่ประการใด คงแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมข้อปลีกย่อย ที่บางมาตราไม่มีความชัดเจน และในบางกรณีมิได้บัญญัติไว้อาจทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ โดยได้มีการแก้ไข 16 มาตรา และเพิ่มเติม 9 มาตรา ได้ประกาศในราชกิจจานุเษกษา เล่มที่ 109 ตอน16 วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2535 ดังนี้

มาตรา 5 ทวิ และมาตรา 5 ตรี เพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เป็นการอธิบายถึงข้อความบางประโยคให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มิได้ให้คำนิยามไว้ โดยชี้ให้เห็นถึงคำว่า

1. คณะสงฆ์
2. คณะสงฆ์อื่น
3. พระราชาคณะ
4. สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์ และ
5. ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ

---

[65] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **เรื่องเดียวกัน**, 51.

หมวดที่ 1 ว่าด้วยสมเด็จพระสังฆราช แก้ไข เพิ่มเติม ดังนี้

แก้ไข มาตรา 7 ว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช โดยมาตรา 7 ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 บัญญัติว่า “พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช” เท่านั้น ครั้น มี พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พุทธศักราช 2535 จึงได้บัญญัติให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นว่า “พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง” เท่านั้น จะทรงสถาปนามากกว่าหนึ่งองค์ย่อมขัดต่อมาตรา 7 นี้

แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 9 ว่าด้วยการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกหรือพระมหากษัตริย์ ทรงพระกรุณาโปรดให้ออก ความว่า “ ในกรณีสมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่ง หรือพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดให้ออกจากตำแหน่ง พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระสังฆราชก็ได้” มาตรานี้เป็นบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งใช้แทน มาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 9 กล่าวดังนี้ สืบเนื่องมาจากมาตรา 7 หลังจากพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง ต่อมาเมื่อสมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่ง หรือพระมหากษัตริย์ทรงให้ออจากตำแหน่ง เมื่อมีเหตุการณ์ดังกล่าว พระมหากษัตริย์ จะทรงแต่งตั้งให้อดีตสมเด็จพระสังฆราช เป็นที่ปรึกษาสมเด็จพระสังฆราชองค์ใหม่ก็ได้ หรือจะไม่ทรงแต่งตั้งก็ได้ (สมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกหรือโปรดให้ออก ดูมาตรา 12) แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 10 ว่าด้วย ผู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช และขั้นตอนการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช ความว่า “ ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ถ้าสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลืออยู่เลือกสมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับและสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระสังฆราชจะได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน

ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราช มิได้ทรงแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนตามวรรคสาม หรือสมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ ให้นำความในวรรคหนึ่งและวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชตามมาตรานี้ ในราชกิจจานุเษกษา

มาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่2) พ.ศ. 2535 ใช้แทนมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยแก้ไข จากการที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ตามวรรคแรก หรือ กรณีที่กรรมการมหาเถรสมาคมวรรคสอง คัดเลือกสมเด็จพระราชาคณะเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช จาก “สมเด็จพระราชาคณะผู้อาวุโสสูงสุดโดยพรรษา เป็นสมเด็จพระราชาคณะผู้อาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์” และเพิ่มเติมวรรคสาม ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร....” ซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มิได้บัญญัติไว้

หมวดที่ 2 ว่าด้วยมหาเถรสมาคม แก้ไข เพิ่มเติม ดังนี้

แก้ไข มาตรา 12 กำหนดการดำรงตำแหน่งของสมเด็จพระราชาคณะให้ชัดเจน และเพิ่มจำนวนกรรมการมหาเถรสมาคมที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง จาก แปดรูป เป็น สิบสองรูป

เพิ่มเติม มาตรา 15 ทวิ ว่าด้วยผู้รับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ในการแต่งตั้งและการพ้นตำแหน่ง ของกรรมการมหาเถรสมาคม มาตรา 12 และมาตรา 15 ซึ่งแต่เดิมบัญญัติไว้ในมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

เพิ่มเติม มาตรา 15 ตรี มาตรา 15 จัตวา ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม เพื่อให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

แก้ไข มาตรา 16 ว่าด้วยผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนประธานกรรมการมหาเถรสมาคมในกรณีที่ประธานไม่อาจมาประชุม หรือไม่อยู่ในที่ประชุม ซึ่งโดยปกติองค์สมเด็จพระสังฆราชจะเป็นประธานการประชุมโดยตำแหน่ง เมื่อพระองค์ไม่อาจมาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุมด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง โดยมิได้มอบหมายให้สมเด็จพระราชารูปใดปฏิบัติหน้าที่แทน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 บัญญัติให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ซึ่งอยู่ในที่ประชุมเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน ซึ่งจากเดิมที่ บัญญัติให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยพรรษา ที่อยู่ในที่ประชุมปฏิบัติหน้าที่แทน

แก้ไข มาตรา 18 ว่าด้วยการแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสามคมแทนตำแหน่งที่ว่าง ทั้งนี้สืบเนื่องจากมาตรา 12 มหาเถรสมาคมประกอบด้วย... มาตรา 14 การพ้นจากตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคมโดยการแต่งตั้ง และมาตรา 15 วรรค 2 การพ้นจากตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคมตามเหตุ มาตรา 15 วรรค 1 แล้ว ถ้ายังไม่มีการแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมแทนตำแหน่งที่ว่าง มาตรา 18 บัญญัติ ให้ถือว่ามีกรรมการมหาเถรสมาคมเพียงเท่าที่มีอยู่ในขณะนั้น ทั้งนี้เพื่อที่จะไม่ได้เกิดปัญหาเรื่ององค์ประชุม ตามมาตร 17 เมื่อมาตรา 18 บัญญัติให้ถือเอาเฉพาะกรรมการมหาเถรสมาคมที่มีอยู่ องค์ประชุม ก็ต้องถือตามจำนวนกรรมการมหาเถรสามคมที่อยู่เช่นกัน

แก้ไข มาตรา 19 ให้อำนาจสมเด็จสังฆราช แต่งตั้งคณะกรรมการ หรืออนุกรรมการช่วยกลั่นกรองงาน

หมวดที่ 3 ว่าการปกครองคณะสงฆ์ แก้ไข เพิ่มเติมดังนี้

แก้ไข มาตรา 20 กำหนดให้คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม จากเดิมมิได้กำหนดไว้

เพิ่มเติม มาตรา 20 ทวิ กำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่ ทำหน้าที่ช่วยปกครองคณะสงฆ์ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค จากเดิมที่มิได้กำหนดไว้

หมวดที่ 4 ว่าด้วยนิคหกรรมและการสละสมณเพศ แก้ไข เพิ่มเติม ดังนี้

แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 27 เพื่อปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสละสมณเพศของพระภิกษุให้เหมาะสม และให้มีบทกำหนดโทษ

หมวดที่ 5 วัด แก้ไข เพิ่มเติม ดังนี้

แก้ไข มาตรา 31 บัญญัติให้วัดเป็นนิติบุคคล ทั้งนี้เป็นผลมาจากแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งได้ตัดเอาวัดออกจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในส่วนนิติบุคคล จึงได้มาบัญญัติให้วัดเป็นนิติบุคคล ไว้ใน พ.ร.บ. คณะสงฆ์ และให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทน

เพิ่มเติม มาตรา 32 ทวิ กำหนดให้กรมการศาสนา เป็นผู้ดูแลสมบัติของวัดร้าง

แก้ไข มาตรา 34 กำหนดหลักเกณฑ์การโอนที่วัดและที่ธรณีสงฆ์ จากเดิมการโอนจะกระทำได้ ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ ไม่ว่าการโอนนั้นจะได้โอนให้แก่บุคคลใดหรือหน่วยงานใดก็ตาม เป็นการโอนให้ แก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้อง และได้รับค่าผาติกรรมจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

แก้ไข มาตรา 34 และ35 กำหนด มิให้ ยกอายุความขึ้นต่อสู้ ศาสนสมบัติกลาง และไม่อยู่ในข่ายบังคับคดี

หมวดที่ 7 บทกำหนดโทษ แก้ไข เพิ่มเติม ดังนี้

แก้ไข มาตรา 42 กำหนดโทษแก่ผู้ที่มิได้แต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนแล้วกระทำฝ่าฝืน ให้การบรรพชาอุปสมบท

แก้ไข มาตรา 43 ว่าด้วยบทกำหนดโทษให้มีความเหมาะสม สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ฝ่าฝืน มาตรา 15 จัตวา วรรคสอง (ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศ ต้องสึกภายในสามวัน) มาตรา 26 (ต้องนิคหกรรมและมีคำวินิจฉัยให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง) มาตรา 27 (ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศ ต้องสึกภายในสามวัน) และมาตรา 28 (ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวัน) ต้องระวางโทษจำคุก

แก้ไข มาตรา 44 กำหนดวางโทษจำคุกแก่ผู้เคยเป็นพระภิกษุมาแล้ว แต่ต่อมาต้องอาบัติปาราชิก แล้วกลับมาอุปมบทโดยปกปิดความจริง

เพิ่มเติม มาตรา 44 ทวิ ว่าด้วยการกระทำความผิดต่อองค์สมเด็จพระสังฆราช เป็นความผิดอาญา

เพิ่มเติม มาตรา 44 บทกำหนดโทษให้มีความเหมาะสม

เพิ่มเติม มาตรา 44 ตรี กำหนดโทษสำหรับผู้กระทำความผิดใส่ความต่อคณะสงฆ์ อันอาจเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยก

แก้ไข มาตรา 46 เกี่ยวกับคณะสงฆ์อื่นให้ชัดเจน

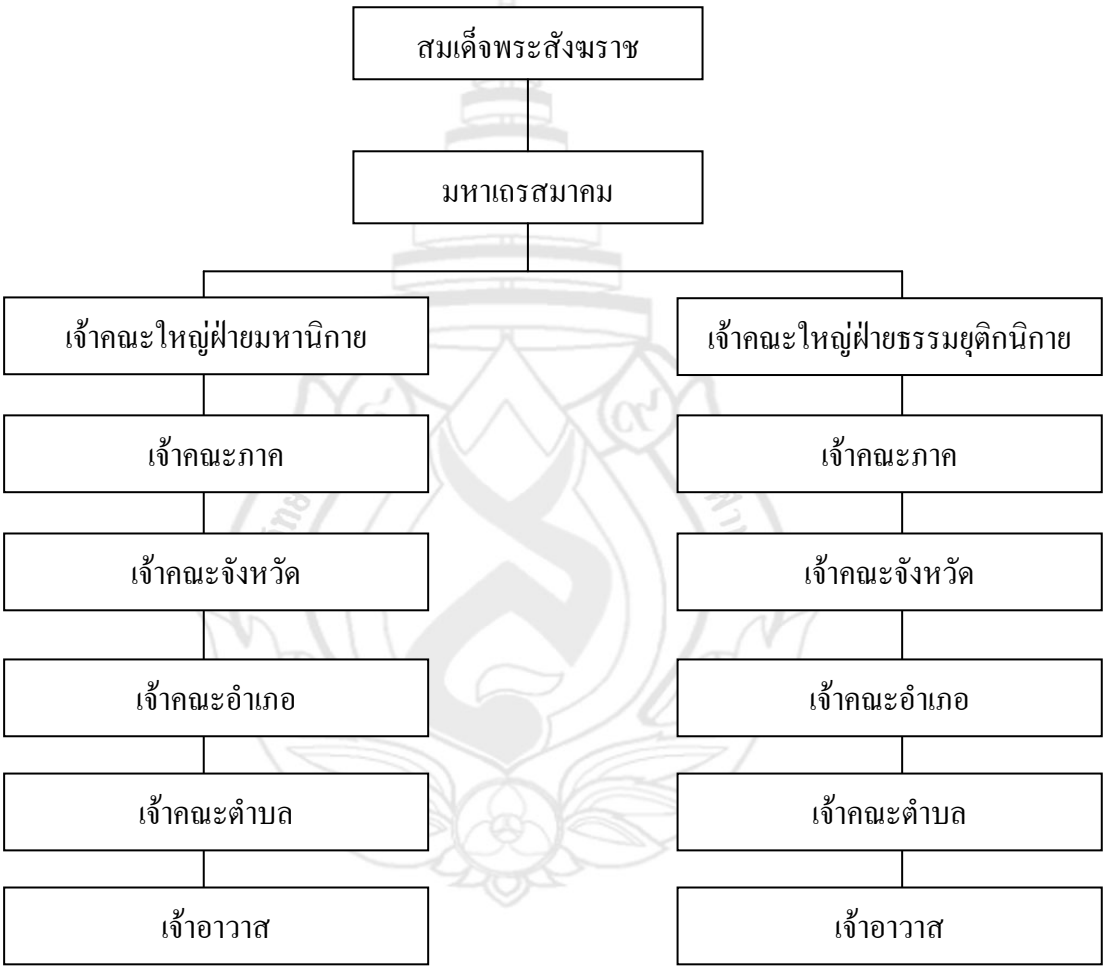

รูปที่ 3.1 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535)[66]

[66] อดิศักดิ์ ทองบุญ, **เรื่องเดียวกัน**, 242.

3.2 องค์กรปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2535)

3.2.1 องค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

องค์กรที่ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง จะทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ตลอดจนออกกฎ ระเบียบ มติ ประกาศ และคำสั่งของคณะสงฆ์ให้องค์กรสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการบริหารส่วนภูมิภาคนำไปปฏิบัติ ประกอบด้วย สมเด็จพระสังฆราช และมหาเถรสมาคม

1. สมเด็จพระสังฆราช

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) ได้กำหนดสถานะของสมเด็จพระสังฆราช ไว้ในฐานะ “สกลมหาสังฆปริณายก” กล่าวคือทรงเป็นพระประมุขของคณะสงฆ์ในสังฆมณฑล (มาตรา 8) ทั้งนี้พระมหากษัตริย์ ทรงเป็นผู้สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ขึ้นองค์หนึ่ง (มาตรา 7) ซึ่งในทางปฏิบัตินั้น ทางฝ่ายรัฐบาล โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมจะเสนอรายนามพระมหาเถระที่ดำรงสมณศักดิ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะ ผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์ (มาตรา 7 วรรค2) ผ่านทางราชเลขาธิการ เพื่อนำความขึ้นกราบบังคมทูล ให้มีพระบรมราชวินิจฉัยต่อไป

นับตั้งแต่ประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 เป็นต้นมา ได้มีการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชทั้งสิ้น 5 พระองค์คือ

1) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (อยู่ ญาโณทโย) วัดสระเกศราชวรวิหาร สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 15 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้รับการสถาปนาเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2506 สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2508 ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ได้ 2 ปี 11 วัน

2) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณานายก (จวน อุฏฺฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม ได้รับการสถาปนาเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2508 สิ้นพระชนม์เมื่อ วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2514 ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช 6 ปี 22 วัน

3) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (ปุ่น ปุณฺณสิริ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ได้รับการสถาปนาเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2515 สิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2516 ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชได้ 1 ปี 4 เดือน 16 วัน

4) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (วาสน์ วาสโน) วัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม ทรงได้รับการสถาปนา เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน

พ.ศ. 2517 สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2531 ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชได้ 14 ปี 2 เดือน 7 วัน

5) สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระสังฆราช องค์ปัจจุบัน (2550) สถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ได้รับการสถาปนา เมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2532

อำนาจหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราช

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติมพ.ศ. 2535) ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราชไว้ 2 กรณี กล่าวคือ

1) ในฐานะสกลมหาสังฆปริณายก

คือทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทย และคณะสงฆ์อื่น (จีนนิกาย และอนัมนิกาย ที่อยู่ในราชอาณาจักรไทย) เปรียบประดุจพระมหากษัตริย์ในทางฝ่ายอาณาจักร สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และมีอำนาจตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัยและกฎมหาเถรสมาคม (มาตรา 8) อำนาจหน้าที่ ส่วนนี้ เป็นขององค์สมเด็จพระสังฆราชส่วนพระองค์โดยเฉพาะ ที่จะทรงบัญชาการ หรือมีพระบัญชา สั่งการใดๆ เพื่อความสงบและความเรียบร้อยของสังฆมณฑล และการที่พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งประมุขคณะสงฆ์ดังกล่าว จึงอยู่ในฐานะปูชนียบุคคล และครุฏฐานียบุคคลอันสูงสุด ผู้ใดจะดูหมิ่น หมิ่นประมาทมิได้ (มาตรา 44 ทวิ)

2) ทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นอำนาจหน้าที่ ที่รับผิดชอบในการบริหาร และการปกครองคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม ในการออกฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ วางระเบียบ หรือออกคำสั่ง และทรงมีอำนาจแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมที่มิใช่กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวนไม่เกิน 12 รูป (มาตรา 12)

2. ผู้ปฏิบัติแทนสมเด็จพระสังฆราช

ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เป็นตำแหน่งประมุขของคณะสงฆ์ ที่ทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมาย ทั้งส่วนพระองค์ และในฐานะประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ดังกล่าวแล้ว จึงเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญยิ่ง หากพระองค์ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวได้ อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่สังฆมณฑลได้ กฎหมายจึงบัญญัติให้มีผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชไว้ ดังนี้

1) กรณีที่ไม่มีสมเด็จพระสังฆราช อันเนื่องมาจากสาเหตุตามมาตรา 11[67] กฎหมายกำหนดให้สมเด็จพระราชาคณะ ผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช

2) กรณีที่สมเด็จพระสังฆราชไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เนื่องด้วยมิได้ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือทรงพระประชวร สมเด็จพระสังฆราช มีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสมเด็จพระราชาคณะรูปหนึ่งเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนได้ แต่ถ้ามิได้ทรงแต่งตั้งพระเถระรูปใด หรือทรงแต่งตั้งไว้ แต่สมเด็จพระราชาคณะรูปที่ได้รับแต่งตั้งไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน

3) กรณีสมเด็จพระราชาคณะผู้อาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ให้สมเด็จพระราชาคณะรองลงมาโดยสมณศักดิ์ ตามลำดับเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช

รายนามสมเด็จพระราชาคณะที่มีอยู่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2550) เรียงตามอาวุโสโดยสมณศักดิ์

1) สมเด็จพระพุทธปาพจนบดี (ทองเจือ อุปสโม) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม (2532)

2) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) วัดสระเกศ (2533)

3) สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร) วัดชนะสงคราม (2535)

4) สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (มานิต ถาวโร) วัดสัมพันธวงศ์ (2536)

5) สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) วัดปากน้ำ (2538)

6) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พุฒ สุวฑฺฒโน) วัดสุวรรณาราม (2539)

7) สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนฺตจาโร) วัดมกุฎกษัตริยาราม (2543)

8) สมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนฺตงฺกโร) วัดเทพศิรินทราวาส (2546)

ในการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชทุกกรณีให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะ ผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช ในราชกิจจานุเบกษา

---

[67] มาตรา 11 สมเด็จพระสังฆราชพ้นจากตำแหน่งเมื่อ 1 มรณภาพ 2. พ้นจากความเป็นพระภิกษุ 3. ลาออก 4. ทรงพระกรุณาโปรดให้ออก

3. มหาเถรสมาคม

มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด ที่ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ เป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นทั้งฝ่ายธรรมยุติกนิกาย และมหานิกาย คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม (มาตรา 20) ซึ่งประกอบด้วยพระมหาเถระคณะหนึ่ง เรียกว่า “กรรมการมหาเถรสมาคม” โดยมีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคม กรรมการมหาเถรสมาคมแบ่งได้ 2 ประเภทคือ

1) กรรมการโดยตำแหน่ง ได้แก่สมเด็จพระราชาคณะทุกรูป (มาตรา 12) เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง กรรมการโดยตำแหน่งนี้ ไม่มีวาระในการดำรงตำแหน่ง ในปัจจุบัน (2550) มีกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่งประกอบ สมเด็จพระราชาคณะ 8 รูป ได้แก่

ก) สมเด็จพระพุทธปาพจนบดี วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ธ.
ข) สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศ ม
ค) สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม ม.
ง) สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ ม.
จ) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสุวรรณาราม ม.
ฉ) สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ วัดมกุฎกษัตริยาราม ธ.
ช) สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดสัมพันธวงศาราม ธ.
ซ) สมเด็จพระญาณวโรดม วัดเทพศิรินทราวาส ธ.

(หมายเหตุ ไม่นับรวมสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคม)

2) กรรมการโดยแต่งตั้งซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง พระราชาคณะ (มิได้ระบุกำหนดชั้นสมณศักดิ์) จำนวนสิบสองรูป เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม (มาตรา 12) โดยมีวาระการดำรงตำแหน่งสองปี แต่อาจได้รับการแต่งตั้งอีก โดยไม่จำกัดวาระสมัย (มาตรา 14) นอกจากนั้น กรรมการโดยแต่งตั้งอาจพ้นจากตำแหน่งในกรณีอื่นได้แก่ (มาตรา 15)

ก) มรณภาพ
ข) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
ค) ลาออก
ง) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก

อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม

มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ดังบัญญัติไว้มาตรา 15 ตรี ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ดังนี้

1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม

2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาของสามเณร

3) ควบคุมและส่งเสริมการศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่การสาธารณูปการ และ การสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

4) รักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

5) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคม มีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้และมอบให้พระภิกษุรูปใด หรือคณะกรรมการหรืออนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจตามวรรคหนึ่งก็ได้

มาตรา 15 จัตวา เพื่อรักษาพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครองสำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ

การบริหารงานของมหาเถรสมาคมนั้น หากจะเปรียบกับทางราชอาณาจักร ก็คล้ายกับคณะรัฐมนตรี แต่ที่แตกต่างจากทางฝ่ายอาณาจักรบ้านเมือง ก็คือคณะกรรมการทั้งหมดร่วมกันรับผิดชอบ บริหารงานคณะสงฆ์ทุกด้าน โดยมิได้มีการแบ่งงานความรับผิดชอบให้กรรมการรูปใดรูปหนึ่งเป็นการเฉพาะ ส่วน ทางฝ่ายอาณาจักร จะมีรัฐมนตรีว่าการเจ้ากระทรวงเป็นผู้รับผิดชอบงานเฉพาะด้านไป

การใช้อำนาจทั้งสามของมหาเถรสมาคมที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2535 มีดังนี้

1) อำนาจด้านนิติบัญญัติ (ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะ สังฆสภา คล้ายรัฐสภาของทางฝ่ายอาณาจักร) ได้แก่

ก) ตรากฎมหาเถรสมาคม

ข) ออกกฎมหาเถรสมาคม

ค) วางระเบียบมหาเถรสมาคม

ง) ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม

จ) มีมติมหาเถรสมาคม

ฉ) ออกประกาศมหาเถรสมาคม

2) อำนาจบริหาร (ปฏิบัติหน้าที่ทางบริหาร คล้ายคณะรัฐบาลของทางฝ่ายอาณาจักร) ได้แก่

ก) จัดระเบียบปกครองคณะสงฆ์

ข) จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

ค) จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

ง) แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์

3) อำนาจวินิจฉัยอธิกรณ์ และสั่งลงนิคหกรรมชั้นฎีกา (ปฏิบัติหน้าที่ คล้ายฝ่ายตุลการของทางฝ่ายอาณาจักร)

ดังจะสังเกตเห็นว่า มหาเถรสมาคมมีอำนาจอย่างกว้างขวาง และเป็นองค์กรที่สำคัญ รับผิดชอบต่อกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนา พระพุทธศาสนาจะเสื่อมหรือเจริญก็อยู่ที่ การใช้อำนาจของมหาเถรสมาคม ในการบริหาร การปกครอง การบังคับ แม้สมเด็จพระสังฆราช องค์สกลมหาสังฆปริณายก จะมีอำนาจในการบัญชาการคณะสงฆ์ ตราพระบัญชาก็จะบัญชาการ หรือตราพระบัญชาไปในทางที่ขัดหรือแย้งกับกฎมหาเถรสมาคมมิได้ มิฉะนั้นจะไม่มีผลบังคับ (ดูมาตรา 8) ส่วนมหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ วางระเบียบ หรือคำสั่งได้โดยไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัยเท่านั้น ไม่กล่าวถึงการบัญชาและการตราพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชไว้ ทั้งนี้เพราะตำแหน่งของสมเด็จพระสังฆราช แม้กฎหมายจะให้ดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นประมุขของคณะสงฆ์ และประธานกรรมการมหาเถรสมาคมก็ตาม แต่ก็เป็นตำแหน่งและอำนาจส่วนบุคคลเท่านั้น อำนาจสูงสุดจึงไม่ควรอยู่ที่ พระองค์ท่าน แต่ควรอยู่ที่สงฆ์คือมหาเถรสมาคม เช่นเดียวกับพระวินัยที่ถือว่า สงฆ์เป็นใหญ่ ไม่ใช่พระเถระเป็นใหญ่ ซึ่งเรียกว่า “ สังฆาธิปไตย” มาแต่สมัยพุทธกาล

การประชุมมหาเถรสมาคม

1) ประธานที่ประชุม ตามปกติ สมเด็จพระสังฆราชในฐานะเป็นประธานกรรมการ เป็นประธานในที่ประชุม หากกรณีที่สมเด็จสมเด็จพระสังฆราชไม่สามารถมาร่วมประชุมได้ หรือ มีเหตุจำเป็นต้องออกจากการประชุมไป ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้อาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ เป็นผู้ทำหน้าที่เป็นประธาน (มาตรา 16)

2) ประชุม ต้องมีกรรมการมหาเถรสมาคมมาร่วมประชุมไม่น้อยกว่า กึ่งหนึ่งของกรรมการมหาเถรสมาคมทั้งหมด (มาตรา 17)

การประชุมมหาเถรสมาคม มี 2 อย่าง

ก) การประชุมปกติคือการชุมตามวาระที่ มหาเถรสมาคมกำหนดไว้เป็นการประจำ ปกติมหาเถรสมาคมจะมีการประชุมเดือนละ 3 ครั้ง คือวันที่ 10, 20, 30 ของเดือน หาก

วันดังกล่าวตรงกับวันสำคัญทางนักขัตตฤกษ์ วันพระหรือวันหยุดราชการ ก็จะเลื่อนวันประชุมเข้ามาหรือออกไปอีก 1 วัน

ข) การประชุมพิเศษ ได้แก่การประชุมนอกจากวาระที่ได้กำหนดไว้เป็นการประจำเพื่อพิจารณาดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งตามอำนาจหน้าที่ ซึ่งจะได้กำหนดเป็นคราวๆไป

3) ระเบียบวาระการประชุม การประชุมปกติและการประชุมพิเศษ การนัดการประชุมต้องออกหนังสือนัดประชุมล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 3 วัน พร้อมกับส่งระเบียบวาระการประชุมไปด้วย หากเป็นการเร่งด่วนจะนัดเร็วกว่านี้ หรือนัดโดยวิธีอื่นก็ได้ และไม่ต้องส่งระเบียบวาระการประชุม การตั้งระเบียบวาระการประชุม ดังนี้คือ รับรองรายงานการประชุมครั้งก่อน เรื่องด่วนอื่นๆ เมื่อประธานมีเรื่องที่จะแจ้งให้ที่ประชุทราบก่อน เริ่มปรึกษาตามระเบียบวาระก็ต้องแจ้งในที่ประชุม แล้วดำเนินการประชุมตามระเบียบวาระ เว้นแต่ที่ประชุมจะตกลงเป็นอย่างอื่นในคราวนั้น

3. เจ้าคณะใหญ่ (หน)

เจ้าคณะใหญ่ เป็นตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาค โดยนำนโยบายจากมหาเถรสมาคม มาให้คณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ที่ปฏิบัติหน้าที่ปกครองในเขตหรือหนนั้นๆ ปฏิบัติเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรม ซึ่งแบ่งการปกครองออกเป็น 5 เขต หรือ หน คือ

1) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง (สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร)

2) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก (สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร)

3) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ (สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญกรุงเทพมหานคร)

4) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ (พระธรรมรัตนากร วัดกระพังสุรินทร์ ตรัง)

5) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกาย (พระพรหมมุนี วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร)

การบริหาร การปกครองส่วนกลางได้กำหนดให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์นิกายนั้นๆ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

1) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่คณะสงฆ์ ภาค 1 ภาค 2 ภาค 3 ภาค 13 ภาค 14 ภาค 15

2) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 8 ภาค 9 ภาค 10 ภาค 11 และ ภาค 12

3) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 4 ภาค 5 ภาค 6 ภาค 7

4) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 16 ภาค 17 ภาค 18

5) เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุติทั่วทุกภาค

คุณสมบัติของพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่

เจ้าคณะใหญ่ นอกจากจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปของพระผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ[68] แล้ว ยังจะต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

1) มีพรรษาพ้น 10 และ

2) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ

สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เป็นเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่ไม่มีวาระในการดำรงตำแหน่ง

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่

เจ้าคณะใหญ่ มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

---

[68] พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ 1. เจ้าคณะใหญ่ 2. เจ้าคณะภาค, รองเจ้าคณะภาค 3. เจ้าคณะจังหวัด ,รองเจ้าคณะจังหวัด 4. เจ้าคณะอำเภอ , รองเจ้าคณะอำเภอ 5. เจ้าคณะตำบล , รองเจ้าคณะตำบล 6. เจ้าอาวาส ,รองเจ้าอาวาส, ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ,คุณสมบัติทั่วไป ของผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ 1.) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง 2.) มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง 3.) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย 4.) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ 5.) ไม่เป็นผู้ทุพพลภาพไร้ความสามารถหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือโรคเรื้อน หรือวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ 6.) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน 7.) ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน (กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ)

3) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยขั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

4) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

5) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาและผู้อยู่ในปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6) ตรวจตราและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะใหญ่ หรือเจ้าคณะใหญ่ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โดยความเห็นของมหาเถรสมาคม เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่ ถ้าในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะใหญ่ ก็ให้ดำเนินการเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ภายในเวลาไม่เกิน 1 ปี ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่ มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะใหญ่ และเพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ ให้มีเลขานุการเจ้าคณะใหญ่ 2 รูป ทำหน้าที่เลขานุการ

2. การปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค

องค์กรสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการบริหารงานกิจการพระศาสนาส่วนภูมิภาค จะเป็นผู้นำนโยบายที่กำหนดโดยองค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ไปปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 5 ระดับได้แก่ ระดับภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และ วัด

1. องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับภาค

ภาค เป็นเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคชั้นสูงสุด เป็นเขตปกครองซึ่งมีพื้นที่กว้างขวาง คล้ายกับเขตปกครองมณฑลในสมัยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 หรือเขตตรวจการภาค กำหนดโดยกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2535) อย่างอิสระ โดยรวมพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 3 จังหวัดเข้าเป็นเขตปกครองภาคหนึ่ง

ผู้บังคับบัญชาระดับบนสุดของการปกครองสูงสุดระดับภาค ประกอบด้วย เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค 1 รูป หรือ 2 รูป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความกว้างของพื้นที่ที่ปกครอง และมีเลขานุการเจ้าคณะภาค และเลขานุการรองเจ้าคณะภาค ทำหน้าที่ในการบริหารงานในเขตนั้น กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 14 พ.ศ. 2535 ได้กำหนดจำนวนภาคสำหรับการบริหารสังฆมณฑล จำนวน 18 ภาค โดยรวมเขตปกครองหลายๆ จังหวัดเป็นเขตปกครองภาค แต่ในทางปฏิบัติมี 26 ภาค ทั้งนี้รวมทั้งคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย อีก 8 ภาค ซึ่งเป็นไปตามมติมหาเถรสมาคม โดย ภาคฝ่ายธรรมยุติ บางภาคจะรวมหลายภาค (ตามกฎมหาเถรสมาคม) เป็นหนึ่งภาค มีรายละเอียด ดังนี้

1) คณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย

ภาค 1 มี 4 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรสาคร

ภาค 2 มี 3 จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี

ภาค 3 มี 4 จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี

ภาค 4 มี 4 จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และเพชรบูรณ์

ภาค 5 มี 4 จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์

ภาค 6 มี 5 จังหวัด คือ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน

ภาค 7 มี 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และ แม่ฮ่องสอน

ภาค 8 มี 5 จังหวัด คือ อุดรธานี หนองบัวลำพู หนองคาย เลย และสกลนคร

ภาค 9 มี 4 จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินทร์ และร้อยเอ็ด

ภาค 10 มี 6 จังหวัด คือ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ยโสธร ศรีสะเกษ นครพนม และ มุกดาหาร

ภาค 11 มี 4 จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์

ภาค 12 มี 4 จังหวัด คือ ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก และฉะเชิงเทรา

ภาค 13 มี 4 จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

ภาค 14 มี 4 จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร

ภาค 15 มี 4 จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม และประจวบคีรีขันธ์

ภาค 16 มี 3 จังหวัด คือ นครศรีธรรราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร

ภาค 17 มี 5 จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ และระนอง

ภาค 18 มี 6 จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

2) คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย มี 8 ภาค

ก) รวมภาค 1-2-3 และภาค12 – 13 เป็น 1 ภาค

ข) รวมภาค 4-5-6-7 เป็น 1 ภาค

ค) ภาค 8

ง) ภาค 9

จ) ภาค 10

ฉ) ภาค 11

ช) รวมภาค 14- 15 เป็น 1 ภาค

ซ) รวมภาค16- 17-18 เป็น 1 ภาค

คุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค

นอกจากจะมีคุณสมบัติทั่วไปสำหรับผู้ดำรงดำรงตำแหน่ง พระสังฆาธิการแล้ว จะต้องมีคุณสมบัติ เฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

1) มีพรรษาพ้น 10 และ

2) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือ

3) กำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือ

4) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ หรือ

5) เป็นพระราชาคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอก หรือ เป็นเปรียญธรรม 9 ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (2) (3) (4)หรือ (5) ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสมมหาเถรสมาคมอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคมต่อไป เจ้าคณะภาคอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกโดยไม่จำกัดวาระสมัย (หากดำรงตำแหน่งจนมีอายุครบ 80 ปี จะได้รับการยกขึ้นเป็นที่ปรึกษาต่อไป) กรณีเจ้าคณะภาคพ้นตำแหน่งก่อนวาระ ให้เจ้าคณะภาคซึ่งได้รับแต่งตั้งแทนอยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน ส่วนคุณสมบัติของรองเจ้าคณะภาค และวาระในการดำรงตำแหน่งคงเป็นเช่นเดียวกับเจ้าคณะภาค

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะภาค

เจ้าคณะภาคมีเขตอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

3) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์หรือคำสั่งวินิจฉัยชั้นจังหวัด

4) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

5) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6) ตรวจตราและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะภาค หรือเจ้าคณะภาคไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะใหญ่แต่งตั้งรองเจ้าคณะภาครักษาการแทนเจ้าคณะภาค ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาค หรือรองเจ้าคณะภาคไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะภาค แล้วรายงานให้มหาเถรสมาคมทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะภาค เมื่อได้ปฏิบัติตามความในวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะใหญ่ดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะภาคภายในเวลาไม่เกิน 1 ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะภาคมีอำนาจเช่นเดียวกับเจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะภาคมอบหมาย ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาค ให้มีเลขานุการเจ้าคณะภาค และเลขานุการรองเจ้าคณะภาคทำหน้าที่เลขานุการ

2. องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับจังหวัด

จังหวัด เป็นเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคชั้นที่ 2 ซึ่งเป็นเขตปกครองพื้นที่จำกัดเฉพาะจังหวัด จำนวนและเขตปกครองส่วนภูมิภาค กำหนดให้อนุโลมตามจำนวนและเขตการบริหารราชการแห่งราชอาณาจักร คือ มี 76 จังหวัด อย่างไรก็ดี การปกครองคณะสงฆ์ของไทยนั้น แยกการปกครองออกเป็น 2 นิกาย กล่าวคือจังหวัดการปกครองคณะสงฆ์ ฝ่ายมหานิกายและฝ่ายธรรมยุติ ฝ่ายมหานิกายมี 76 อนุโลมตามฝ่ายอาณาจักร ส่วนฝ่ายธรรมยุติ มี 50 จังหวัด (พ.ศ. 2550) โดยบางจังหวัดอนุโลมตามเขตการบริหารราชการแห่งราชอาณาจักร บางจังหวัดต้องรวมหลายจังหวัด (ทางฝ่ายอาณาจักร) เป็น 1 จังหวัด ฉะนั้นการปกครองคณะสงฆ์ในทางปฏิบัติจึงมี 126 จังหวัด

การปกครองคณะสงฆ์ ระดับจังหวัดมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ทำหน้าที่ปกครองสูงสุดภายในจังหวัดนั้น 1 รูป (ยกเว้นคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ เจ้าคณะจังหวัด 1 รูป อาจดูแลหลาย

จังหวัด ปัจจุบัน(พ.ศ. 2550) เจ้าคณะจังหวัดฝ่ายธรรมยุติ มี 50 รูป) และมีรองเจ้าคณะจังหวัดทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย ในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์

คุณสมบัติของผู้ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด

พระภิกษุผู้ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดนอกจากจะประกอบด้วยคุณสมบัติทั่วไปของผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการแล้ว จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติเฉพาะอีกส่วนหนึ่งดังนี้

1) มีพรรษาพ้น 10 กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และ

2) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือ

3) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำ 4 ปี หรือ

4) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า 6 ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (2) (3) (4) ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม มหาเถรสมาคมอาจพิจารณาผ่อนผันได้ เฉพาะกรณี อำนาจในการพิจารณาคุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ได้แก่เจ้าคณะภาค แล้วเสนอต่อเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัด

1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

2) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

3) ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

4) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยดี

5) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือผู้อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6) ตรวจตราและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะจังหวัดไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะภาคแต่งตั้งรองเจ้าคณะเจ้าจังหวัดรักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัดหรือรองเจ้าคณะจังหวัดไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัด แล้วรายงานให้เจ้าคณะใหญ่ทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะจังหวัด เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะภาคดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดภายในเวลาไม่เกิน 3 ปี และผู้รักษาการแทนมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะจังหวัด

รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะจังหวัดมอบหมายและเพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัด ให้มีเลขานุการเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัด ทำหน้าที่เลขานุการ

3. องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับอำเภอ

การปกครองคณะสงฆ์ระดับอำเภอ เป็นการปกครองคณะสงฆ์ชั้นที่ 3 จำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอนั้น คณะสงฆ์เป็นผู้กำหนด แม้ทางฝ่ายอาณาจักรมีพระราชกฤษฎีกายกกิ่งอำเภอขึ้นเป็นอำเภอแล้ว อำเภอนั้นเป็นอำเภอทางฝ่ายอาณาจักรเท่านั้น หาเป็นอำเภอทางคณะสงฆ์ไม่ ตามความในข้อ 5 แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2535) และระเบียบมหาเถรสมาคม กำหนดจำนวนและเขตการปกครองอำเภอ พ.ศ. 2537 กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการได้ 2 วิธี ได้แก่

1) กำหนดโดยอนุโลมตามเขตบริหารการปกครองแห่งราชอาณาจักร
2) กำหนดเป็นกรณีพิเศษ

กำหนดโดยอนุโลมตามเขตบริหารการปกครองแห่งราชอาณาจักรนั้น ให้อนุโลมได้เฉพาะอำเภอที่มีวัดซึ่งถูกต้องตามกฎหมาย 5 วัดขึ้นไป อำเภอที่มีวัดต่ำกว่า 5 วัด จะมีเขตปกครองคณะสงฆ์ชั้นตำบลได้ เมื่อทั้งอำเภอไม่มีเขตปกครองคณะสงฆ์ชั้นตำบล จะกำหนดเป็นเขตปกครองคณะสงฆ์ชั้นอำเภอมิได้ กล่าวคือจะยกขึ้นเป็นอำเภอทางคณะสงฆ์มิได้เลย การกำหนดเป็นกรณีพิเศษ ได้แก่การกำหนดเขตปกครองคณะสงฆ์ชั้นอำเภอที่ไม่ต้องอนุโลมตามเขตบริหารการปกครองแห่งราชอาณาจักร ตามระเบียบมหาเถรสมาคมกำหนดไว้ 2 ลักษณะได้แก่

1) อำเภอที่มีวัดต่ำกว่า 5 วัด
2) อำเภอที่มีวัดต่ำกว่า 10 วัด

อำเภอที่มีวัดต่ำกว่า 5 วัดนั้น ไม่สามารถจะกำหนดเขตเป็นอำเภอโดยอนุโลมได้ แต่จำเป็นต้องปกครอง จึงบังคับให้รวมกับอำเภออื่น ส่วนอำเภอที่มีวัดต่ำกว่า 10 เพื่อความเหมาะสมและสะดวกในการปกครอง ให้รวมขึ้นในปกครองของเจ้าคณะอำเภออื่นที่มีเขตติดต่อกัน

ในจังหวัดเดียวกันได้ การรวมนั้น ถ้ารวมกันเข้าเพียง 2 อำเภอ ให้คงชื่อไว้ทั้ง 2 อำเภอ ในกรณีที่รวมกันเกินกว่านั้น ให้คงชื่อไว้อำเภอเดียว

วิธีดำเนินการกำหนดเขตปกครองอำเภอนั้น มี 2 ลักษณะได้แก่

1) ในกรณีกำหนดโดยอนุโลม ให้เจ้าคณะจังหวัดเสนอเจ้าคณะภาค เพื่อมหาเถรสมาคมประกาศกำหนดเขตโดยอนุโลม เมื่อได้ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์แล้ว ให้ถือเป็นเขตปกครองทางคณะสงฆ์

2) ในกรณีพิเศษ ให้เจ้าคณะจังหวัดเสนอเจ้าคณะภาคเพื่อประกาศกำหนดเป็นกรณีพิเศษ โดยอนุมัติมหาเถรสามคม เมื่อประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์แล้ว ให้ถือเป็นเขตปกครองอำเภอทางคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ชั้นอำเภอในท้องที่หนึ่งให้มีเจ้าคณะอำเภอ 1 รูป เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาสูงสุด โดยมีรองเจ้าคณะอำเภอ 1 หรือ 2 รูปเป็นผู้ช่วย

คุณสมบัติของพระภิกษุผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ

พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ นอกจากจะประกอบด้วยคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการแล้ว ยังจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติเหล่านี้ด้วย คือ

1) มีพรรษาพ้น 10 กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และ

2) กำลังดำรงตำแหน่งเป็นรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือ

3) กำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือ

4) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า 4 ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (2) (3) หรือ (4) ไม่ได้ หรือได้ แต่ไม่เหมาะสมเจ้าคณะจังหวัดอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี โดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดคัดเลือกพระผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะภาคเพื่อพิจารณาแต่งตั้งโดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ

เจ้าคณะอำเภอมีหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน ดังนี้

1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

2) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

3) ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

4) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

5) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึง พระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6) ตรวจตราและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะอำเภอ หรือเจ้าคณะอำเภอไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งรองเจ้าคณะอำเภอรักษาการแทน ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ หรือรองเจ้าคณะอำเภอไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอ แล้วรายงานให้เจ้าคณะภาคทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะอำเภอ เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการ เพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอภายในเวลาไม่เกิน 1 ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอ มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่ ตามที่เจ้าคณะอำเภอมอบหมาย เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอ ให้มีเลขานุการเจ้าคณะอำเภอ และเลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอ ทำหน้าที่เลขานุการ

3. องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับ ตำบล

ตำบลเป็นเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคชั้นที่ 4 จำนวนและเขตปกครองตำบลนั้น คณะสงฆ์จะเป็นผู้กำหนด แม้ทางฝ่ายอาณาจักรจะมีประกาศกระทรวงมหาดไทยตั้งตำบลแล้วก็ตาม ตำบลนั้นเป็นตำบลทางฝ่ายอาณาจักรเท่านั้น หาเป็นตำบลทางคณะสงฆ์ไม่ ตามความในข้อ 5 แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2535) และระเบียบมหาเถรสมาคมกำหนดจำนวนและเขตปกครองตำบล พ.ศ. 2537 มีสาระสำคัญดังนี้

1) กำหนดโดยอนุโลมตามตำบลแห่งราชอาณาจักร

2) กำหนดเป็นกรณีพิเศษ

ในกรณีที่ 1 ให้อนุโลมตามเขตปกครองตำบลแห่งราชอาณาจักรได้ เฉพาะตำบลที่มีวัดถูกต้องตามกฎหมาย 5 วัดขึ้นไปเท่านั้น และเมื่อจะกำหนดตำบลใหม่ แม้ตำบลใหม่จะมีวัด 5

วัดขึ้นไปแล้วก็ตาม แต่ตำบลเดิมที่ตำบลใหม่เคยรวมอยู่ ซึ่งจะมีเขตเปลี่ยนแปลงจะต้องมีวัดคงอยู่ไม่ต่ำกว่า 5 วัด ถ้าต่ำกว่า 5 วัด จะแยกตำบลใหม่โดยอนุโลมมิได้

ในกรณีที่ 2 ให้กำหนดเป็นกรณีพิเศษตามจำนวนวัดแต่ละตำบล แยกเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่

1) ตำบลที่มีวัดต่ำกว่า 5 วัด

2) ตำบลที่มีวัดต่ำกว่า 5 วัด จำนวน 3 ตำบลขึ้นไป

3) แม้ตำบลที่มีวัดครบ 5 วัด แต่มีเหตุอื่น

4) ตำบลที่มีวัดเกินกว่า 10 วัด (แยกเฉพาะวัดที่เกิน)

5) ตำบลที่มีวัดตั้งแต่ 10 วัดขึ้นไป (แบ่งแยกออกเป็นเขต)

ลักษณะที่ 1 แยกพิจารณาปฏิบัติได้ดังนี้

1) ให้รวมวัดในตำบลที่มีวัดต่ำกว่า 5 วัด ขึ้นในเขตปกครองของเจ้าคณะตำบลอื่นซึ่งมีเขตติดต่อกัน

2) ให้รวมเข้ากับตำบลอื่น ซึ่งเมื่อรวมแล้วมี 10 วัดขึ้นไป เพื่อความสะดวกหรือเพื่อความเจริญแก่คณะสงฆ์ จะแบ่งเป็น 2 เขต หรือหลายเขต โดยจะเรียกชื่อตำบลอนุโลมตามชื่อตำบลแห่งราชอาณาจักร หรือจะเรียกว่า ตำบล.....เขต 1 ตำบล.....เขต 2 ก็ได้

ลักษณะที่ 2

ให้รวมตำบลที่มีวัดต่ำกว่า 5 วัด ตั้งแต่ 3 ตำบลขึ้นไปเข้าเป็นเขตปกครองเดียวกัน ถ้ารวมแล้วมีวัด 10 วัดขึ้นไป จะแบ่งเป็นเขตและกำหนดชื่อตำบลดังในลักษณะที่ 1 ก็ได้

ลักษณะที่ 3

แม้ตำบลที่มีวัดครบ 5 วัด แต่ถ้าเข้าลักษณะพิเศษ 2 ประการ คือ มีความเหมาะสมและ สะดวกทางการปกครอง จะรวมขึ้นในเขตปกครองของเจ้าคณะตำบลอื่นก็ได้

ลักษณะที่ 4

ตำบลที่มีวัดเกิน 10 วัดถ้าสะดวกในทางการปกครอง จะแยกวัดที่เกิน 10 วัดนั้นไปขึ้นในเขตปกครองของเจ้าคณะอื่นก็ได้

ลักษณะที่ 5

ตำบลที่มีวัด 10 วัดขึ้นไป ถ้ามีลักษณะพิเศษ 2 ประการคือ เพื่อความสะดวกแก่การปกครอง และเพื่อความเจริญแก่คณะสงฆ์ จะแบ่งเป็น 2 เขต หรือหลายเขต เรียกชื่อตำบลว่า “ตำบล.....เขต 1 ตำบล.....เขต 2 ก็ได้ แต่เขตหนึ่งๆ จะต้องมีวัดไม่ต่ำกว่า 5 วัด

การรวมหลายตำบลเป็นตำบลเดียว ถ้ารวม 2 ตำบล ให้คงชื่อไว้ทั้ง 2 ตำบล ถ้ารวม 3 ตำบลขึ้นไป ให้คงชื่อไว้ตำบลเดียว ทั้งนี้การกำหนดเขตตำบลดังกล่าวให้ยึดหลัก

1) ต้องมีวัดตำบลละไม่ต่ำกว่า 5 วัด

2) เจ้าคณะอำเภอเป็นผู้กำหนดเขตจำนวนและชื่อตำบลเสนอเจ้าคณะจังหวัด

3) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ประกาศโดยอนุมัติของเจ้าคณะภาค

4) ให้ถือเป็นเขตปกครองเมื่อประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์แล้ว

การปกครองคณะสงฆ์ระดับตำบล มีเจ้าคณะตำบล1 รูป เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดในตำบล ถ้าตำบลใดมี 8 วัดขึ้นไป ให้มีรองเจ้าคณะตำบลได้ 1 รูป

คุณสมบัติของพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล

พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล นอกจากจะประกอบด้วยคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการแล้ว ยังจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ โดยเฉพาะอีกดังนี้

1) มีพรรษาพ้น 5 กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และ

2) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี หรือ

3) กำลังดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี หรือ

4) เป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรมหรือเป็นนักธรรมชั้นเอก

ถ้าจะเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (2) (3) หรือ (4) ไม่ได้หรือได้แต่ไม่เหมาะสม เจ้าคณะจังหวัดอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณีโดยอนุมัติของเจ้าคณะภาค

ในการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะอำเภอคัดเลือกพระภิกษุ ตามคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้วให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล

เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

2) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

3) ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้น เจ้าอาวาส

4) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

5) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับ หรือผู้อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

6) ตรวจตราและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครอง

ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะตำบลไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะอำเภอแต่งตั้งรองเจ้าคณะตำบลรักษาการแทนเจ้าคณะตำบล ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะตำบล หรือรองเจ้าคณะตำบลไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะตำบล แล้วรายงานให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะตำบล เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะอำเภอดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลภายในเวลา 1 ปี

ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะตำบล มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะตำบล และเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล ให้มีเลขานุการเจ้าคณะตำบล ทำหน้าที่เลขานุการ

4. การปกครองคณะสงฆ์ระดับวัด

เจ้าอาวาส เป็นผู้ทำหน้าที่ปกครอง บังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรภายในวัด ทั้งนี้โดยมีรองเจ้าอาวาส1 รูป และผู้ช่วยเจ้าอาวาส (ไม่จำกัดจำนวนว่ากี่รูป อาจจะ 1 รูป หรือ หลายๆ รูป ก็ได้ แล้วแต่วัดเล็กหรือใหญ่) ปัจจุบัน (2547)[69]มีวัดในประเทศไทย จำนวน 33,902 วัด แบ่งเป็นวัดที่สังกัดคณะสงฆ์มหานิกายจำนวน 31,890 วัด และวัดที่สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย 1,987 วัด

คุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส

พระภิกษุผู้ที่จะดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาส นอกจากจะประกอบไปด้วยคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการแล้ว ยังจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติโดยเฉพาะ ดังนี้

1) มีพรรษาพ้น 5 และ

2) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าสังกัดถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ไม่มีรองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอคัดเลือกพระภิกษุตามคุณสมบัติดังกล่าวในตำบลนั้น รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า 3 รูป ร่วมกันพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว แล้วให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง

---

[69] กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานศาสนสมบัติ ข้อมูล วันที่ ณ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2547

ในการพิจารณาแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวงให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสเป็นผู้พิจารณาคัดเลือก คุณสมบัติ (คุณสมบัติเดียวกับเจ้าอาวาส) และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้ง

พระอารามหลวง

พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ในกรุงเทพมหานครต้องมีคุณสมบัติ โดยเฉพาะส่วน ดังนี้

1) มีพรรษาพ้น 10
2) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และ
3) มีสมณศักดิ์
   ก) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก
   ข) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท
   ค) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสหลวงชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ส่วนพระภิกษุผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง

1) มีพรรษาพ้น 10
2) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และ
3) มีสมณศักดิ์
   ก) ไม่ตำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก
   ข) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท
   ค) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นโท หรือ พระครูสัญญาบัตรที่มีนิตยภัตไม่ต่ำกว่า พระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นโท สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุ ผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อมหาเถรสมาคมพิจารณา หากพระภิกษุผู้ที่จะได้รับการพิจารณา ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดอยู่แล้ว ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการพิจารณา

ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสนั้นเป็นผู้พิจารณา และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วรายงานให้เจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคม

สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระราม หลวง ตามมติมหาเถรสมาคม

เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

1) บำรุงรักษา จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาส เข้าไปอยู่อาศัยในวัด

2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

3.3 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานระดับกรม มีข้าราชการระดับ 10 เป็นผู้บริหารสูงสุดประจำสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เรียกว่า “ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ” เป็นหน่วยงานอิสระขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2545 และได้มีพระราชกฤษฎีกาให้โอนกิจการบริหาร และอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการ ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ส่วนที่ 2 มาตรา 159 ให้โอนบรรดากิจการ อำนาจหน้าที่ ทรัพย์สิน งบประมาณ ข้าราชการ ลูกจ้าง และอัตรากำลังของกรมการศาสนา หลายหน่วยงานไปสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่ประสานงานและให้การสนับสนุนงานพระพุทธศาสนาเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2545 และให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทำหน้าที่เป็น เลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง มีภาระเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานของคณะสงฆ์และรัฐ โดยมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการคณะสงฆ์ กฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา ทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง
2. รับสนองงาน ประสานงาน และถวายการสนับสนุนกิจการและการบริหารการปกครองคณะสงฆ์
3. เสนอแนวทางการกำหนดนโยบายและมาตรการในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา
4. ส่งเสริม ดูแล รักษา และทำนุบำรุงศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา
5. ดูแลรักษา และจัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง
6. ทำนุบำรุงพุทธศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม
7. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

3.4 พระอุปัชฌาย์

การปกครองคณะสงฆ์แม้จะมีพระสังฆาธิการทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ลดหลั่นกันมาตามลำดับ จนถึงชั้นเจ้าอาวาส ที่ทำหน้าที่ในการปกครองควบคุมดูแล อบรมสั่งสอน ตลอดถึงพิจารณาการลงโทษพระภิกษุสามเณร เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และความเจริญรุ่งเรืองของพระธรรมวินัยแล้ว พระอุปัชฌาย์นับว่ามีส่วนสำคัญยิ่ง เพราะพระอุปัชฌาย์เป็นผู้นำ เป็นผู้รับรองสมาชิกใหม่เข้าสู่สังคมสงฆ์ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงเล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว ทรงบัญญัติว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้โง่เขลา ไม่ฉลาด ไม่พึงอุปสมบท รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฎ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุ ผู้ฉลาด ผู้สามารถมีพรรษา 10 หรือเกิน พรรษา 10 ให้อุปสมบทได้”[70]

พระอุปัชฌาย์ จึงนับว่าเป็นกลไกที่สำคัญประการหนึ่งของการปกครองคณะสงฆ์ สมเด็จพระมหาธีราจารย์ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระอุปัชฌาย์ในการประชุมสัมมนาพระอุปัชฌาย์ทั่วประเทศ ความตอนหนึ่งว่า “ก่อนอื่นให้ท่านถือว่า พระอุปัชฌาย์เป็นตำแหน่งสูงสุดในวงการคณะสงฆ์ เพราะสามารถให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้ ถ้ากุลบุตรประพฤติดี ก็จะเป็นศาสนทายาท สืบศาสนาไปนานแสนนาน ตรงกันข้าม ถ้าอุปัชฌาย์ไม่มีสังวร ไม่ระวังในการอุปสมบท ไม่ชอบ ไม่ควร เป็นทางให้พระศาสนาอันตรธานได้ ขอให้ทุกท่านตระหนักว่า พระอุปัชฌาย์เป็นตำแหน่งสูงสุด เพราะฉะนั้นพวกท่านอย่ามักง่าย เวลานี้เป็นเรื่องที่ชาวบ้านทั้งหลายเข้าใจว่า เรื่องทั้งหลายที่เกิดขึ้นเพราะพระอุปัฌชาย์ไม่ดูแล ไม่สอดส่อง ไม่ว่ากล่าวตักเตือน ไม่อบรมสั่งสอน จึงทำให้เกิด เรื่องทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามเถอะเรื่องเล็กๆน้อยๆ หรือใหญ่ก็ตาม เราก็ปฏิเสธไม่ได้ ”[71] และในคราวเดียวกันนั้น พระธรรมวโรดม เจ้าคณะภาค 6 กรรมการมหาเถรสมาคม ได้กล่าวในที่ประชุมพระอุปัชฌาย์ ตอนหนึ่งความว่า “ . . . ขอให้สำนึกความสำคัญข้อนี้ไว้ว่า บรรดาพระสังฆาธิการ 6 ชั้น 12 ตำแหน่ง พระอุปัชฌาย์เป็นพระสังฆาธิการระดับแนวหน้า ที่จะทำให้พระศาสนารุ่งเรืองด้านบุคลากร หรือที่จะทำให้พระศาสนามัวหมองหรือเสื่อมโทรมจนถึงอวสาน ทำไมพระอุปัชฌาย์จึงมีความสำคัญถึงขนาดนั้น เพราะเหตุว่าพระพุทธศาสนาของเราจะมีบุคลากรไม่เป็นบรรพชาโทษ คือพระภิกษุสามเณรไม่พิกลพิการโดยประการต่างๆ . . . ก็เพราะได้อาศัยพระอุปัชฌาย์เคารพเคร่งครัดในพระวินัย” พระอุปัชฌาย์มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาดังกล่าว จึงควรที่จะได้กล่าวถึง บทบาทอำนาจหน้าที่ และ

---

[70] **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 4**, 105.

[71] กรมการศาสนา, **เอกสารประกอบการสัมมนาพระอุปัชฌาย์ โครงการประชุมสัมมนาพระอุปัชฌาย์,** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), 197.

คุณสมบัติของ พระอุปัชฌาย์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎระเบียบต่างๆ ของคณะสงฆ์ กล่าวคือ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ข้อ 4 ได้ให้ความหมายของ พระอุปัชฌาย์ว่า หมายถึง “พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้การบรรพชาอุปสมบท”

พระอุปัชฌาย์จึงเปรียบเสมือนบิดาผู้ให้กำเนิดบุตร และจะต้องรับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนผู้ที่ตนให้การบรรพชาอุปสมบทนั้น

3.4.1 ประเภทของพระอุปัชฌาย์

พระอุปัชฌาย์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. พระอุปัชฌาย์สามัญ ได้แก่ พระอุปัชฌาย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่
2. พระอุปัชฌาย์วิสามัญ ได้แก่ พระอุปัชฌาย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระสังฆราช

3.4.2 คุณสมบัติของพระสงฆ์ที่จะได้รับการพิจารณาแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์

1. มีตำแหน่งในทางปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไปเว้นแต่พระอารามหลวง
2. มีพรรษาพ้น 10
3. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรืออาพาธเป็นโรคติดต่อ เช่นเป็นโรคเรื้อน หรือวัณโรคในระยะอันตราย
4. มีประวัติความประพฤติดี
5. เป็นที่นับถือของประชาชน ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์
6. เป็นเปรียญหรือนักธรรมเอก เว้นแต่ในบางท้องถิ่นซึ่งเจ้าคณะพิจารณาเห็นสมควร ผ่อนผัน
7. มีความสามารถฝึกสอนผู้อยู่ในปกครองให้เป็นพระภิกษุสามเณรที่ดีตามพระธรรมวินัย และสามารถบำเพ็ญกรณียกิจอันอยู่ในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ได้
8. มีความรู้ความสามารถ ทำอุปสมบทกรรมให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์

3.4.3 การแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์

1. ในการแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม
2. ในการแต่งตั้งพระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัด เป็นพระอุปัชฌาย์ให้พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติตามข้อ 8 แล้วรายงานรับรองขอแต่งตั้งเสนอขึ้นไปตามลำดับจนถึงเจ้าคณะภาค ดังนี้

1) การแต่งตั้งรองเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะอำเภอเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้เสนอรายงานรับรองขอแต่งตั้ง

2) การแต่งตั้งรองเจ้าคณะอำเภอ หรือเจ้าคณะตำบลเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้เจ้าคณะอำเภอเป็นผู้เสนอรายงานรับรองขอแต่งตั้ง

3) การแต่งตั้งรองเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าอาวาสเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้เจ้าคณะตำบลเป็นผู้เสนอรายงานรับรองขอแต่งตั้ง

เมื่อเจ้าคณะภาคได้รับรายงานรับรองขอแต่งตั้งแล้ว ให้ดำเนินการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้ เมื่อเห็นสมควรแล้ว ให้เสนอรายงานรับรองไปยังเจ้าคณะใหญ่เพื่อพิจารณาแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ต่อไป ส่วนการแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้เจ้าคณะจังหวัดพิจารณาเลือกแล้วเสนอรายงานรับรองตามลำดับ เพื่อทรงแต่งตั้ง ตามรายละเอียดข้างต้น

3.4.4 หน้าที่พระอุปัชฌาย์

1. พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้เฉพาะตน และเฉพาะภายในเขตที่กำหนด[72]

2. ต้องสอบถามกุลบุตรให้ได้คุณสมบัติครบถ้วน ตามที่กำหนดไว้ในกฎมหาเถรสมาคมก่อน จึงจะสามารถให้บรรพชาอุปสมบทได้ คุณสมบัติที่พระอุปัชฌาย์จะต้องตรวจสอบก่อนมีดังนี้

1) เป็นผู้มีภูมิลำเนาในเขตตำบลหรืออำเภอที่จะบวช และมีหลักฐาน มีอาชีพที่ชอบธรรมหรือแม้มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอื่น แต่เมื่อสอบสวนแล้วปรากฏว่าเป็นคนมีหลักฐาน มีอาชีพชอบธรรม มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่ใช่คนจรจัดก็ให้บวชให้

2) เป็นสุภาพชน มีความประพฤติดี ประพฤติชอบไม่มีความเสียหายเช่นติดสุราหรือยาเสพติดให้โทษ

3) มีความรู้เขียนหนังสือไทยได้

4) ไม่เป็นผู้มีทิฏฐิวิบัติ (เห็นผิดเป็นชอบ)

---

[72] เขตกำหนดของพระอุปัชฌาย์ในการให้บรรพชาอุปสมบทมีแตกต่างกันทางการปกครองกล่าวคือพระอุปัชฌาย์ที่เป็น เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค มีเขตภายใน วัด ตำบล อำเภอ จังหวัด และภาคตามลำดับ ส่วนพระอุปัชฌาย์ที่มีตำแหน่งสูงกว่าเจ้าคณะภาคไม่จำกัดเขต

5) เป็นผู้ปราศจากบรรพชาโทษ (ต้องห้ามตามพุทธบัญญัติ เช่น มีความบกพร่องทางเพศ อายุไม่ครบยี่สิบปีบริบูรณ์ เป็นต้น[73]) และมีร่างกายสมบูรณ์ อาจบำเพ็ญสมณกิจได้ ไม่เป็นคนชราไร้ความสามารถ หรือ ทุพพลภาพ หรือพิกลพิการ

6) มีสมณบริขารครบถ้วนและถูกต้องตามพระธรรมวินัย

7) เป็นผู้สามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเองและถูกต้องไม่วิบัติ

3. พระอุปัชฌาย์ต้องงดเว้นการให้บรรพชาอุปสมบทแก่คนต้องห้ามดังต่อไปนี้

1) คนทำผิดหนีอาญาแผ่นดิน

2) คนหลบหนีราชการ

3) คนต้องหาในคดีอาญา

4) คนเคยถูกตัดสินจำคุกโดยฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ

5) คนถูกห้ามอุปสมบทเด็ดขาดทางพระศาสนา

6) คนที่เป็นโรคติดต่อเป็นที่น่ารังเกียจ เช่น วัณโรคในระยะอันตราย

7) คนที่อวัยวะพิการจนไม่สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้

4. พระอุปัชฌาย์จะให้บรรพชาอุปสมบทในวัดใด ต้องได้รับนิมนต์ของเจ้าอาวาสวัดนั้น ห้ามเข้าไปให้บรรพชาอุปสมบทในวัดของผู้อื่นโดยมิได้รับนิมนต์ของเจ้าอาวาส

5. เจ้าอาวาสที่เป็นพระอุปัชฌาย์จะรับผู้ใดบวช ต้องมีผู้รับรองและให้ผู้รับรองของผู้นั้นนำผู้ที่จะบวชมามอบตัวพร้อมใบสมัคร และใบรับรองของผู้บรรพชาอุปสมบท

6. เมื่อพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรแล้ว มีหน้าที่ต้องเป็นธุระภาระปกครองดูแล สั่งสอนสัทธิวิหาริกของตน ให้ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ขวนขวายให้ได้รับการศึกษาพระธรรมวินัย และออกหนังสือสุทธิให้แก่สัทธิวิหาริก เพื่อแสดงความสังกัดถิ่นที่อยู่และความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ

---

[73] บุคคลที่ต้องห้ามอุปสมบทตามพุทธบัญญัติ ศึกษารายละเอียดได้ใน **พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา เล่ม 4**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530), 152- 199.

3.5 นิคหกรรม

นิคหกรรม แปลว่า การกด หรือ การตำหนิ เป็นพิธีกรรมทางพระวินัยที่พระพุทธเจ้า ทรงอนุญาตให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องข่ม กำราบ หรือลงโทษแก่พระภิกษุผู้ประพฤติผิดโดยการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยแล้วไม่ยอมรับ หรือไม่แก้ไขให้ถูกต้อง พระองค์ทรงวางหลักเกณฑ์ การลงโทษแบบต่างๆ ตามสมควรแก่ความผิดไว้ นิคหกรรมจัดเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่ง ถือเป็นมาตรการลงโทษขั้นที่ 2 หลังจากที่ปรับอาบัติพระภิกษุผู้ฝ่าฝืนละเมิดสิกขาบทหรือข้อห้ามอื่นใด ตามสมควรแก่กรณีแล้ว พระภิกษุรูปนั้นไม่ยอมรับ และไม่แก้ไขให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย จึงต้องลงนิคหกรรมเป็นการลงโทษอีกตามสมควรแก่ความผิด อันถือเป็นมาตรการเสริมเพื่อใช้ข่มหรือเพื่อให้เกิดความเข็ดหลาบ ทั้งนี้ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก เพื่ออยู่ผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก (ทุมฺมงฺกูนำ ปุคฺคลานำ นิคฺคหาย เปสลานำ ภิกขูนำ ผาสุวิหารายฺ)[74] ทั้งยังจะได้คงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ ของพระธรรมวินัย

3.5.1 วัตถุประสงค์ในการลงนิคหกรรม

การปกครองคณะสงฆ์นั้น มีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงก็เพื่อรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัย เพื่อความเรียบร้อย ความผาสุกแห่งสงฆ์ดังกล่าวแล้ว เมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ที่ไม่ดีไม่งามขึ้นในสังฆมณฑล โดยเฉพาะปัญหาการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุสงฆ์ เจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ จะต้องระงับไม่ให้ลุกลามใหญ่โต อันจะนำความเสื่อมเสียมาสู่คณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะสงฆ์มีความเป็นอยู่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันดังที่เรียกว่า หมู่สงฆ์หรือคณะสงฆ์ กล่าวคือ หากมีพระภิกษุรูปหนึ่งรูปใดประพฤติปฏิบัติล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ก็จะนำความเสื่อมเสียมาสู่หมู่คณะ ดังนั้นการอยู่ร่วมกัน จึงจำเป็นต้องมีหลักการในการอยู่ร่วมกันโดยยึดหลักที่ว่า “ข่มบุคคลที่ควรข่ม ยกย่องบุคคลที่ควรยกย่อง”

การข่มหรือการยกย่องเป็นการแสดงให้เห็นว่า ใครประพฤติปฏิบัติเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมอย่างไรตามกรอบแห่งพระธรรมวินัย

ฉะนั้นความมุ่งหมายของการลงโทษทั้งการปรับอาบัติ และการลงนิคหกรรม ก็เพื่อให้ภิกษุผู้กระทำผิด รู้ตัวว่าเป็นผู้ผิด ประพฤติแก้ตัว ประพฤติชอบ หายเย่อหยิ่งและมีความตั้งใจว่าจะไม่ประพฤติเช่นนั้นอีก นอกจากอาบัติปาราชิกที่ต้องสละเพศจากบรรพชิต การลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยนั้น มหาเถรสมาคมได้ตรากฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11(พ.ศ.2521)ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ตามความในมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) โดยได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติ ขั้นตอนของการลงนิคหกรรม ไว้พอสรุปได้ดังนี้

---

[74] กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา, **อธิบายวิชาวินัย สำหรับนักธรรมชั้นเอก**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), 200.

3.5.2 หลักการลงนิคหกรรม

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2505 ได้บัญญัติหลักการลงนิคหกรรมไว้ในมาตรา 24 ว่า พระภิกษุจะรับการลงนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุต้องเป็นนิคหกรรมตามพระวินัย หากพระภิกษุมิได้กระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ก็ไม่ต้องรับนิคหกรรม

3.5.3 วิธีการลงนิคหกรรม

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 ได้บัญญัติวิธีการลงนิคหกรรมไว้ใน มาตรา 25 ว่า"ภายใต้บังคับมาตรา 24 มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้องสะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม และให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมพระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย กับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมเป็นอันยุติในชั้นใดๆนั้นด้วย" จากบทบัญญัติตามมาตราดังกล่าว กฎหมายได้ให้อำนาจมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีปฏิบัติในการลงโทษแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย มหาเถรสมาคมจึงได้ตรากฎ ระเบียบ วิธีปฏิบัติ ขั้นตอนต่างๆ ว่าด้วยการลงนิคหกรรม เรียกว่า "กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521)ว่าด้วยการลงนิคหกรรม" ทั้งนี้ โดยกำหนดให้พระสังฆาธิการ ผู้ทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ ในระดับชั้นต่างๆ ถือเป็นหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติ และเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณา วินิจฉัย ในการลงนิคหกรรม โดยคำนึงถึงหลักการปกครองคณะสงฆ์ที่มีมาแต่โบราณว่า " อาจารย์ปกครองศิษย์ ผู้อาวุโสปกครองผู้น้อย" ซึ่งมีรายละเอียดปรากฏในกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) ดังกล่าว[75]

---

[75] ศึกษารายละเอียด วิธีปฏิบัติ ขั้นตอน การวินิจฉัยลงนิคหกรรมได้ใน

1. กนก แสนประเสริฐ, เรื่องเดียวกัน.

2. ปลื้ม โชติษฐยางกูร, เรื่องเดียวกัน.

3. พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน), **แนะแนวกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยกฎมหาเถรสมาคม**, (กรุงเทพฯ : ช่อระการ, 2550)

4. พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์), **คำบรรยายฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521)**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงราชวิทยาลัย, 2545)

5. พระราชรัตนกวี (ไสว สุจิตฺโต), **คำบรรยายกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) : ว่าด้วยการลงนิคกรรม ภาควิชาการและภาคปฏิบัติ,** (กรุงเทพฯ : ธีรพงษ์การพิมพ์, 2523)

6. โชติ ทองประยูร, **คำบรรยายกฎมหาเถรสามคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521)**, (ม.ป.พ : ม.ป.ท, 2535)

3.5.4 ประเภทของนิคหกรรม

นิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า โทษที่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยจะได้รับตามกฎนิคหกรรมนั้น จะต้องเป็นโทษตามพระธรรมวินัย ทั้งนี้ตามมาตรา 24 บัญญัติว่า พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรม ก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย[76]

นิคหกรรมตามพระธรรมวินัยมี 6 ประเภท[77]

1. ตัชชนียกรรม (การขู่, การคาดโทษ, การภาคทัณฑ์)
2. นิสยกรรม (การให้กลับไปถือนิสัยใหม่)
3. ปัพพาชนียกรรม (การขับไล่, การเนรเทศออกจากสงฆ์)
4. ปฏิสารณียกรรม (การให้กลับไปสำนึก, เป็นการลงโทษด้วยการให้โอกาส สำนึกผิดแล้วกลับไปขอโทษคฤหัสถ์ที่ภิกษุนั้นล่วงละเมิด)
5. อุกเขปนียกรรม (การยกออกจากหมู่, ห้ามคบ, ห้ามฉันร่วมกับสงฆ์จนกว่าจะแก้ไขตัวเองแล้ว)
6. ตัสสปาปิยสิกากรรม (การลงโทษแก่คนผิดแม้เจ้าตัวไม่ยอมรับ,ปรับอาบัติที่สงฆ์เห็นสมควร แม้เจ้าตัวไม่ยอมรับ)[78]

3.5.5 นิคหกรรมตามกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521)

สำหรับนิคหกรรม(โทษ)ตามกฎมหาเถรสมาคมนั้นมิได้กำหนดประเภทชนิดของนิคหกรรมไว้ว่ามีกี่ชนิด กี่ประเภท อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาตามมาตรา 26 บัญญัติว่า พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง มาตรา 27 พระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง (๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา 25 ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก (๒)...

จากบทบัญญัติตามกฎหมายดังกล่าว จึงสามารถแบ่งนิคหกรรม(โทษ)ตามกฎนิคหกรรม ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) ได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. นิคหกรรมให้สึก คือความผิดที่พระภิกษุได้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยนั้น เมื่อคณะผู้มีอำนาจ พิจารณาแล้วเห็นว่าการกระทำล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาบัติร้ายแรง (ปาราชิก) ต้องรับนิคหคกรรมให้สึก แต่อย่างไรก็ดีหากแม้ว่าการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย จะไม่

---

[76] มิใช่โทษทางอาญาตามกฎหมายบ้านเมือง เช่น จำคุก กักขัง เป็นต้น

[77] คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี่ยงเชียง **วินัยมุขเล่ม 3** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี่ยงเซียง, 2536), 132.

[78] ศึกวิธีการลงนิคหกรรมตามพระธรรมวินัยได้ ใน**พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนาเล่ม** 5 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2530), 270- 313 , เล่ม 6 หน้า 1-177.

ร้ายแรงถึงขั้นต้องรับนิคหกรรมให้สึก เมื่อคณะผู้มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัย ลงนิคหกรรมตามพระธรรมวินัยแล้ว(ไม่ถึงให้สึก) แต่ผู้รับนิคหกรรมไม่ยอมรับหรือไม่ปฏิบัติตาม หรือการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยนั้นต้องด้วยกรณีใด กรณีหนึ่ง ตามมาตรา 27 พระภิกษุนั้นอาจต้องได้รับคำสั่งให้ต้องสละสมณเพศ [79]

2. นิคหกรรมไม่ถึงให้สึก คือ ความผิดที่พระภิกษุนั้นได้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และคณะผู้มีอำนาจพิจารณา เมื่อได้รับคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่อาจได้รับนิคหกรรมอย่างอื่นตามพระวินัย ทั้งนี้ ตามบทบัญญัติมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ดังกล่าวแล้ว

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 ได้จัดรูปแบบการปกครองทั้งหมดให้มหาเถรสมาคม มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่ว่าจะเป็นงานด้านการปกครอง งานด้านการศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ ออกกฎระเบียบ คำสั่ง เป็นเครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์เพื่อกำราบคนพาล อภิบาลคนดี ดังกฎนิคหกรรมฯลฯดังกล่าวแล้วเป็นต้น

แต่การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 ภายใต้มหาเถรสมาคม ยังไม่สามารถแก้ปัญหาแต่ละกรณีที่เกิดขึ้นกับองค์กรสงฆ์ให้บังเกิดความสงบเรียบร้อย เป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชน และวงการสงฆ์ได้อย่างเหมาะสม และทันต่อเหตุการณ์ ตามความรู้สึกของสังคมไทยในปัจจุบัน ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดในบทต่อไป

---

[79] มาตรา 27 แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2535 เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

1. ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา 25 ให้รับคำวินิจฉัยให้สึก แต่ไม่รับนิคหกรรมนั้น

2. ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ

3. ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

4.ไม่มีที่อยู่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับคำวินิจฉัยนั้น

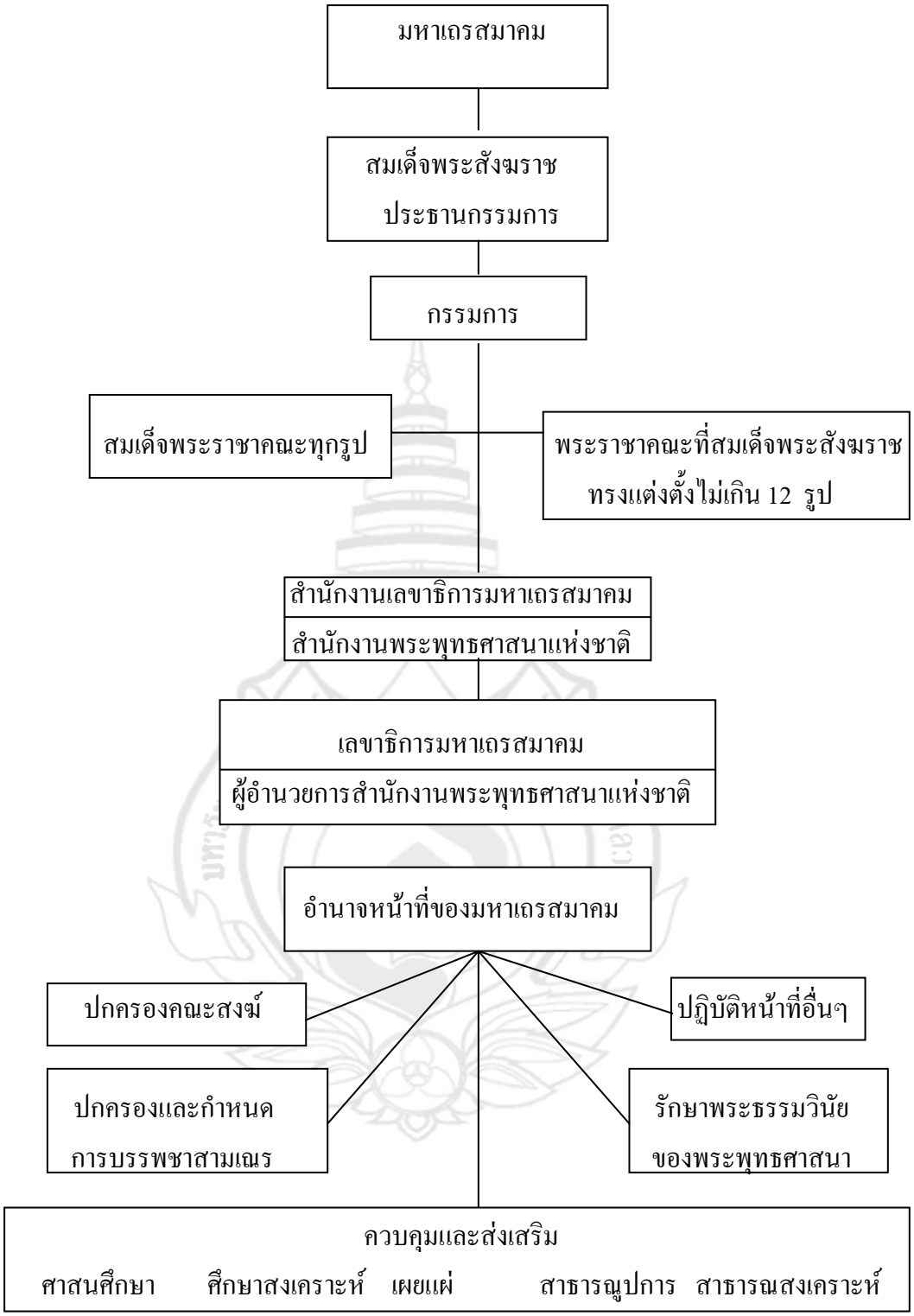

รูปที่ 3.2 องค์กร “มหาเถรสมาคม”คณะผู้บริหาร อำนาจหน้าที่ ในการปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535

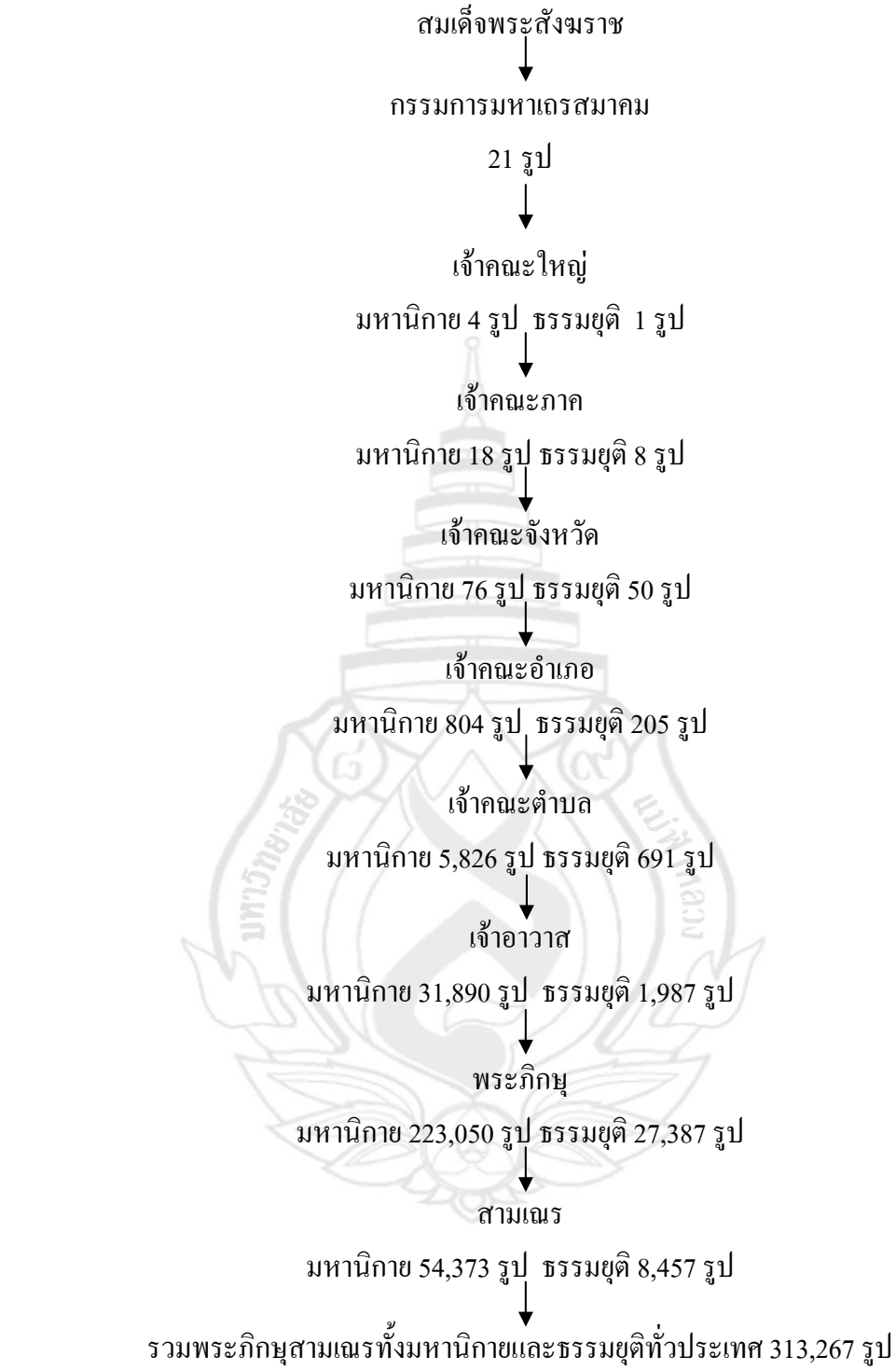

รูปที่ 3.3 แผนผังข้อมูล องค์กรปกครองคณะสงฆ์ และจำนวนพระภิกษุสามเณร ทั่วประเทศ พ.ศ.2549

ที่มา: หนังสือพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2549

3.5.5 ข้อมูลพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ในและต่างประเทศ

พระสมณศักดิ์ในประเทศ	11,966	รูป
สมเด็จพระสังฆราช	1	รูป
สมเด็จพระราชาคณะ ชั้นสุพรรณบัฏ	8	รูป
สมเด็จพระราชาคณะ ชั้นหิรัญบัฏ	19	รูป
พระราชาคณะ ชั้นธรรม	50	รูป
พระราชาคณะ ชั้นเทพ	97	รูป
พระราชาคณะ ชั้นราช	210	รูป
พระราชาคณะ ชั้นสามัญ	478	รูป
พระครูสัญญาบัตร	11,103	รูป
พระสมณศักดิ์ในต่างประเทศ	99	รูป
พระราชาคณะ ชั้นเทพ	6	รูป
พระราชาคณะ ชั้นราช	7	รูป
พระราชาคณะ ชั้นสามัญ	20	รูป
พระครูสัญญาบัตร	66	รูป
รวม	11,065	รูป

ที่มา: ส่วนกิจการคณะสงฆ์ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2550

3.5.6 ข้อมูลวัดทั่วประเทศ

วัดที่มีพระสงฆ์ทั่วประเทศ	33,902	วัด
มหานิกาย	31,890	วัด
ธรรมยุติ	1,987	วัด
จีนนิกาย*	12	วัด
อนัมนิกาย (ญวน)*	13	วัด
พระอารามหลวง	272	วัด
มหานิกาย	217	วัด
ธรรมยุติ	55	วัด
วัดราษฎร์	33,630	วัด
มหานิกาย	31,673	วัด
ธรรมยุติ	1,932	วัด
จีนนิกาย	12	วัด
อนัมนิกาย	13	วัด
วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา	20,218	วัด
วัดที่ไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา	13,621	วัด

วัดร้าง 6,815 วัด* เป็นวัดนิกายมหายาน

ที่มา: กองพุทธศาสนสถาน, สำนักงานศาสนสมบัติ ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2547

บทที่ 4

ปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535

วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของการตราพระราชบัญญัติฉบับปัจจุบันขึ้นใช้ ก็เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพ ในการบริหาร การปกครอง ของสถาบันสงฆ์ให้มีความเจริญรุ่งเรือง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาบุคลากรสงฆ์ ให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ ในไตรสิกขา พระธรรมวินัย การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ให้แผ่ไพศาลกว้างไกล และเป็นเครื่องมือขจัดปัดเป่าปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม ทั้งนี้เพราะเล็งเห็นว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 นั้น บั่นทอนประสิทธิภาพ ประสบปัญหาล่าช้า อันเนื่องมาจากระบบสังฆสภา ดังเหตุผลในการประกาศใช้ พระราชบัญญัติฉบับปัจจุบัน ที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 3

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับที่ใช้ ในการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ได้ประกาศใช้และมีผลใช้บังคับมา ตั้งแต่ พุทธศักราช 2506 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2550) เป็นระยะเวลา 44 ปี แม้จะได้มีการแก้ไขปรับปรุง เมื่อปีพุทธศักราช 2535 แต่ก็ยังคงโครงสร้างเดิมไว้ คงปรับปรุงแก้ไขเฉพาะข้อปลีกย่อย คล้ายกับเป็นการเสริมแต่ง พ.ร.บ. พ.ศ. 2505 เท่านั้น[80] ตลอดระยะเวลา 44 ปีของการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าว ยังผลให้การขัดแย้งระหว่างนิกายลดลง แต่ปัญหาความเสื่อมของคณะสงฆ์ ในทุกๆด้านกำลังรุมเร้า ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านการปกครอง ปัญหาทางด้านการเผยแผ่ ปัญหาทางด้านการศึกษา อยู่ในขณะนี้ ต้องยอมรับว่าส่วนหนึ่งนั้นมาจากบทบัญญัติของกฎหมายที่ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันและต้องยอมรับว่าปัญหาในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาองค์กรสงฆ์อย่างแน่นอน

---

[80] พระธรรมปิฎก(ป.อ ปยุตโต),“การปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์” ใน **เสขิยธรรม** 10, 43 (ม.ค. – มี.ค., 2543), 42.

4.1 ปัญหาโครงสร้างของกฎหมายที่กำหนดแบบรวมศูนย์

การปกครองนั้นมีอยู่ทุกระดับชั้น ไม่ว่าอยู่คนเดียวหรือมากกว่า 2 คนขึ้นไป อยู่คนเดียวก็ต้องปกครองตนเอง อยู่ 2 คนขึ้นไป ต้องมีการปกครองหมู่คณะ การปกครองระดับสูงสุดคือการปกครองประเทศ และการปกครองทุกระดับนั้น จำเป็นจะต้องใช้อำนาจ อำนาจสูงสุดทางการปกครอง เรียกว่า “อำนาจอธิปไตย”

การปกครองคือการใช้อำนาจอธิปไตย อำนาจอธิปไตยนั้น คืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ แยกเป็น 3 คือ

4.1.1 อำนาจนิติบัญญัติ ได้แก่อำนาจ ในการตรากฎหมาย การกำหนดระเบียบ แบบแผน ตั้งกฎ ข้อบังคับ ตั้งหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติงาน ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมแก่หมู่คณะ

4.1.2 อำนาจบริหาร ได้แก่อำนาจในการกำหนดนโยบาย และควบคุมการบริหารประเทศชาติ เพื่อให้ประเทศชาติมีความวัฒนาสถาพร

4.1.3 อำนาจตุลาการ คืออำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาด และใช้ความยุติธรรม ในกรณีที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคม

ในส่วนของอำนาจอธิปไตยของการปกครองคณะสงฆ์(สังฆาธิปไตย)นั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ที่ใช้ปกครองคณะสงฆ์ ในปัจจุบัน ได้กำหนดให้ “มหาเถรสมาคม” ซึ่งประกอบด้วยพระมหาเถระซึ่งมีจำนวนไม่ถึง 30 รูป เรียกว่า “ กรรมการมหาเถรสมาคม”เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย เป็นศูนย์รวม รวมศูนย์อำนาจ การปกครองคณะสงฆ์ จึงทำให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจอย่างกว้างขวาง กล่าวได้ว่ากิจการพระศาสนาจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงอยู่ที่การใช้อำนาจ และในขณะเดียวกัน การบริหารการปกครองส่วนภูมิภาค ซึ่งทำหน้าที่สนองงานองค์กรคณะสงฆ์ส่วนกลาง ก็มีการรวมศูนย์การบริหาร การปกครองในแต่ละระดับ อยู่ที่เจ้าคณะผู้ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในแต่ละระดับได้แก่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รับผิดชอบกิจการทั้งหลายในพื้นที่ในเขตปกครองของตนแต่เพียงผู้เดียว จึงทำให้กิจการงานพระศาสนามากองรวมกันเป็นจุดๆ และในขณะเดียวกันผู้ปฏิบัติก็มีจำนวนน้อย และผูกขาดในการใช้อำนาจนั้น

ในส่วนของมหาเถรสมาคมนั้น หลังจากที่ได้มีการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เมื่อพุทธศักราช 2535 แม้จะได้พยายามแก้ไขโดยให้องค์สมเด็จพระสังฆราช สามารถแต่งตั้งคณะกรรมการ หรืออนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ตามมาตรา 19 เพื่อทำหน้าที่ในการกลั่นกรองเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคม แต่ปัจจุบัน (พ.ศ. 2550) ก็ยังไม่ได้ดำเนินการแต่อย่างใด

จากโครงสร้างการปกครองแบบรวมศูนย์ ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว ผลที่ตามมาก็คือ ความล่าช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหา หรือ การพัฒนาองค์กร การจะทำอะไร จะต้องมีมติจากที่ประชุมก่อน ทั้งนี้ เพราะการบริหารงานของคณะกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น เป็นไปในลักษณะที่ว่ากรรมการทั้งหมดร่วมกันรับผิดชอบงานในทุกๆ ด้าน ดังนั้นการจะตัดสินอะไร จึงต้องรอมติในที่ประชุมก่อน ซึ่งการประชุมมหาเถรสมาคมนั้น ในเดือนหนึ่งๆ จะมีการประชุม 3 ครั้ง ครั้งหนึ่งใช้เวลา ประมาณ 2 ชั่วโมง รวมแล้วทั้งเดือน มหาเถรสมาคมจะมีสภาพเป็นมหาเถรสมาคมเพียง 6 ชั่วโมงเท่านั้น ไม่มีข้อมูลมาก่อน มารู้กันในห้องประชุม ซึ่งก็ต้องอ่านให้ฟัง และเมื่อเลิกประชุมแล้วแยกย้ายกันกลับวัดก็หามีอำนาจความรับผิดชอบติดตัวไปด้วยไม่ นอกจากนั้นกรรมการมหาเถรสมาคมเองทุกรูป ต่างก็ยังมีหน้าที่ในฐานะ เจ้าอาวาส บางรูป เป็นเจ้าตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค การที่มหาเถรสมาคมต้องรับผิดชอบงานบริหารมากมายนี้เอง จึงทำให้ไม่มีเวลาที่จะระดมความคิดมาแก้ปัญหา พัฒนาองค์กร มหาเถรสมาคมจึงมีเพียงการประชุมพิจารณาเรื่องต่างๆ เหมือนทำหน้าที่ผ่านงานเท่านั้น

การที่พระมหาเถระผู้ทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ ในระดับต่างๆ แบกรับภาระมากมาย จึงทำให้แทบจะไม่มีเวลามาสอดส่อง ดูแล พระภิกษุสงฆ์ในปกครอง หรือติดตามนโยบายผลงานต่างๆ ที่สั่งออกไป ซึ่งก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ ผู้ที่ไม่มี หิริ โอตตัปปะ สามารถกระทำความผิดได้อยู่เนื่องๆ ดังปรากฏให้เห็นในสื่อมวลชนแขนงต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็น วิทยุ โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ ตั้งแต่อาบัติเล็กน้อย ไปจนกระทั่งประพฤติล่วงละเมิดวินัยขั้นร้ายแรง จนถึงกับมีคำกล่าวว่า หากพระไม่ปาราชิกจนเป็นเรื่องอื้อฉาว และไม่ท้าทายอำนาจรัฐแล้ว ถึงจะทำตัวแหวกแนว คณะสงฆ์ก็จะไม่มายุ่มย่ามด้วย[81]

ปัญหาการขาดประสิทธิภาพในการบริหารของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน สามารถเห็นได้ตั้งแต่ระดับล่างคือวัดไปจนถึงระดับองค์กรสูงสุด อันได้แก่ มหาเถรสมาคม ดังจะเห็นได้ว่าในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับองค์กรคณะสงฆ์ในแต่ละครั้ง เป็นไปในลักษณะยืดเยื้อเรื้อรัง ทั้งนี้นอกจากจะเกิดจากโครงสร้างที่รวมศูนย์และมีบุคลากรจำนวนน้อยแล้ว ระบบการปกครองคณะสงฆ์ก็ยึดติดขั้นตอน ตามระบบราชการ(สงฆ์) มากเกินไป จึงทำให้การบริหารงานคณะสงฆ์เป็นไปอย่างล่าช้า

ปัญหาจากระบบรวมศูนย์ที่สำคัญอีกอย่าง ก็คือความโปร่งใส ซึ่งหมายถึงการตัดสินใจหรือการดำเนินการใดๆ เป็นไปอย่างเปิดเผย เปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกมีส่วนร่วมหรือรับรู้รับทราบได้ แต่องค์กรสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ มีอำนาจการตัดสินใจอยู่ในมือเพียง

---

[81] พระไพศาล วิสาโล, **เรื่องเดียวกัน**, 150.

ไม่กี่คน ซึ่งเป็นเหตุให้มีการตัดสินใจตามอำเภอใจได้ง่ายและนำไปสู่ระบบพรรคพวกนิยม ทั้งยังเป็นที่เคลือบแคลงสงสัยแก่บุคคลทั่วไปในเรื่องความสุจริตโปร่งใสด้วย เพราะระบบดังกล่าวเอื้อต่อการวิ่งเต้นแสวงหาผลประโยชน์ด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสมณศักดิ์ หรือตำแหน่งปกครองทางคณะสงฆ์ พระสงฆ์ที่มีความทะเยอทะยานสูงหันเข้าไปประจบสอพลอบุคคลที่มีอำนาจ พฤติกรรมเหล่านี้ขัดกับจริยธรรมของพระสงฆ์ และนำความเสื่อมเสียมาสู่คณะสงฆ์เป็นส่วนรวมจนอาจกล่าวได้ว่า ระบบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ก็ไม่ต่างไปจาก แวดวงของข้าราชการทางฝ่ายบ้านเมืองที่กลายเป็นระบบเส้นสาย เครือข่าย ของระบบอุปถัมภ์ ที่หล่อเลี้ยงด้วยผลประโยชน์ ซึ่งนับวันจะลงรากลึกและกลายเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ ยิ่งกว่าระบบคุณธรรม หรือ พระธรรมวินัย

4.2 ปัญหาคุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งกรรมมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535

การดำรงตำแหน่งของกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาตรา 12 ได้บัญญัติให้พระมหาเถระชั้นสูง เป็นกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง ทั้งนี้ก็โดยเล็งเห็นความสำคัญของพระมหาเถระชั้นสูงนั้น สูงด้วยสมณศักดิ์มากด้วยพรรษา เป็นผู้เปี่ยมด้วยคุณธรรมทั้งความรู้ และ ความสามารถ ดังปรากฏในคำอธิบายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับปัจจุบันว่า “การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติใหม่นี้ มีหลักสำคัญก็คือการมอบอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ ไว้กับมหาเถรสมาคม ทั้งนี้ก็โดยรัฐบาลมีความมั่นใจว่า มหาเถรสมาคมนั้นประกอบด้วยพระมหาเถระชั้นสูงดำรงอยู่ในคุณธรรม ควรแก่การสักการะ ทั้งเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์องค์เอกอัครศาสนูปถัมภได้ยกย่องไว้วางพระราชหฤทัย และสถาปนาไว้ในตำแหน่งอันสูง ย่อมสามารถที่จะดำเนินการพระศาสนาให้เป็นไปด้วยดีทุกประการ[82] อย่างไรก็ดี การมอบอำนาจการปกครองไว้กับพระมหาเถระชั้นสูง หากจะพิจารณาดูแล้ว ก็นับว่าสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย และพระพุทธองค์ก็ทรงกำหนดให้พระภิกษุเคารพเชื่อฟังพระเถระผู้ใหญ่ ผู้เป็นรัตตัญญูบวชนานเป็นสังฆบิดรย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีเสื่อม ดังพระพุทธพจน์ ที่ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านภิกษุเหล่าใด เป็นเถระ

---

[82] สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ , 2514, 164 อ้างถึงใน พรศักดิ์ ธนพัฒนพงศ์, **มหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์** (วิทยานิพนธ์ นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2541), 5.

เป็นผู้ใหญ่บวชนาน เป็นสังฆบิดรผู้ดูแลสงฆ์ เป็นผู้สังฆปริณายกผู้ปกครองสงฆ์ ภิกษุจักสักการะเคารพ นับถือ บูชาท่านภิกษุ เหล่านั้น และจักสำคัญถ้อยคำที่พึงฟัง ของท่านอยู่ตราบใด พึงหวังแต่ความเจริญ ไม่มีเสื่อมอยู่ตราบนั้น” [83]

แต่อย่างไรก็ดีจุดอ่อนของพระมหาเถระชั้นสูง ก็นับว่าเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการบริหาร การปกครองคณะสงฆ์ โดยเฉพาะความชราความร่วงโรยของสังขาร ซึ่งเป็นไปตามธรรมดาตามลักษณะไตรลักษณ์ของสรรพสิ่งในโลก ในการบริหารงาน การปกครองคณะสงฆ์นั้น ความคล่องตัว และความกระฉับกระเฉงเป็นปัจจัยสำคัญและต้องยอมรับตามความจริงว่า คนที่สูงอายุนั้นมีความคล่องตัวและกระฉับกระเฉง สู้คนที่อ่อนวัยกว่าไม่ได้ เพราะกรรมการมหาเถรสมาคมส่วนมาก ประกอบไปด้วยพระมหาเถระ ที่เจริญด้วยอายุพรรษา[84] ถึงแม้ว่าพระมหาเถระผู้สูงวัย

---

[83] แสวง อุดมศรี, **เรื่องเดียวกัน**,137.

[84] กรรมการมหาเถรสมาคมชุดปัจจุบัน (2550) มีมงคลอายุดังนี้

1. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศวิหาร ประสูติ 3 ตุลาคม 2465 พระชนมายุ 94 พรรษา ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

2. สมเด็จพระพุทธปาพจนบดี วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เกิด 2 มีนาคม 2451 มงคลอายุ 99 พรรษา ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

3 สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศ เกิด 11 มกราคม 2471 มงคลอายุ 79 พรรษา ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช

4. สมเด็จพระมหาธีราจาย์ วั ดชนะสงคราม เกิด 11 กุมภาพันธ์ 2466 มงคลอายุ 84 พรรษา

5. สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ เกิด 26 สิงหาคม 2468 มงคลอายุ 82 พรรษา

6. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสุวรรณาราม เกิด 11 มีนาคม 2450 มงคลอายุ 100 พรรษาไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

7. สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ วัดมกุฎกษัตริยาราม เกิด 14 มิถุนายน 2469 มงคลอายุ 81 มิค่อยได้เข้าปฏิบัติหน้าที่เนื่องจากอาพาธ (ผ่าตัด)

8. สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดสัมพันธวงศ์ เกิด 29ธันวาคม 2460 มงคลอายุ 90 พรรษา

9.สมเด็จพระญาณวโรดม วัเทพศิรินทราวาส เกิด 9 มีนาคม 2459 มงคลอายุ91 พรรษา

10. พระวิสุทธาธิบดี วัดสุทัศนเทพวราราม เกิด 26 มกราคม 2473 มงคลอายุ 77 พรรษา

11. พระสาสนโสภณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เกิด 26 มิถุนายน 2470 มงคลอายุ 81 พรรษา

12. พระพรหมเมธี วัดเทพศิรินทราวาส เกิด 22 ตุลาคม 2490 มงคลอายุ 60 พรรษา

13. พระพหมมุนี วัดบวรนิเวศราชวรมหาวิหาร เกิด 17 กันยายน 2479 มงคลอายุ 71 พรรษา

14. พระพรหมเวที วัดไตรมิตร เกิด 17 พฤศจิกายน 2485 มงคลอายุ 65 พรรษา

15. พระพรหมวชิรญาณ วัดยานนาวา เกิด 24 พฤศจิกายน 2480 มงคล อายุ 70 พรรษา

16.พระพรหมเมธาจารย์ วัดบุรณศิริมาตยาราม เกิด 22 ตุลาคม 2479มงคล อายุ 71 พรรษา

17. พระพรหมโมลี วัดพิชยญาติการาม เกิด 2 กุมภาพันธ์ 2484 มงคลอายุ 66 พรรษา

18. พระพรหมสุธี วัดสระเกศ เกิด 7 กุมภาพันธ์ 2500 มงคลอายุ 50 พรรษา

19. พระวิสุทธิวงศาจารย์ วัดปากน้ำ เกิด 7 พฤศจิกายน 2480 มงคลอายุ 70 พรรษา

20 . พะธรรมกิตติเมธี วัดสัมพันธวงศ์ เกิด 22 กุมภาพันธ์ 2484 มงคลอายุ 66 พรรษา

21. พระธรรมวรเมธี วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เกิด 22 พฤษภาคม 2493 มงคลอายุ 57 พรรษา

จะมากด้วยประสบการณ์ ที่สั่งสมมายาวนานแต่กาลวัยสังขารก็ร่วงโรยเหมือนบุคคลทั่วไป ความคล่องตัว ความกระฉับกระเฉง ความกระตื้อรื้อร้น ก็ลดลง สิ่งที่เพิ่มขึ้นก็คือความเฉื่อยชา ซึ่งยอมจะส่งผลต่อประสิทธิภาพการปกครองการบริหารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังจะเห็นได้จากการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับองค์กรสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นกรณีสันติอโศก ธรรมกาย หรือยันตระ ปัญหาการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยของบุคลากรในองค์กรสงฆ์ เป็นไปในลักษณะยืดเยื้อ เรื้อรังและลุกลามขยายวงกว้างออกไป ซึ่งก็นำมาซึ่งภาพลบต่อคณะสงฆ์เอง และในกรณีดังกล่าว พระมหาเถระผู้ทำหน้าที่ปกครองดูแล ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมว่า องค์กรที่ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์อ่อนแอและไร้ประสิทธิภาพ

ที่สำคัญประการหนึ่ง พระมหาเถระไม่ค่อยยอมรับการเปลี่ยนแปลง สภาวะของบ้านเมืองที่เปลี่ยนไป ทั้งนี้เพราะพระมหาเถระผู้ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์นั้น มีพื้นฐานความคิดอันเป็นผลผลิตของการศึกษาแบบเก่าที่มีมาแต่สมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ความยึดมั่น ในลักษณะที่ เป็น ทิฏฐิมานะไม่ค่อยเปิดรับวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อนำมาใช้ปรับปรุงการบริหารการปกครองให้ดีขึ้น การปกครองคณะสงฆ์จึงยังคงยึดถือจารีตประเพณีเป็นลักษณะเชิงอนุรักษนิยมสูง กล่าวคือ การคงรักษาไว้ซึ่งสิ่งที่เป็นอยู่ และที่ยึดถือกันมาช้านานค่อนข้างที่จะขาดการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงใดๆ มีแนวโน้มสูงที่จะมีทัศนะเชิงลบต่อการเปลี่ยนแปลง จากการที่คณะสงฆ์ไม่ยอมปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว ทำให้องค์กรคณะสงฆ์มีความขัดแย้ง เป็นองค์กรปิดหรือแข็งกระด้าง ปรับตัวได้ยากและเรียนรู้ได้น้อย ไม่มีความยืดหยุ่นกับสภาพการณ์ทางสังคมที่ดำรงอยู่ [85] จากสภาพดังกล่าวจึงถูกมองจากสังคมว่า องค์กรคณะสงฆ์เป็นองค์กรที่ล้าหลัง และมีปัญหาในการบริหารจัดการมากที่สุด องค์กรก็คงเหมือนกับสิ่งมีชีวิต มีเกิด แก่ เจ็บ ป่วย และล้มตายได้ ถ้าไม่มีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และถ้าองค์กรใดไม่มีความสะอาด บริสุทธิ์ มีแต่รูปดูดีภายนอกแต่ภายในขาดสาระแก่นสารเสียแล้วก็อันตรายมาก ในระยะยาวก็ไม่อาจอยู่ได้ ต้องเสื่อมสลายไปในที่สุด การปรับเปลี่ยน การปรับตัวและการตรวจสอบ จึงเป็นยาขนานวิเศษ สำหรับแก้โรคป่วยขององค์กรทุกชนิด ไม่ว่าองค์กรทางโลกหรือทางธรรม [86] การที่พระมหาเถระไม่ค่อยจะยอมรับการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดกับพระสงฆ์รุ่นใหม่ที่เป็นผลิตผลของการศึกษา

---

[85] พระยุทธนา รมฺณียธมฺโม, **การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล** (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), 93.

[86] พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตโต), “หลักการที่ควรพิจารณาในการปรับปรุง พ.ร.บ.คณะสงฆ์” **เสขิยธรรม** 10, 43 (ม.ค. – มี.ค., 2543), 49.

แบบใหม่ และทำให้เกิดช่องว่างทางความคิดระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ และในขณะเดียวกัน พระสงฆ์รุ่นใหม่ที่มีแนวความคิดริเริ่มที่จะพัฒนางานพระพุทธศาสนาย่อมรู้สึกอึดอัดที่จะต้องอยู่ในกรอบของการควบคุมโดยมหาเถรสมาคม และเห็นเป็นความไม่สะดวก และไม่คล่องตัว ในการทำงานชนิดที่ต้องรอคำสั่ง หรือความเห็นจากเบื้องบนตลอดเวลา กรณีดังกล่าว จึงปรากฏว่ามีกลุ่มพระสงฆ์ แยกตัวออกไปทำงานเป็นอิสระ ในลักษณะเป็น “ขบวนการสงฆ์” ซึ่งนับวันจะมีมากขึ้นเป็นลำดับ จากสำนักสงฆ์ที่แทบจะไม่มีอะไรพอที่จะถือเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา จนกระทั่งถึงสำนักที่ได้รับการยอมรับนับถือ เช่น วัดพระธรรมกาย สันติอโศก พระอาจารย์เจ้าสำนักต่างๆ ยิ่งการบริหารการปกครองอ่อนแอ พระประเภทนี้ก็จะยิ่งมากขึ้น[87] อย่างไรก็ดี หากองค์กรเหล่านั้น ได้ยึดถือเอาพระธรรมวินัยขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นหลักประพฤติปฏิบัติอบรมสั่งสอน ก็ยังนับว่าจะเป็นประโยชน์แก่พระศาสนา แต่หากประพฤติปฏิบัติผิดแผกไปจากคำสอนของพระพุทธองค์ ก็จะนำความเสื่อมมาสู่พระศาสนา และยังต้องกลับกลายมาสร้างปัญหาให้แก่มหาเถรสมาคมเอง

โครงสร้างทางกฎหมายดังกล่าวนอกจากจะได้กำหนดคุณสมบัติทางกฎหมายไว้กับพระมหาเถระชั้นสูง ซึ่งต้องประสบปัญหาทางด้านวัยสังขารที่เป็นอุปสรรคปัญหาต่อการบริหารการปกครองคณะสงฆ์แล้ว กฎหมายยังได้กำหนดให้เป็นระบบการปกครองที่ขึ้นอยู่กับกลุ่มบุคคลกับคณะสงฆ์เพียงคณะเดียว กลุ่มเดียว เป็นระยะเวลาอันยาวนาน หากจะกล่าวว่าเป็นการผูกขาดอำนาจ แบบกลายๆ ก็คงไม่ผิดนัก ทั้งนี้ ในกรณีของมหาเถรสมาคมนั้น แม้กฎหมายจะกำหนดให้กรรมการมหาเถรสมาคมประเภทแต่งตั้ง (มาตรา 14) มีวาระการดำรงตำแหน่งเพียง 2 ปี อาจได้รับแต่งตั้งอีก

ในกรณีดังกล่าว ตามความเป็นจริงแล้ว พระสงฆ์ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมเมื่อครบวาระ แล้ว ก็มักจะได้รับการแต่งตั้งกลับเข้ามาอีก จนอาจจะกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย และในขณะเดียวกัน พระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว ก็จะมีความก้าวหน้าทางด้านสมณศักดิ์ ซึ่งส่วนใหญ่ ก็จะได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะในเวลาต่อมา ซึ่งก็จะเข้าข่ายเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง (มาตรา 12) อันเป็นกรรมการประเภทไม่มีวาระ ในการดำรงตำแหน่ง ซึ่งหมายถึงจะดำรงตำแหน่งไปจนกว่าจะหมดอายุขัยนั่นเอง

---

[87] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ทางออกของสังคมไทย,** พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2531), 37.

4.3 ปัญหาตำแหน่งทางการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ผูกติดกับระบบสมณศักดิ์

การที่พระมหาเถระ ผู้เจริญด้วยอายุพรรษา ต้องมาแบกรับภาระหน้าที่ทางการบริหารการปกครองคณะสงฆ์นั้น ก็เนื่อง ด้วยพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ได้กำหนดคุณสมบัติของพระสงฆ์ ผู้ทรงสมณศักดิ์ในลำดับชั้นต่างๆเป็นผู้ทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ บริหารกิจการงานพระศาสนาในด้านต่างๆ

ในระดับมหาเถรสมาคมนั้น พระราชบัญญัติที่ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ กำหนดให้สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง (มาตรา 12) ในระดับรองลงไปนั้น กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ได้กำหนด ระดับชั้นสมณศักดิ์ของพระภิกษุผู้ทำหน้าที่ทางการปกครองไว้เช่นเดียวกัน เป็นต้นว่า เจ้าคณะใหญ่ (เจ้าคณะหน) ต้องดำรงสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นหิรัญบัฏ (ชั้นรองสมเด็จพระราชาคณะ) เจ้าคณะภาคต้องดำรงสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ หรือเจ้าคณะจังหวัด ต้องดำรงสมณศักดิ์ ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ เป็นต้น การกำหนดชั้นสมณศักดิ์ผูกติดกับตำแหน่งทางการปกครองดังกล่าว จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระมหาเถระ ผู้เจริญด้วยอายุพรรษา ต้องมาแบกรับภาระในการบริหารงาน ทั้งนี้หากเราจะพิจารณาดูในระดับ เจ้าคณะใหญ่ (เจ้าคณะหน) ที่กำหนดว่า จะต้องมีคุณสมบัติ 1) พรรษาพ้น 30 และ 2) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่า รองสมเด็จพระราชาคณะ (ชั้นหิรัญบัฏ) ในกรณีดังกล่าวหากจะพิจารณาในแง่ของพรรษาที่กำหนดให้พรรษาพ้น 30 ไปแล้ว ซึ่งอย่างน้อยก็อายุ 50 ขึ้นไป ก็ยังพอทำงานได้อยู่ แต่เมื่อพิจารณาในแง่ของสมณศักดิ์แล้วทำให้ค้านกับอายุพรรษา เพราะตำแหน่งรองสมเด็จพระราชาคณะ ไม่ได้เป็นง่ายๆ ถ้านับตั้งแต่เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญขึ้นมา ต้องใช้เวลาเกือบ 30 ปี จึงจะได้เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ บางองค์ได้เป็นพระราชาคณะเมื่ออายุ 35 ซึ่งก็ถือว่าหนุ่มแล้ว กว่าจะได้เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะก็ต้องอายุ 65 แล้ว ซึ่งหากจะกล่าวไปแล้วก็นับว่าเริ่มเข้าสู่วัยที่จะต้องมีการแบ่งเบาภาระ ปลดถ่ายหน้าที่ ให้น้อยลง เพื่อที่จะได้พักผ่อนบำเพ็ญสมณธรรมอบรมประชาชน เป็นที่เคารพสักการะ เป็นปูชนียบุคคล แม้ในตำแหน่งเจ้าคณะภาค หรือเจ้าคณะจังหวัดก็เช่นเดียวกัน[88] ในกรณีเจ้าคณะภาค ที่กำหนดสมณศักดิ์ต้องไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ และเจ้าคณะจังหวัด ต้องดำรงสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่า พระราชาชั้นสามัญ เป็นต้น เป็นการผูกตำแหน่งทางการปกครองไว้กับสมณศักดิ์ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการผูกตำแหน่งไว้กับสมณศักดิ์ นอกจากจะทำให้พระมหาเถระต้องมาแบกรับภาระคอยแก้ปัญหาให้องค์กรสงฆ์

[88] คุณสมบัติของเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองศึกษารายละเอียดได้ในบทที่ 3

แล้ว (เพราะพระสงฆ์กว่าจะได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์ชั้นสูงๆ ก็อยู่ในวัยผักผ่อนแล้ว) บางครั้งอาจทำให้พระภิกษุผู้ที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าว ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะไม่มีความถนัดทางด้านการบริหารการปกครอง พระสงฆ์ผู้ทรงสมณศักดิ์นั้นก็มิได้หมายความว่าท่านเป็นผู้ทรงความรู้ความสามารถทุกด้าน เพราะพระสงฆ์ ผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์นั้นจะได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ตามคุณธรรมที่ปรากฏไม่ว่าจะเป็น ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ เป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ประกอบไปด้วยศีลาจารวัตรที่งดงาม ดังนั้นการผูกตำแหน่งทางการปกครองไว้กับระบบสมณศักดิ์ คงจะไม่เหมาะสมนักไม่ควรกำหนดไว้ หรือ ควรแยกออกไว้ต่างหาก เพราะนอกจากจะทำให้ได้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถไม่ตรงกับความถนัดแล้ว ยังเท่ากับเป็นการปิดกั้นพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถแต่ไม่มีสมณศักดิ์ด้วย

ปัจจุบันต้องยอมรับความจริงว่า พระสงฆ์ให้ความสำคัญต่อสมณศักดิ์มากและเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงสมณเพศ เพราะการได้รับแต่งตั้งให้มีสมณศักดิ์ นอกจากจะหมายถึงบันไดไต่เต้าไปสู่ตำแหน่งทางการบริหาร หรืออาจได้รับเลื่อนไปสู่ตำแหน่งบริหารการปกครองคณะสงฆ์สูงขึ้นแล้ว ยังหมายถึงความมีเกียรติยศ ลาภสักการะ ชื่อเสียง อำนาจ ความมีหน้ามีตาของพระสงฆ์รูปนั้นด้วย ทั้งนี้เพราะค่านิยมของสังคมไทยที่มักจะให้ความสำคัญต่อบุคคลที่มียศมีตำแหน่งเป็นอย่างมาก ดังจะสังเกตว่าพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์นั้นมักจะได้รับนิยม นิมนต์ประกอบพิธีกรรมทางศาสนามากกว่าพระที่ไม่มีสมณศักดิ์ ไม่ว่าจะเป็นงานราษฎร์ หรือ งานหลวง (รัฐพิธี) สมณศักดิ์ซึ่งเป็นตัวสร้างศรัทธา หรือเป็นที่มาของศรัทธาและลาภสักการะ จึงทำให้พระสงฆ์จำนวนมากมีความต้องการที่จะได้รับแต่งตั้งสมณศักดิ์ ในขณะที่จำนวนตำแหน่งสมณศักดิ์ ที่จะได้แต่งตั้งมีน้อย จึงปรากฏเป็นข่าวอยู่บ่อยครั้ง ว่าการขอรับแต่งตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์เริ่มมีผลประโยชน์หรืออามิสมาเกี่ยวข้อง ทำให้สมณศักดิ์ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่สูงค่าและพระสงฆ์ผู้ทรงสมณศักดิ์นั้น เป็นผู้เปี่ยมไปด้วยความรู้ ความสามารถ ไม่ว่าในการปกครองคณะสงฆ์ ความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัยประกอบด้วยศีลาจารวัตรที่เรียบร้อยงดงาม เหมาะสมแก่สมณสภาวะที่ครองควรแก่การยกย่อง กราบไหว้ ระบบสมณศักดิ์ กลับกลายเป็นสิ่งทำลายอุดมคติในทางพระพุทธศาสนา ที่ทำให้พระสงฆ์บางส่วน ประพฤติปฏิบัติคลาดเคลื่อนจากพระธรรมวินัย มีความหลงยึดติดใน ยศ ในตำแหน่งในลักษณะยึดมั่น ถือมั่น มีมานะ ถือตัว ถือตน กลายเป็นระบบศักดินา มีการแก่งแย่งแข่งขัน อิจฉาริษยา เช่นเดียวกับสังคมฆราวาส นับว่าเป็นอันตรายต่อเพศบรรพชิตอย่างยิ่ง จึงไม่แปลกที่ในระยะหลังมีข่าวคาวฉาว ไม่เว้นแม้พระที่มีสมณศักดิ์ และเป็นพระราชาคณะก็เริ่มมีปรากฏให้เห็น ในกรณีดังกล่าวพระพุทธองค์ มีพระดำรัสตรัสเตือนแก่เหล่าพุทธสาวกถึงเรื่องลาภ สักการะ ชื่อเสียงหรือสรรเสริญว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ลาภสักการะและความสรรเสริญ เป็นสิ่งทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า เปรียบเสมือนปลาบางตัว เห็นแก่เหยื่อกลืนเบ็ดที่พรานเบ็ดเกี่ยวเหยื่อหย่อนลงไปในห้วงน้ำลึก มันกลืนกินเบ็ดของพรานเบ็ดอย่างนี้แล้วได้รับทุกข์ถึงพินาศ พรานเบ็ดเป็นชื่อของมารใจบาป เบ็ดและเหยื่อเป็นชื่อสักการะและสรรเสริญ ภิกษุบางรูปยินดีพอใจในลาภสักการะและสรรเสริญที่เกิดขึ้นแล้ว เมื่อกลืนเบ็ดของมารได้รับทุกข์ถึงความพินาศ" [89]

"ภิกษุทั้งหลาย ลาภสักการะและความสรรเสริญ ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ภิกษุทั้งหลาย มาตุคามคนเดียวย่อมไม่อาจย่ำยีจิตใจของภิกษุรูปหนึ่งได้ แต่ลาภสักการะและชื่อเสียงย่อมย่ำยีจิตได้ ภิกษุทั้งหลาย ลาภสักการะและชื่อเสียง ทารุณฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล" [90]

หากจะกล่าวถึงวัตถุประสงค์ ของการแต่งตั้งถวาย สมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ นับแต่โบราณกาลมานั้น เป็นพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ ที่ทรงถวายแก่พระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทำประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติ เป็นการถวายความอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์ เป็นแนวความคิดของพระเจ้าแผ่นดิน ที่จะถวายความเคารพสักการบูชาแก่พระสงฆ์ เพื่อเป็นกำลังใจในการบำเพ็ญสมณธรรมและปฏิบัติศาสนกิจยิ่ง ๆ ขึ้นไป และเพื่อประโยชน์ในการควบคุมบังคับบัญชา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการถวายตำแหน่ง ภาระหน้าที่ แบ่งเบาพระราชภาระ ขององค์พระมหากษัตริย์ ในการจรรโลงพระพุทธศาสนา ปกป้องคุ้มครองรักษาพระธรรมวินัยให้มีความบริสุทธิ์ เพราะนับแต่โบราณมานั้น เป็นพระราชภาระขององค์พระมหากษัตริย์ ในการปกป้องคุ้มครองรักษาพระธรรมวินัย และการกำจัดอลัชชี เมื่อองค์พระมหากษัตริย์ ได้ถวายพระราชอำนาจแต่งตั้งถวาย ฐานันดรศักดิ์ หรือพระราชาคณะ อันหมายถึงพระผู้เป็นคณะของพระราชา แด่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และมีความสามารถ ช่วยพระราชภาระขององค์พระมหากษัตริย์ ในด้านพระพุทธศาสนา ดังพระราชทานไว้ในใบสัญญาบัตรของการแต่งสมณศักดิ์ว่า " ขออาราธนาพระคุณเจ้าผู้ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ฐานันดร เพิ่มอิสริยยศในครั้งนี้ จงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์แก่พระภิกษุสามเณรในคณะและในพระอารามตามสมควรแก่กำลัง และพระอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้" และในกรณีเดียวกันนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) กล่าวว่า คำว่า "ราชาคณะนี้ดีมาก ดูเหมือนจะได้เกิดขึ้นตั้งแต่รัชกาลต้นๆ และเน้นมากในรัชกาลที่สี่ ว่าราชาคณะคือเป็นคณะของพระราชา ในการ

---

[89] **พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 16,** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), 266.

[90] **เรื่องเดียวกัน**, 276.

ช่วยกันปราบอลัชชี พระราชาคณะนี้ เขาเพิ่งแต่งตั้ง เมื่อพระราชาองค์เดียวปราบอลัชชีในพระพุทธศาสนาไม่ไหว จึงตั้งระบบราชาคณะขึ้นมา ช่วยในการปราบอลัชชี... นี่คือความหมายราชาคณะที่ถูกต้อง ที่ถูกต้องคือพิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนา ต่อต้านสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่พระพุทธศาสนา นี่คือราชาคณะในความหมายที่ถูกต้องสมกับคำว่า ราชาคณะคือช่วยพระราชาปราบอลัชชี เดี๋ยวนี้ใครทำกันกี่คนละ? ยังมีการกล่าวหาว่า พระราชาคณะบางคนยังเป็นอลัชชีเสียเองก็มี , เรื่องมันก็เลยยุ่ง"[91]

หากพระสงฆ์ ผู้ได้รับแต่งตั้งสมณศักดิ์ ได้ตระหนักถึงบทบาท ภาระหน้าที่ และสถานะของตนที่ได้รับแต่งตั้งดั่งวัตถุประสงค์ของการแต่งตั้งดังกล่าวแล้ว โดยประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งสมณศักดิ์ ใช้ยศ ใช้ตำแหน่ง ไปในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา รวมทั้งประพฤติปฏิบัติเอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย เป็นแบบอย่างแห่งการลดละกิเลสตัณหาและการทุจริต ก็จะทำให้ระบบสมณศักดิ์เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

4.4 ปัญหาการใช้กฎนิคหกรรม

การดำเนินการตามกฎนิคหกรรม เป็นกระบวนการกำราบพระภิกษุสงฆ์ ผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย เป็นอาบัติต่างๆ เรียกว่า "ต้องอธิกรณ์[92]" (พระภิกษุถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย เป็นอาบัติต่างๆ เรียกว่า อนุวาทาธิกรณ์) เป็นมาตรการเสริมบทลงโทษตามพระธรรมวินัย แก่พระภิกษุ ผู้ที่ไม่รู้สำนึก ไม่กลับตัวแก้ไข ขาดหิริ โอตตัปปะ จะต้องรับการพิจารณาลงนิคหกรรม ตามกฎนิคหกรรม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ซึ่งตราขึ้นโดยอาศัยบทบัญญัติ

---

[91] พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **เสขิยธรรม** 10, 43 (ม.ค. – มี.ค., 2543), ปกหน้าด้านใน

[92] อธิกรณ์ คือเรื่องที่เกิดแล้วจะต้องจัดต้องทำ หรือ เรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ อันได้แก่เรื่อง หรือข้อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วเป็นอุปสรรค ในการปฏิบัติภารกิจของพระภิกษุ มี 4 ประเภท

1. วิวาทาธิกรณ์ หมายถึงการเถียงกันในเรื่องที่เกี่ยวกับพระธรรมวินัย คือเถียงกันว่า สิ่งนี้เป็นธรรม สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม สิ่งนี้เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่วินัย

2. อนุวาทาธิกรณ์ หมายถึง การโจทก์ หรือ การกล่าวหากันด้วยอาบัติต่างๆ

3. อาปัตตาธิกรณ์ หมายถึง การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวเพื่อให้พ้นจากอาบัติ

4. กิจจาธิกรณ์ หมายถึง กิจธุระต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว สงฆ์จะต้องจัดทำจะต้องทำโดยเป็นสังฆกรรม เช่น ให้ผ้ากฐิน ให้อุปสมบทเป็นต้น (กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา, **เรื่องเดียวกัน**), 131.

แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม 2535) ที่ใช้ในปัจจุบัน แต่กระบวนการดังกล่าวมิได้เป็นไปโดยประสิทธิภาพ ถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรมสมดังเจตนารมณ์ของบทบัญญัติพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาตรา 25 ดังกล่าว ทั้งนี้เพราะประสบปัญหาดังนี้

4.4.1 ปัญหาและอุปสรรคในการแสวงหาพยานหลักฐาน

พยานหลักฐานนับว่าเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในอันที่จะพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย กระบวนการในการสืบสวน สอบสวน แสวงหาพยานหลักฐานต่างๆ เป็นหน้าที่ของ คณะผู้พิจารณาชั้นต้น เพื่อจะให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานดังกล่าว ความผิดที่พระภิกษุกระทำผิดถูกฟ้องหรือ ถูกกล่าวโจท ส่วนมากมักจะเป็นความผิดเกี่ยวกับ การล่วงละเมิดทางเพศ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ซึ่งเป็นที่ทราบดีว่าลักษณะการกระทำความผิดดังกล่าวนั้น เป็นการกระทำในที่ลับและมักจะไม่มีประจักษ์พยาน การที่จะให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐาน เพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธ์ของจำเลย จึงไม่ใช่เรื่องง่าย หากกรณีนั้นมิใช่เป็นกรณีที่จำนนต่อหลักฐาน การพิจารณาคดีความผิดของพระภิกษุตามกฎนิคหกรรมนั้น ดังจะสังเกตได้ว่ากระบวนการขั้นตอนของการพิสูจน์ความผิด ความบริสุทธิ์ของจำเลยของผู้ถูกกล่าวหานั้น ได้ยึดรูปแบบตามทางฝ่ายอาณาจักรบ้านเมือง กล่าวคือ กระบวนการ ขั้นตอน ต่างๆ นั้น ได้จำลองรูปแบบมาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นหลัก หลักการพิสูจน์ความผิด หรือ ความบริสุทธิ์ของจำเลยตามทางของฝ่ายอาณาจักรบ้านเมืองนั้นได้ยึดหลักที่ว่า “จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าศาลจะได้มีคำพิพากษาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด” จากหลักการดังกล่าว การที่ศาลจะมีคำพิพากษาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น ผู้กล่าวหา, โจทก์ จะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง โดยปราศจากเหตุควรสงสัย (Proof beyond reasonable doubt)[93] ศาลจึงจะพิพากษาลงโทษจำเลย

การพิจารณาความผิดตามกฎนิคหกรรมของฝ่ายศาสนจักร ก็เช่นเดียวกัน ก็อาศัยพยานหลักฐานต่างๆ เป็นหลักในการที่จะพิสูจน์ความผิด ความบริสุทธิ์ของจำเลย ของผู้ถูกกล่าวหา กระบวนการพิจารณานิคหกรรมของคณะสงฆ์ เท่าที่ผ่านมาไม่สามารถประสบความสำเร็จ หรือไม่มีประสิทธิภาพพอ และไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมเพราะ

1. องค์กรสงฆ์ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านนิคหกรรม

การพิจารณาและการดำเนินอรรถคดีในฝ่ายอาณาจักร นั้นต้องอาศัย บุคลากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเป็นอย่างยิ่ง หลายฝ่าย หลายองค์กรรวมกัน จะเป็นตำรวจ อัยการ ศาล ผู้ชำนาญเฉพาะทางช่วยในการสืบสวน สอบสวน แสวงหา รวบรวม พยานหลักฐานต่างๆ

---

[93] จรัญ ภักดีธนากุล, **กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน,** พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : จิรัชการพิมพ์, 2549), 244.

ซึ่งแต่ละหน่วย แต่ละองค์กร และแต่ละขั้นตอนก็ประกอบด้วยบุคคลผู้ทรงความรู้ ความชำนาญ และเชี่ยวชาญ แต่ในส่วนของกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำผิดนั้น กฎมหาเถรสมาคม ได้กำหนดให้พระสังฆาธิการระดับต่างๆ เป็นผู้ดำเนินการสืบสวน สอบสวน และตัดสิน ซึ่งก็อยู่ในบุคคลประเภทเดียว กลุ่มเดียว คณะเดียว และในขณะเดียวกันก็ไม่ค่อยจะมีความรู้ ความเชี่ยวชาญชำนาญการ ในการปฏิบัติงานด้านนี้ เพราะการดำเนินการตามกฎนิคหกรรมนั้น มีความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยง ทั้งกฎหมายในฝ่ายอาณาจักรและพระธรรมวินัย ซึ่งเกี่ยวกับทางฝ่ายศาสนจักร และจะสังเกตว่าการกระทำบางอย่างนั้น พระภิกษุจะถูกจำกัดด้วยเพศภาวะ ที่เป็นอุปสรรคต่อการสืบสวน สอบสวน เพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานต่างๆ เช่น สถานที่อโคจร สถานเริงรมย์ เป็นต้น และการที่สงฆ์สอบสวนในขั้นตอน เกี่ยวกับกิจกรรมทางเพศอย่างละเอียดละออ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงมากที่สุดเหมือนกับพนักงานสอบสวนในฝ่ายบ้านเมืองก็ไม่สามารถจะทำได้ เพราะขาดความรู้ และประสบการณ์ในเรื่องดังกล่าว และยังขัดกับหลักการประพฤติปฏิบัติของสมณเพศด้วย ความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และความเป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรม จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ การชี้เป็น ชี้ตาย ชี้ผิด ชี้ถูก ในกระบวนการนิคหกรรม แม้ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์จะได้ทรงมอบอำนาจให้แก่สงฆ์ หรือพระเถระในการวินิจฉัยอธิกรณ์ พระองค์ก็ยังได้กำหนดคุณสมบัติของพระภิกษุเถระผู้ที่จะมาทำหน้าที่ในการตัดสินอธิกรณ์ เป็นผู้ที่ทรงความรู้ ความสามารถ เปี่ยมด้วยคุณธรรม ทางพระวินัย เป็นผู้ทำหน้าที่ ดังเช่น พระอุบาลี เป็นต้น จึงทำให้การตัดสินอธิกรณ์ (คดีความ) ที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล เป็นไปโดยความถูกต้อง รวดเร็ว แม่นยำ และเป็นที่ยอมรับของประชาชน

2. ไม่มีกฎหมายรองรับในการแสวงหาพยานหลักฐาน

การดำเนินการ ในทางอาณาจักร นอกจาก จะประกอบด้วยบุคคล ที่ทรงความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน และ หลากหลายแล้ว ยังถึงพร้อมด้วยเครื่องมือ งบประมาณ และมีกฎหมายรองรับในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ดังเช่น ในชั้นการรวบรวมพยานลักฐาน แต่คณะผู้พิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม จะถูกจำกัดด้วยเพศภาวะที่เป็นอยู่แล้ว การเรียกบุคคลให้มาให้ถ้อยคำ หรือเรียกเอกสาร หรือวัตถุสิ่งของจากบุคคลใดที่ครอบครอง หรือให้บุคคลใด ส่งเอกสารหรือวัตถุสิ่งของซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐาน หรือทำการตรวจตัวผู้เสียหาย หรือตัวจำเลย ตรวจสถานที่ วัตถุสิ่งของ หรือสิ่งอื่นใด ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ ก็ไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายรองรับให้กระทำเช่นนั้นได้ แม้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จะบัญญัติให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม (กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม) ให้กระทำการเช่นนั้นได้[94] แต่กฎมหาเถรสมาคมมิใช่กฎหมาย (คำพิพากษาฎีกา

[94] กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ข้อ 31

ที่295/2516)[95] ฉะนั้น พระสังฆาธิการผู้ปฏิบัติ เป็นคณะผู้พิจารณา ใช้อำนาจตามกฎมหาเถรสมาคม ดังกล่าวจึงเป็นไปในลักษณะขอความร่วมมือมากกว่า หากบุคคลดังกล่าวไม่ปฏิบัติตาม หรือฝ่าฝืน ก็ไม่มีความผิดและโทษแต่อย่างใด หรือในกรณีมีหนังสือเรียกให้มาเป็นพยานหรือมาให้ถ้อยคำ หรือให้ส่งเอกสารหรือให้ส่งวัตถุสิ่งของซึ่งเป็นพยานหลักฐานที่ผู้มีอำนาจพิจารณาออกไปนั้น หามีสภาพบังคับแก่บุคคลใดไม่ ต่างจากทางฝ่ายอาณาจักร หากพนักงานสอบสวน ผู้ว่าคดี มีหมายเรียก ให้บุคคลใด มาให้ถ้อยคำ หรือให้ส่งทรัพย์ หรือ เอกสารใด หากบุคคลผู้นั้นไม่ปฏิบัติตาม ย่อมมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 168,169,170 แล้วแต่กรณี การที่ไม่มีกฎหมายรองรับอำนาจ ให้กระทำการดังกล่าว จึงทำให้การดำเนินการตามกฎนิคหกรรม เป็นไปโดยความล่าช้า จึงทำให้การดำเนินตามกฎนิคหกรรมไม่ค่อยจะมีประสิทธิภาพ และสัมฤทธิ์ผลได้ดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ดี การดำเนินการเกี่ยวกับพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่า กระทำความผิดล่วงละเมิดพระธรรมวินัยนั้น คณะสงฆ์จะใช้อำนาจทางปกครอง อำนาจของผู้บังคับบัญชามาระงับ โดยไม่นำเข้าสู่กระบวนการตาม กฎนิคหกรรม ซึ่งก็สะดวก รวดเร็ว และส่วนใหญ่ก็ยุติลงได้ แต่อย่างไรก็ดี การใช้อำนาจทางปกครองดังกล่าวก็อาจให้คุณให้โทษได้เช่นเดียวกัน ทั้งการใช้อำนาจทางปกครองนั้น บางครั้งก็ยังไม่ได้วินิจฉัยว่า การกระทำนั้นถูกหรือผิด และก็เป็นปัญหา เมื่อกรณีพระผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดนั้น ให้การปฏิเสธว่าไม่ได้กระทำความผิด และเรียกร้องให้มีการพิสูจน์ความผิดตามขั้นตอนของกฎหมาย (ตามกฎนิคหกรรม) และเมื่อนำเข้าสู่การพิจารณาตามกฎนิคหกรรม กระบวนการขั้นตอนต่างๆตามกฎนิคหกรรมนั้น ก็สร้างปัญหาให้แก่องค์กรที่ทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์มาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นกรณีของพระยันตระ หรือ ธรรมกาย เป็นต้น

4.4.2 ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างผู้พิจารณากับผู้ถูกกล่าวหา, จำเลย

ตามกฎนิคหกรรมนั้น ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิด ไว้ 2 ประเภท คือ พระภิกษุชั้นปกครอง กับพระภิกษุมิใช่ผู้ปกครอง (พระลูกวัด) และได้กำหนดการพิจารณาไว้ 3 ชั้น ได้แก่การพิจารณาชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา ในกรณีที่พระภิกษุผู้กระทำผิดเป็นพระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครอง (พระลูกวัด) ผู้พิจารณาเบื้องต้น จะได้แก่เจ้าอาวาสซึ่งพระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ และคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ก็ประกอบด้วย เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ กรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พระภิกษุผู้ต้องอธิกรณ์ กับพระภิกษุผู้พิจารณามีความสัมพันธ์ อาจจะในฐานะ พระอุปัชฌาย์ กับ สัทธิวิหาริก หรือ พระอาจารย์กับศิษย์ ตามกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ซึ่งตราขึ้นโดยอาศัยอำนาจแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม 2535 ที่ใช้ในปัจจุบัน ในประเด็นดังกล่าวนั้น การพิจารณาวินิจฉัยลงโทษ

---

[95] กนก แสนประเสริฐ, **เรื่องเดียวกัน,** 318- 319.

ดังกล่าว อาจเป็นคุณและโทษแก่ผู้กระทำความผิดได้ เพราะความสนิทสนม คุ้นเคย หรือมีความขัดแย้ง โกรธเคืองกัน การที่ผู้พิจารณาและผู้กระทำความผิด มีส่วนได้เสีย หรือมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ระบบตรวจสอบดังกล่าวย่อมไม่ชอบด้วยหลักปราศจากอคติ (Rule against bias) ซึ่งเป็นหลักแห่งความยุติธรรม ในกรณีดังกล่าว ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา กระบวนการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ต้องอธิกรณ์นั้น ก็สร้างความเคลือบแคลงสงสัยแก่สังคมมาโดยตลอด ไม่ว่าการวินิจฉัยตัดสินนั้น จะถูกหรือผิดก็ตาม ดังจะเห็นได้จาก พระภิกษุที่ต้องอธิกรณ์ และได้รับการวินิจฉัยตัดสิน จากกระบวนการนิคหกรรมดังกล่าว ประชาชนทั่วไปก็ยังลังเลสงสัย ว่าผิดหรือถูก บางส่วนก็ว่าผิดจริง เลิกให้ความเคารพนับถือ บางส่วนก็ว่าท่านถูกกลั่นแกล้ง ไม่ได้กระทำความผิด ก็ยังให้ความเคารพนับถือ แม้ว่าท่านจะเปลี่ยนรูปแบบจากพระภิกษุในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยไปแล้วก็ตาม

มาตรการทางกฎหมาย (กระบวนการพิจารณาตามกฎนิคหกรรม) ซึ่งหวังว่าจะได้เป็นมาตรการที่จะช่วยเสริม และปกป้องคุ้มครองรักษาพระธรรมวินัยให้มีความบริสุทธิ์และเข้มแข็ง หาได้เป็นไปดั่งเจตนามุ่งหวังดังกล่าวไม่

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

การปกครองคณะสงฆ์ เริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อครั้งพุทธกาล ในระยะแรกนั้นพระบรมศาสดาทรงปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงรับผู้มีศรัทธาเข้ามาบวชและทรงสั่งสอนด้วยพระองค์เอง เพื่อเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ การปกครองคณะสงฆ์จึงเป็นการปกครองโดยใช้หลักธรรม เรียกว่า ธรรมาธิปไตย พร้อมทั้งได้ส่งพระสงฆ์สาวก ออกไปประกาศพระศาสนายังเมืองน้อยใหญ่อื่นๆ เมื่อกิจการของพระศาสนาเจริญเติบโตตามลำดับ พระสงฆ์สาวก มีจำนวนมากขึ้น พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมอบให้พระสงฆ์เถระช่วยแบ่งเบาพระภาระทั้งในการบรรพชาอุปสมบท และการปกครองดูแล ทรงบัญญัติพระวินัย เป็นเครื่องป้องกันอาสวัฏฐานิยธรรมและความผาสุกแห่งหมู่สงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลจึงเป็นการปกครองในลักษณะ พ่อปกครองลูก อาจารย์ปกครองศิษย์ โดยเคารพนับถือกันตามลำดับอาวุโส ถือความสุจริตใจเป็นพื้นฐาน ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่(สังฆาธิปไตย) เป็นสามัคคีธรรมในการทำสังฆกรรมต่างๆ พระพุทธองค์ทรงดำรงตำแหน่งในฐานะ ธรรมราชา เป็นพระประมุขแห่งสงฆ์

เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายไปยังแคว้นน้อยใหญ่ทั้งหลาย ก็จำต้องขอความอุปถัมภ์ จากพระเจ้าแผ่นดินนั้นๆ ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลในการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อให้สังฆมณฑลในประเทศนั้นๆ เป็นไปโดยความเรียบร้อย และเจริญแพร่หลายออกไป อย่าไรก็ดี พระสงฆ์นอกจากจะต้องประพฤติปฏิบัติตาม พระธรรมวินัย แล้ว พระพุทธองค์มีพระดำรัสให้พุทธสาวกเมื่อไปสู่แว่นแคว้นใด ก็ให้ประพฤติปฏิบัติ ตามกฎ ระเบียบ จารีตประเพณีของสังคมในรัฐนั้นๆ ไม่ประพฤติปฏิบัติตนเป็นที่เสื่อมเสีย หรือสร้างความเดือดร้อนแก่อาณาประชาราษฎร์ ดังพระพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชานำ อนุวตฺติตุง ภิกขุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา” สรุปความแล้ว พระภิกษุสามเณรมี กฎ ระเบียบ ที่ต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ 3 ประการ คือ กฎหมายแผ่นดิน พระวินัย และจารีตประเพณีที่ได้ถือปฏิบัติอยู่ในดินแดนนั้น

ภายหลังเมื่อองค์สมเด็จพระบรมศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระสงฆ์อรหันตเถระเจ้าทั้งหลาย มีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ทำหน้าที่ในการปกครองดูแลคณะสงฆ์ โดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลัก เป็นแม่บทในการปกครอง รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ คงปกครองอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีธรรม เหมือนเมื่อครั้งพุทธกาล

เมื่อ พ.ศ. 1820 – 1860 หลังจากอาณาจักรสุโขทัยตั้งมั่นแล้ว พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ทรงอาราธนาพระมหาสังฆราชา และคณะสงฆ์ ซึ่งมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ที่นครศรีธรรมราช มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ในอาณาจักรสุโขทัย พระสงฆ์ลังกาวงศ์ที่เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอาณาจักรสุโขทัย มีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด และชอบอยู่จำพรรษาที่ห่างไกลผู้คน ห่างไกลจากย่านชุมชน มุ่งเน้นการศึกษาวิปัสสนา หาความสงบทางจิตใจในขณะที่พระสงฆ์ที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัยอยู่เดิม อยู่อาศัยตามวัดต่างๆในเมืองสุโขทัย คณะสงฆ์คณะนี้ ทำการศึกษา ด้านพระพุทธวัจนะในพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์ต่างๆ เรียกว่า คันถธุระ แต่การปกครองคณะสงฆ์ยังมิได้มีการแบ่งการปกครองที่ชัดเจน ภายหลังต่อมาเมื่อจำนวนพระสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่าย มีจำนวนมากขึ้น จึงได้แบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ พระสงฆ์ที่ชอบสงัด ปฏิบัติธรรมห่างชุมชน หาความสงบทางจิตใจอันได้แก่ พระสงฆ์ที่ทรงอาราธนามาจากนครศรีธรรมราช ว่า “คณะอรัญญวาสี” (ชาวบ้านมักจะเรียกว่าคณะสงฆ์คณะนี้ว่าคณะสงฆ์ฝ่ายซ้าย) และคณะสงฆ์เดิมซึ่งส่วนใหญ่อาศัยตามเมืองและหมู่บ้านว่า “คณะคามวาสี” (ชาวบ้านมักจะเรียกว่าคณะสงฆ์ฝ่ายขวา) คณะสงฆ์ทั้ง 2 คณะ ต่างดูแลปกครองคณะสงฆ์ ในสังกัดกันเอง โดยมีพระเถระผู้ใหญ่ทำหน้าที่ในการปกครองดูแล เรียกว่า สังฆราช หรือ สังฆราชา และพระสังราช แต่ละองค์ จะขึ้นตรงต่อ พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดินอีกชั้นหนึ่ง

การปกครองคณะสงฆ์ในอาณาจักรสุโขทัย จึงแบ่งการปกครองออกเป็น 2 คณะ ได้แก่ คณะสงฆ์อรัญวาสี(ฝ่ายซ้าย) และ คณะสงฆ์คามวาสี(ฝ่ายขวา)

ในสมัยอยุธยา การปกครองคณะสงฆ์ในระยะแรกคงดำเนินตามรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย ต่อมาได้แยกการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นอีกคณะหนึ่ง เรียกว่าคณะป่าแก้ว สืบเนื่องมาจากการที่มีพระสงฆ์ คณะหนึ่งจำนวน 10 รูป ไปบวชแปลงและรับการศึกษาจากศรีลังกาแล้วกลับมาเผยแผ่พุทธศาสนาในกรุงศรีอยุธยา และตั้งคณะสงฆ์ขึ้นตามนามของพระอุปัชฌาย์ คือ พระวันรัตน อันมีความหมายว่า ป่าแก้ว ต่อมาเรียกคณะสงฆ์คณะนี้ว่าคณะสงฆ์คามวาสีฝ่ายขวา การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยอยุธยาจึงมีทั้งหมด 3 คณะ อันได้แก่ คณะสงฆ์อรัญวาสี คณะสงฆ์คามวาสีฝ่ายซ้าย (คณะเดิมมาแต่สุโขทัย)และคณะสงฆ์คามวาสีฝ่ายขวา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ การปกครองคณะสงฆ์ คงแบ่งเป็น 3 คณะ ดังในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ได้เปลี่ยนเรียกนามคณะเสียใหม่ โดย คณะสงฆ์คามวาสีฝ่ายซ้าย เป็น คณะเหนือ คณะสงฆ์คามวาสีฝ่ายขวาเป็น คณะใต้ ส่วนคณะสงฆ์ อรัญวาสี ยังคงเรียกตามเดิม

การปกครองคณะสงฆ์ ในสมัยรัตนโกสินทร์ รัฐ(พระมหากษัตริย์)ทรงเข้มงวดกวดขันต่อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรเป็นอันมาก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์ทรงตรากฎหมายกำหนดโทษแก่พระภิกษุ ที่มีวัตรปฏิบัติย่อหย่อนพระธรรมวินัย นับเป็นการตรากฎหมายขึ้นมาควบคุมความประพฤติ ปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์เป็นครั้งแรก

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงโปรดให้ มีการรวบรวมวัดในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลขึ้นเป็นอีกคณะหนึ่ง เรียกว่า “คณะกลาง” การปกครองคณะสงฆ์ในรัชสมัยนี้จึงแบ่งเป็น 4 คณะและในรัชสมัยของพระองค์พระวชิรญาณ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงสถาปนาคณะสงฆ์ขึ้นอีกคณะหนึ่ง เรียกว่า “คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย” อย่างไรก็ดี คณะสงฆ์ ธรรมยุติกนิกาย ก็มิได้แยกการปกครองคณะสงฆ์ ออกไปปกครองต่างหาก ยังคงขึ้นอยู่กับการปกครองคณะสงฆ์ คณะกลางจนใน ปี พ.ศ. 2424 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้แยกคณะธรรมยุติกนิกายออกเป็นคณะหนึ่งต่างหาก การปกครองคณะสงฆ์ไทยจึงแบ่ง ได้ เป็น 4 คณะ คือ คณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง และคณะธรรมยุตินิกาย

รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ คงเป็นเช่นนี้มาโดยตลอดและได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ในปี พ.ศ. 2445 (ร.ศ.121) เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมืองขึ้น ในปี พ.ศ. 2441 และเผดียงสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรให้เอาใจใส่สั่งสอนธรรมแก่ราษฎร แต่เนื่องจากการปกครองคณะสงฆ์ในขณะนั้นมิได้เป็นระเบียบขาดการดูแลเอาใจใส่ จากเจ้าคณะผู้ปกครอง การปกครองดูแล ต่างขึ้นอยู่กับพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ของใครของมัน นับเป็นอุปสรรคต่อการบริหารการปกครอง สมเด็จพระมหาสมณ เจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงมีพระดำรัสขอยกการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นใหม่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ขึ้น โดยอนุวัตรรูปแบบการปกครองตามฝ่ายอาณาจักร โดยดึงอำนาจการปกครองคณะสงฆ์เข้าสู่ส่วนกลาง ทั้งนี้เพื่อความเป็นเอกภาพ โดยมีเจ้าคณะใหญ่ 4 คณะ และรองเจ้าคณะใหญ่ เป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองคณะสงฆ์ เรียกว่า มหาเถรสมาคม นับเป็นการตรากฎหมายขึ้นปกครองคณะสงฆ์ เป็นครั้งแรก

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 แม้จะแบ่งออกเป็น 4 คณะใหญ่ โดยมีเจ้าคณะใหญ่ ทั้ง 4 ดูแลในเขตปกครองของตน แต่เจ้าคณะใหญ่ผู้ทำหน้าที่ปกครอง คุ้นเคยการปกครองตามรูปแบบเดิม และชราภาพเสียเป็นส่วนใหญ่ การปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 โดยพฤตินัย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงทำหน้าที่ในการปกครองโดยสิทธิ์ขาดแต่พระองค์เดียวโดยมีกระทรวงธรรมการ ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างพระมหากษัตริย์กับ มหาเถรสมาคม

สาระสำคัญประหนึ่งของการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ก็คือการให้การรับรองคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ดังปรากฏ ตาม มาตรา 3[96] ของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ใช้ปกครองคณะสงฆ์ อยู่ 39 ปี เมื่อทางอาณาจักรบ้านเมือง ได้เปลี่ยนการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย คณะสงฆ์จึงเรียกร้องให้รัฐบาล จัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับทางบ้านเมือง รัฐจึงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ขึ้นใช้ปกครองคณะสงฆ์ และยกเลิก การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 โดยการมีการแบ่งแยก การใช้อำนาจอธิปไตยทางการปกครองคณะสงฆ์ ออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ และอำนาจนิติบัญญัติ ให้คณะสงฆ์คณะหนึ่งทำหน้าที่ บริหาร การปกครอง ให้คณะสงฆ์คณะหนึ่งทำหน้าที่ ตุลาการ (วินัยธร) และให้คณะสงฆ์คณะหนึ่งทำหน้าที่นิติบัญญัติ ซึ่งต่างจากพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ที่กำหนดให้มหาเถรสมาคมทำหน้าที่ดังกล่าว

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 ภายหลังเมื่อทางราชอาณาจักรได้เปลี่ยนการปกครอง จากระบอบประชาธิปไตย เป็นเผด็จการทหาร โดยการนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัตน์ การปกครองคณะสงฆ์ในระหว่างนั้น ประสบปัญหาความขัดแย้ง ภายในองค์กรระหว่างกันเอง จึงเป็นเหตุให้รัฐบาล อ้างความชอบธรรม โดยให้เหตุผลว่า การปกครองในลักษณะการแบ่งแยกอำนาจทางการบริหารการปกครองนั้น นำมาซึ่งความล่าช้า แตกแยก ทำให้การบริหารการปกครอง อ่อนแอ ไม่มีประสิทธิภาพ แก่สังฆมณฑล รัฐจึงได้ตรา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ขึ้นใช้บังคับ และยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484

การปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 ได้ยึดรูปแบบการปกครอง ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 กล่าวคือได้มีการรวมอำนาจอธิปไตย การบริหารการปกครองคณะสงฆ์ โดยได้รื้อฟื้น องค์กรมหาเถรสมาคม ให้เป็นผู้ใช้

---

[96] ดูรายละเอียด บทที่ 2 หัวข้อ การปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121.

อำนาจอธิปไตย (สังฆาธิปไตย) ดังเช่นพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ได้ใช้มาจนถึงปัจจุบัน แต่ได้มีการแก้ไขครั้งหนึ่งเมื่อปีพุทธศักราช 2535 ซึ่งเป็นการแก้ไข เพิ่มเติม เฉพาะข้อความส่วนปลีกย่อย ที่เห็นว่าอาจจะก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติได้ ส่วนรูปแบบโครงสร้าง การบริหาร การปกครองนั้น ยังคงไว้ตามเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

วัตถุประสงค์ สำคัญที่รัฐ ได้ตรา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) ขึ้นใช้บังคับแทน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ก็เพื่อให้คณะสงฆ์ ใช้เป็นเครื่องมือในการ บริหาร การปกครอง อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ รวมความแล้วก็เพื่อให้พระศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง พระภิกษุสงฆ์ สามเณร เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ คุณธรรม ประกอบด้วยศีลาจารวัตร...เป็นที่ตั้งแห่ง ศรัทธา ปสาทะ ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ดังกล่าวแล้ว

ปัจจุบันต้องยอมรับตามความเป็นจริงว่า สภาพความเสื่อมขององค์กรสงฆ์ในด้านต่างๆ หากจะว่าไปแล้วก็ไม่ใช่เรื่องใหม่ เป็นปัญหาเก่าๆ ซ้ำซาก เดิมๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการประพฤติปฏิบัติย่อหย่อนพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร ปัญหาการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ปัญหาด้านการเผยแผ่ที่ไม่ได้รับการแก้ไข เป็นต้น การที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหา หรือการพัฒนาองค์กรเป็นไปอย่างล่าช้า ส่วนหนึ่งเพราะติดที่ระบบที่เกิดจากบทบัญญัติของข้อกฎหมาย โครงสร้างทางกฎหมายซึ่งเป็นอุปสรรค ทำให้การดำเนินงานขององค์กรสงฆ์ไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดโครงสร้างแบบรวมศูนย์อำนาจ การฝากภาระหน้าที่ความรับผิดชอบไว้กับพระมหาเถระซึ่งมีจำนวนน้อยไม่เกิน 30 รูป ทำให้ดูแลไม่ทั่วถึง หรือกระบวนการดำเนินการนิคหกรรมที่ขาดประสิทธิภาพ และเป็นไปอย่างล่าช้า ดังจะเห็นได้ว่า บางเรื่องสามารถดำเนินการแก้ไขได้โดยทันทีก็ไม่สามารถดำเนินการได้ต้องรอนโยบาย หรือคำสั่งจากส่วนกลางก่อนจึงจะดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแก่องค์กรคณะสงฆ์ ได้ จนบางครั้งปัญหาดังกล่าวก็ลุกลามขยายวงกว้าง การแก้ไขปัญหาหรือการดำเนินกิจการงานคณะสงฆ์ที่ล่าช้าและไม่ค่อยมีประสิทธิภาพนี้เองจึงเป็นช่องโหว่ง ช่องว่าง ให้ผู้ที่ขาด หิริ โอตตัปปะ มาสร้างความเสื่อมเสียแก่พระศาสนาอยู่เนื่องๆ ดังที่ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “สภาพการพระศาสนาที่เราเห็นอยู่ว่าอ่อนแออย่างที่เป็นอยู่ ก็ต้องนับว่ากฎหมายฉบับนี้ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งทำให้งานการของคณะสงฆ์ไม่เดินเท่าที่ควร และทำให้ไม่มีการฟื้นฟูปรับปรุงการพระศาสนา... ภายในก็ผุกลวง ภัยภายนอกก็เกิด แล้วก็แก้กันไม่ตก แล้วสาเหตุมาจากไหน ก็เพราะว่ากฎหมายนี้สร้างจุดอ่อนไว้ และไม่เป็นตัวช่วยเกื้อที่จะแก้ปัญหานี้ได้”[97]

---

[97] พระเทพเวที (ป.อ ปยุตฺโต), **ทางออกของสังคมไทย**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2531), 47.

จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คณะสงฆ์ จะต้องมีการจัดองค์กร ให้มีระเบียบรัดกุม มีความเข้มแข็ง ทันสมัย และมีประสิทธิภาพสามารถควบคุมดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั้งหลายได้อย่างทั่วถึง สามารถควบคุมคนพาล อภิบาลคนดี เป็นเครื่องกำกับให้พระภิกษุสามเณรที่บวชมาแล้วได้เจริญงอกงามใน ศีล สมาธิ ปัญญา ไม่ใช่ปล่อยปละละเลย ในลักษณะต่างฝ่าย ต่างทำหน้าที่ของตน จะดีเลวอย่างไรก็ปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม

5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหา

ควรปรับปรุงกฎหมาย โดยกำหนดโครงสร้างทางปกครองมิให้รวมศูนย์อยู่จุดเดียว ควรมีการแก้ไขให้มีการกระจายอำนาจ ในการปกครองคณะสงฆ์ ทั้งในด้านนิติบัญญัติ (การพิจารณาออก กฎ ระเบียบ ประกาศ สังฆาณัติต่างๆ) ด้านการบริหาร (การกำหนดนโยบาย) และตุลาการ (วินัยธร) (การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์และการลงนิคหกรรม) ทั้งนี้ เพื่อความคล่องตัวและประสิทธิภาพในการบริหารงาน อาจอยู่ในรูปสภาสงฆ์

5.2.1 ควรยกองค์สมเด็จพระสังฆราช ให้อยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ และทรงอยู่เหนือการบริหาร การปกครองคณะสงฆ์ เช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ในทางฝ่ายอาณาจักรบ้านเมือง ซึ่งในปัจจุบันตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่ง ประมุขสงฆ์ และทรงดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ในกรณีดังกล่าว หากจะพิจารณาดูแล้วคล้ายกับเป็นการยกย่องเทิดพระเกียรติ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ตำแหน่งพระสังฆราช ประมุขสงฆ์ และตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ในปัจจุบันหมายถึงตำแหน่งที่ต้องรับผิดชอบงานคณะสงฆ์ทั้งมวล เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ สังคมทั้งมวล มักจะมองไปที่สมเด็จพระสังฆราช ว่าพระองค์ไม่ทรงทำอะไร ในฐานะเป็นผู้ปกครองสงฆ์สูงสุดในฐานะประธานกรรมการมหาเถรสมาคม อย่างไรก็ดี หากพระองค์ทรงดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็อาจจะทำให้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ ทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ นับเป็นการสร้างพระภาระต่อองค์พระประมุขสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากกรณีที่พระองค์มีพระลิขิต แจ้งแก่มหาเถรสมาคม ต่อกรณีการแก้ไขปัญหาวัดพระธรรมกายเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2542 ว่า

“ ได้แจ้งให้เป็นที่เข้าใจชัดเจนดีทั่วกันแล้ว ก่อนหน้านี้ว่าในตำแหน่งผู้เป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทำหน้าที่เกี่ยวกับ เรื่องอดีตเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย เพื่อเทิดทูนรักษาพระพุทธศาสนาให้พ้นจากการถูกทำลาย สมบูรณ์ที่สุดแล้ว ตามอำนาจ ท่าน

กรรมการมหาเถรสมาคมทั้งหลาย จะกระทำอะไรต่อไปตามความต้องการจะไม่มานั่งรับรู้รับฟังในที่ประชุมวันนี้ ที่ 10 พฤษภาคม 2542"[98]

จากพระลิขิต ดังกล่าวแสดงถึงความขัดแย้งในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่เกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ จะเห็นได้ว่าตำแหน่งพระสังฆราช พระประมุขสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) นั้น เป็นตำแหน่งที่จะต้องมาแบกรับภาระคอยแก้ปัญหาให้แก่คณะสงฆ์ แทนที่ตำแหน่งพระประมุขสงฆ์ จะเป็นตำแหน่งอันเป็นที่เทิดทูนเป็นที่เคารพสักการะ บูชา เป็นปูชนียบุคคล เป็นร่มโพธิ์ ร่มไทร ของคณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชน

สมเด็จพระสังฆราช และสมเด็จพระราชาคณะทุกรูป ทรงรับและรับภารธุระพระพุทธศาสนามาก เป็นระยะเวลาอันยาวนาน เป็นผู้เปี่ยมด้วยคุณธรรม เมตตาธรรม สมควรยกย่องเทิดทูนท่านไว้เป็นที่ เคารพสักการะ เป็นปูชนียบุคคล เป็นฉัตรแก้ว โพธิ์ทองของคณะสงฆ์ มิใช่ต้องมาคอยแก้ปัญหา ให้แก่คณะสงฆ์ทุกเรื่อง ให้เป็นที่เป็นที่ครหาในสังคมอยู่ ดังเช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับปัจจุบัน จนมีผู้ให้ฉายา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) ที่ใช้ปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน ว่าเป็น " พ.ร.บ. ฉบับทรมานคนแก่"

5.2.2 ควรยก มหาเถรสมาคมขึ้น เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ในการกำกับ ตรวจสอบ หรือให้คำปรึกษา ชี้แนะ หรือคำวินิจฉัย หรือมีมติอนุมัติหรือไม่อนุมัติระดับสูงสุด อาจจะอยู่ในรูปสภาสูงสุดหรือมหาเถรสภาก็สุดแต่จะเห็นสมควร

5.2.3 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ควรกระจายงานออกไปให้มีองค์กร หรือคณะทำงานรับผิดชอบเป็นการเฉพาะ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม และมีเจ้าคณะใหญ่ เป็นผู้ช่วย ซึ่งว่าที่จริงแล้วเจ้าคณะใหญ่ ก็คือกรรมการมหาเถรสมาคมนั่นเองเพราะเจ้าคณะใหญ่ ดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคมอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า งานบริหารการคณะสงฆ์ เจ้าคณะใหญ่ ทำหน้าที่ในการบริหาร งานพระศาสนาทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสังเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณะสังเคราะห์ หากจะเปรียบกับทางอาณาจักร มหาเถรสมาคมก็คือ "คณะรัฐมนตรี" ส่วนเจ้าคณะใหญ่เปรียบเสมือนรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ซึ่งรับผิดชอบงานทั้ง 6 ด้าน หรือ 6 กระทรวง ในทุกๆเขตปกครอง นับว่าเป็นภาระหนัก การที่จะหวังให้การแก้ไขปัญหา หรือการพัฒนาองค์กร ให้ทันโลก ทันเหตุการณ์ย่อมเป็นไปไม่ได้ ฉะนั้นควรกระจายงาน

---

[98] **เสขิยธรรม** 10, 43 (ม.ค. – มี.ค.), 2543, 29.

โดยให้มี องค์กรระดับรองจากมหาเถรสมาคม ให้เป็นผู้ทำหน้าที่ หรืออาจจะเรียกว่าเป็นองค์กรในระดับปฏิบัติการ โดยแต่งตั้ง พระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถตามความถนัด มีความเสียสละ และอยู่ในวัยทำงานไม่จำกัดว่า จะมีสมณศักดิ์หรือไม่ มีหน้าที่ในการกำหนดแผน นโยบาย แนวทางแก้ไขปัญหา ตลอดจนเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาองค์กร นำเสนอต่อมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นชอบแล้ว ก็นำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรม โดยผ่านเจ้าคณะต่างๆ ตลอดจนทำหน้าที่ในการติดตาม ประเมินผลโดยลักษณะขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วยส่วนที่สำคัญดังนี้

1. โครงสร้างองค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

1) สมเด็จพระสังฆราช

สมเด็จพระสังฆราชในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคม จะอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ทรงอยู่เหนือบริหารการคณะสงฆ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งสมเด็จพระสังฆราชมิได้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ดังเช่นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535

2) มหาเถรสมาคม

สมเด็จพระราชาคณะในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคม ยกขึ้นทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาสมเด็จพระสังฆราช และคงให้ดำรงไว้ในฐานะองค์กรสูงสุด แต่มิได้อยู่ในฐานะที่จะเป็นองค์กรในระดับปฏิบัติการ หรือกำหนดนโยบายบริหารงานคณะสงฆ์ คงมีฐานะเป็นเพียงองค์กรที่ให้ความเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบในการออกกฎระเบียบ หรือนโยบายขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ในระดับปฏิบัติการ

สมเด็จพระราชาคณะผู้อาวุโสสูงสุด โดยสมณศักดิ์เป็นประธานมหาเถรสมาคม โดยตำแหน่ง

ก) อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมประกอบด้วย

(1) ถวายคำแนะนำต่อสมเด็จพระสังฆราช

(2) ให้ความเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบ กฎ มติ หรือ นโยบายขององค์คณะสงฆ์ในระดับปฏิบัติการ

(3) ให้ความเห็นชอบรายนามพระสังฆาธิการเพื่อนำความกราบบังคมทูลทรงตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์ตามที่องค์กรคณะสงฆ์ในระดับปฏิบัติการเสนอ

3) องค์กรบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลาง

องค์กรปกครองคณะสงฆ์ในระดับปฏิบัติงานหรือทำหน้าที่บริหารการคณะสงฆ์สูงสุดส่วนกลาง (อาจเรียกว่า องค์กรบริหารคณะสงฆ์ หรือ คณะกรรมการคณะสงฆ์แห่งชาติ

หรือ มหาคณิสสร ก็สุดแต่จะเห็นสมควร) อันหมายถึง จะเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่บริหารงานคณะสงฆ์แทนมหาเถรสมาคมเดิม ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 นั่นเอง

ก) คุณสมบัติของคณะสงฆ์บริหารส่วนกลางประกอบด้วย

(1) เป็นพระสังฆาธิการระดับชั้น เจ้าคณะอำเภอขึ้นไปหรือดำรงสมณศักดิ์ชั้นพระราชา ขึ้นไปหรือ

(2) ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งอาจารย์มหาวิทยาสงฆ์มาแล้วไม่น้อยกว่า 4 ปี หรือ

(3) เป็นเปรียญธรรม 6 ประโยคขึ้นไป หรือ

(4) เป็นพุทธศาสตรบัณฑิต หรือ ศาสนศาตรบัณฑิต หรือปริญญาที่องค์กรของรัฐรับรอง

ข) ที่มาของผู้ดำรงตำแหน่งองค์กรบริหารคณะสงฆ์

(1) คัดสรร โดยมหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ซึ่งมีความรู้ความสามารถเป็นที่ประจักษ์เสนอตัว

(2) ได้รับความเห็นชอบหรือผ่านมติของพระสังฆาธิการระดับชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไปทั่วสังฆมณฑล โดยพระสังฆาธิการรูปหนึ่ง มีสิทธิลงคะแนนเลือกได้ 5 รูป

(3) การลงมติให้ทำเป็นหนังสือทางไปรษณีย์ ลงทะเบียน มาที่สำนักงานมหาเถรสมาคม

(4) ให้มหาเถรสมาคมทำการนับคะแนน แล้วประกาศผลการสรรหาโดยให้พระภิกษุที่ได้รับคะแนนลำดับที่ 1- 23 เป็นกรรมการ

(5) เมื่อได้กรรมการครบแล้วให้มีการประกาศแต่งตั้งโดยสมเด็จพระสังฆราช และประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์

(6) ให้คณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการผู้บริหารองค์กรคณะสงฆ์ ประชุมกันเพื่อคัดเลือกประธานและรองประธาน ภายใน 30 วัน นับแต่วันสมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาแต่งตั้งและประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์

ค) องค์ประกอบ องค์กรบริหารคณะสงฆ์(ส่วนกลาง) ประกอบด้วย

ประธานรูปหนึ่ง รองประธาน 2 รูป คณะกรรมการ 20 รูป (ส่วนรองประธาน 2 รูปเพราะคณะสงฆ์ไทยประกอบด้วย 2 นิกาย คือ มหานิกายและ ธรรมยุติกนิกาย ให้มีรองประธานฝ่ายมหานิกาย 1 รูป ธรรมยุติกนิกาย 1 รูป)

ง) อำนาจหน้าที่ขององค์กรบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางประกอบด้วย

(1) รักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

(2) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(3) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร

(4) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

(5) กำหนดหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

จ) วาระในการดำรงตำแหน่ง

คณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ มีอายุและวาระในการดำรงตำแหน่ง

(1) ดำรงตำแหน่งไม่เกิน 2 วาระ นับแต่สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาแต่งตั้ง

(2) วาระหนึ่งไม่เกิน 4 ปี อาจได้รับแต่งตั้งอีกเมื่อมิได้ดำรง 2 วาระติดต่อกัน

(3) คณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์สามารถปฏิบัติงานได้ ภายหลังได้รับพระบัญชาแต่งตั้งโดยสมเด็จพระสังฆราช

ฉ) สำนักงาน

องค์กรบริหารงานคณะสงฆ์ ควรมีสำนักงานที่แน่นอน เช่นสำนักงานอาจตั้งอยู่ที่พุทธมณฑล โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำ และมีการจัดระบบที่ดี เพื่อทำหน้าที่สนองงานของผู้บริหารคณะสงฆ์ ตลอดถึงทำหน้าที่คอยเชื่อมประสานงานกับองค์กรบริหารคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคและหน่วยงานทางฝ่ายบ้านเมือง หรืออาจให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นหน่วยงานธุรการ ปฏิบัติหน้าที่ ณ สำนักงานบริหารงานคณะสงฆ์ก็ได้

2. โครงสร้างองค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

1) องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับภาค

องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับภาค ควรเป็นหน่วยงานหรือองค์กร ติดตามประเมินผลหรือ รับฟังปัญหา แก้ไขข้อขัดข้อง ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับจังหวัด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับภาค ควรเป็นหน่วยงานหรือองค์กรเช่นเดียวกับผู้ตรวจราชการของฝ่ายอาณาจักร

ก) องค์ประกอบขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับภาค ประกอบด้วย

(1) ประธาน 1 รูป รองประธาน หรือผู้ช่วยประธาน 4 รูป

(2) ให้มีเลขานุการประธานหรือรองประธานหรือผู้ช่วยประธาน

ข) คุณสมบัติ

(1) เป็นพระสังฆาธิการระดับตำบลขึ้นไปหรือ

(2) เปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไป หรือ

(3) จบพุทธศาสตรบัณฑิต หรือศาสนศาสตรบัณฑิต หรือ

(4) พระครูสัญญาบัตรขึ้นไป

ค) ที่มาขององค์กรบริหารคณะสงฆ์ระดับ

(1) เจ้าคณะภาคเป็นประธานโดยตำแหน่ง

(2) เจ้าคณะภาคคัดเลือกเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณา และประกาศแต่งตั้งโดยสมเด็จพระสังฆราช

ง) อำนาจหน้าที่ขององค์กรบริหารคณะสงฆ์ระดับภาค

(1) ติดตามประเมินผล การบริหารงานคณะสงฆ์ระดับจังหวัด

(2) แก้ไขข้อขัดข้องขององค์กรบริหารคณะสงฆ์ระดับจังหวัด

(3) ช่วยเหลือ ประสานงาน นำปัญหา ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์จากส่วนภูมิภาคสู่ส่วนกลาง

จ) วาระการทำงาน

เจ้าคณะภาครองเจ้าคณะภาคหรือผู้ช่วยเจ้าคณะภาค มีอายุวาระในการทำงาน

(1) ดำรงตำแหน่งไม่เกิน 2 วาระ แต่อาจได้รับแต่งตั้งอีก เมื่อมิได้ดำรงตำแหน่ง 2 วาระติดต่อกัน

(2) วาระหนึ่งไม่เกิน 4 ปี นับแต่วันสมเด็จพระสังฆราชประกาศนามแต่งตั้ง

2) องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับจังหวัด

การปกครองคณะสงฆ์ ระดับจังหวัดนับว่ามีความสำคัญยิ่ง เพราะการปกครองคณะสงฆ์ระดับจังหวัดนั้น ถือว่าเป็นองค์กรที่จะนำนโยบายไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ดังนั้นนโยบายและแผนงานทั้งหมดจะเกิดผลในทางปฏิบัติหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพขององค์กรที่จะนำไปปฏิบัติเป็นประการสำคัญ องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับจังหวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 ปัจจุบัน ก็มีสภาพ

เช่นเดียวกับองค์กรปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง กล่าวคืออยู่ในความผิดชอบของพระมหาเถระที่เจริญด้วยอายุพรรษา และประกอบด้วยพระสงฆ์ผู้สนองงานจำนวนน้อย จึงควรแก้ไขดังต่อไปนี้

ก) องค์ประกอบ

องค์กรบริหารงานคณะสงฆ์ระดับจังหวัด ควรประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ระดับจังหวัดคณะหนึ่ง(จำนวนแล้วแต่จะพิจารณา) โดยมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธาน

ข) คุณสมบัติ

(1) เป็นพระสังฆาธิการชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไปหรือ

(2) จบนักธรรมชั้นเอกขึ้นไป หรือ

(3) เป็นพุทธศาสตรบัณฑิตหรือศาสนศาสตรบัณฑิต

(4) เจ้าคณะจังหวัดพิจารณาคัดเลือก หรือพระภิกษุผู้มีความพร้อมเสนอตัว

(5) โดยผ่านมติหรือความเห็นชอบของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสขึ้นไปภายในจังหวัดนั้น

ค) วาระในการดำรงตำแหน่ง

คณะกรรมการบริหารงานคณะสงฆ์ระดับจังหวัด มีอายุ วาระในการดำรงตำแหน่ง

(1) ดำรงตำแหน่งไม่เกิน 2 วาระ

(2) วาระหนึ่งไม่เกิน 4 ปี นับแต่สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาแต่งตั้ง

ง) องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับจังหวัดควรมีสำนักงานเป็นที่แน่นอน มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติประจำ และมีการบริหารจัดการที่ดี หรืออาจให้สำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นหน่วยงานธุรการของคณะกรรมการบริหารสงฆ์ระดับจังหวัด

จ) เจ้าคณะจังหวัดเมื่อได้รับภารธุระงานพระพุทธศาสนาครบ 75 พรรษาแล้ว ควรยกขึ้นเป็นกิตติมศักดิ์หรือที่ปรึกษา

3) องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับอำเภอ

องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับอำเภอควรเพิ่มตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอ เพื่อจะได้ทำให้งานคณะสงฆ์ระดับอำเภอมีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากขึ้นทั้งนี้ จะเพิ่มกี่ตำแหน่ง ขึ้นอยู่กับท้องที่และความหนาแน่นของจำนวนวัดในจังหวัดนั้นเป็นเกณฑ์

ก) ที่มา

(1) เจ้าคณะจังหวัดและคณะกรรมบริหารคณะสงฆ์ระดับจังหวัดเป็นผู้คัดเลือก และผ่านความเห็นชอบของคณะสงฆ์ภายในอำเภอนั้นๆ

(2) เจ้าคณะภาคลงนามแต่งตั้ง

ข) วาระในการดำรงตำแหน่ง

คณะสงฆ์ระดับอำเภอมีอายุ วาระในการดำรงตำแหน่ง

(1) ดำรงตำแหน่งไม่เกิน 2 วาระ

(2) วาระ 1 ไม่เกิน 4 ปี

ค) คุณสมบัติ

(1) เป็นพระสังฆาธิการชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป

(2) จบนักธรรมชั้นเอกขึ้นไป

4) องค์กรปกครองคณะสงฆ์ระดับตำบล

องค์กรคณะสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ระดับตำบล มีสาระสำคัญที่ควรปรับปรุงแก้ไข ดังนี้

ก) ที่มา

(1) คณะเจ้าคณะจังหวัดและคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ระดับจังหวัดเป็นผู้คัดเลือก

(2) เจ้าคณะจังหวัดลงนามแต่งตั้ง

ข) วาระ

คณะสงฆ์ระดับตำบลมีอายุและวาระในการดำรงตำแหน่ง

(1) ดำรงตำแหน่ง ไม่เกิน 2 วาระ

(2) วาระหนึ่ง ไม่เกิน 4 ปี

ค) คุณสมบัติ

(1) เป็นพระสังฆาธิการชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป

(2) เจ้านักธรรมชั้นเอกขึ้นไป

3. โครงสร้างคณะพระวินัยธร

องค์กรปกครองคณะสงฆ์ควรแยกองค์กรคณะสงฆ์ที่ทำการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์เป็นการเฉพาะ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คณะสงฆ์ฝ่ายพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ควรแยกออกจากฝ่ายบริหาร ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคทั้งนี้เพื่อประสิทธิภาพของการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ ตามเจตนารมณ์ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่กำหนดว่า ให้เป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก

รวดเร็ว และเป็นธรรม[99] และอาจกำหนดให้มีคณะที่ทำการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์เหลือ 2 ชั้น กล่าวคือชั้นต้น และชั้นสูง โดยคดีข้อกล่าวหาล่วงละเมิดพระธรรมวินัยที่เป็นลหุกาบัติ ควรยุติลงเพียงองค์กรคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ควรให้อุทธรณ์ฎีกาได้เฉพาะความผิดที่เป็นข้อกล่าวครุโทษ (ปาราชิก)เท่านั้น

1) คณะวินัยธรชั้นฎีกา ประกอบด้วย

ประธาน 1 รูป คณะวินัยธร 10 รูปทั้งนี้ คณะวินัยธรอาจมีการแบ่งแยกเป็นคณะคณะละ 4 รูปเพื่อให้ครบองค์สงฆ์

ก) อำนาจหน้าที่

(1) พิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ที่ผ่านการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์จากคณะวินัยธรชั้นต้น

(2) พิจารณาปัญหาพระธรรมวินัย (ตีความพระธรรมวินัย)

ข) คุณสมบัติ

(1) เป็นพระราชาคณะหรือ

(2) เปรียญเอก หรือ ดุษฎีบัณฑิต หรือ

(3) เปรียญธรรม 5 และพุทธศาสตรบัณฑิตหรือ ศาสนศาสตรบัณฑิต

(4) โดยความเห็นของมหาเถรสมาคม

(5) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาแต่งตั้งแต่งตั้ง

ค) วาระในการดำรงตำแหน่ง

คณะสงฆ์ผู้ทำหน้าที่การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ มีอายุและวาระในการดำรงตำแหน่ง

(1) ดำรงตำแหน่ง ไม่เกิน 2 วาระ แต่อาจดำรงตำแหน่งได้อีก เมื่อการดำรงตำแหน่งนั้นมิใช่เป็นการดำรงติต่อกันภายหลังวาระที่ 2 สิ้นสุดลง

(2) วาระหนึ่ง ไม่เกิน 4 ปี

2) คณะวินัยธรชั้นต้น

ก) คุณสมบัติ

(1) เป็นพระสังธิการตั้งแต่เจ้าอาวาสขึ้นหรือ

(2) จบเปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไปหรือ

(3) จบพุทธศาสตรบัณฑิตหรือ ศาสนศาสตรบัณฑิต

---

[99] หมายถึงตามมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 ฉบับที่ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน

ข) ที่มา

(1) คณะกรรมบริหารคณะสงฆ์ระดับจังหวัดเป็นผู้คัดเลือกพระสงฆ์ผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว

(2) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาแต่งตั้ง

ค) วาระในการดำรงตำแหน่ง

คณะวินัยธรชั้นต้นมีอายุและวาระในการดำรงตำแหน่ง

(1) ดำรงตำแหน่ง ไม่เกิน 2 วาระ นับแต่สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาแต่งตั้ง แต่อาจดำรงตำแหน่งได้อีก เมื่อการดำรงตำแหน่งนั้นมิใช่เป็นการดำรงติดต่อกันภายหลังวาระที่ 2 สิ้นสุดลง

(3) วาระหนึ่ง ไม่เกิน 5 ปี

จากการศึกษาผู้วิจัยจึงได้นำเสนอโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์รูปแบบใหม่ตามแนวคิดของผู้วิจัย โดยเสนอเปรียบเทียบกับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันด้วย

รูปที่ 5.1 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

รูปที่ 5.2 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535) ตามแนวทางเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย ถึงปัญหาทางการปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535 มุ่งศึกษาถึง ปัญหา อุปสรรค ข้อขัดข้องอันเกิด จากตัวบทกฎหมาย ที่รัฐได้จัดรูปแบบให้คณะสงฆ์ ได้ใช้เป็นเครื่องมือ ในการปกครอง ในการบริหารกิจการพระศาสนา เพื่อให้เกิดความสงบสุข ความร่มเย็น และเพื่อ ความเจริญไพบูลย์มั่นคงของพระธรรมวินัย และ พระพุทธศาสนา

หากกล่าวถึงพระมหาเถระ ผู้ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ในบางกรณีซึ่งเป็นฝ่ายลบไปบ้าง อันเกี่ยวเนื่องด้วยผลงานที่เกิดจากบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยมิได้มีอกุศลจิตคิดจ้วงจาบ อวดเก่งอวดดี ประการใด หากแต่เพียงหวังจะแสดงด้วยเหตุผล ว่าอะไรเป็นข้อด้อยที่เกิดจากบทบัญญัติของกฎหมาย หวังได้อาศัยเมตตาจิตของพระมหาเถระ ท่านผู้รู้ทั้งหลาย ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่จะได้ช่วยกันคิดช่วยกันทำ ช่วยกันหาแนวทางในการแก้ปัญหา พัฒนาองค์กร เพราะอย่างไรก็ดี พระพุทธศาสนาจะเสื่อมหรือวัฒนาสถาพร ก็คงมิได้ขึ้นอยู่แต่เพียงคณะสงฆ์เท่านั้น หากแต่คงต้องอาศัย พุทธบริษัท 4 ได้ร่วมด้วยช่วยกันคิด ช่วยกันทำ เพื่อเสริมสร้าง ให้เกิดความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนาอันเป็นที่รัก ที่หวงแหนจะได้สถิตสถาพรมั่นคง อยู่ในพื้นแผ่นดินไทยตราบนานเท่านาน

บรรณานุกรม

กนก แสนประเสริฐ. (2549). **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

กรมการศาสนา. (2540). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2542). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์.** กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2541). **เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาพระอุปัชฌาย์.** กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา

_____. (ม.ป.ป.). **เอกสารประกอบ ในการบริหารงานของพระสังฆาธิการ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2525). **ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

กระจ่าง นันทโพธิ. (2528). **มหานิกาย-ธรรมยุติ ความขัดแย้งภายในคณะสงฆ์ไทยกับการส้องเสพอำนาจการปกครองระหว่างฝ่ายอาณาจักรและศาสนา.** กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.

คนึงนิตย์ จันทบุตร. (2528). **การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ. 2477- 2484.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2551). **ประวัติพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี่ยงเชียง. (2536). **วิชาวินัยมุข เล่ม 3.** กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ เลี่ยงเชียง.

_____. (2536). **พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 3**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง.

_____. (2548). **หนังสือเรียนนักธรรมชั้นตรี ฉบับมาตราฐาน บูรณาการชีวิต นวโกวาท.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง.

จรัญ ภักดีธนากุล. (2549). **กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน**. กรุงเทพฯ: จิรัชการพิมพ์.

จารุรัตน์ ปั้นมณี. (2550). **กฎหมายพระสงฆ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. (2547). **ศาสนา ชีวิตและสังคม.** กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์บริษัท 165 ตถาตา พับลิเคชั่น.

เฉลิมพล โสมอินทร์. (2546). **ประวัติพระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพฯ: สูตรไพศาล.

ชมรมคณาจารย์แห่งประเทศไทย. (2530). **พระประวัติสมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 19 พระองค์พร้อมทั้งเหตุการณ์ 700 ปี ของประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

โชติ ทองประยูร. (2535). **คำบรรยายกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11(พ.ศ. 2521).** กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

ชาณรงค์ บุญหนุน. (2541). "แนวคิดและรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์," **พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.** 5, 2-3 (พ.ค. – ธ.ค.), 77-90.

ดนัย ไชยโยธา. (2548). **พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์.

ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยา. (2513). **ตำนานพระสงฆ์ (จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.อ อนันต์ ชูเอม)**. กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์.

นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. (2550). "มหาเถรสมาคมกับการแก้ปัญหาคณะสงฆ์ยุคปัจจุบัน," **พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.** 14, 1 (ม.ค. – เม.ย.), 36-57.

นนท์ ธรรมสถิต. (2533). **พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เอดิสัน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลง**. พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรทราย.

นันทนา วัฒนสุข. (2516). **บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ในสมัยรัตนโกสินทร์ เกี่ยวกับการทำนุ บำรุงพระพุทธศาสนา.** วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

ประยูร กาญจนดุล. (2538). **คำบรรยายกฎหมายปกครอง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

ประวิทย์ เปรื่องการ. (2534) **การละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์กับอำนาจทางการเมือง: ศึกษาเหตุ การณ์ช่วง พ.ศ. 2528- 2538.** วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

ปลื้ม โชติษฐยางกูร. (2550). **คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปิยนาถ วรศิริ. (2533) **การเมืองเรื่องศาสนา : บทบาทและการดำเนินการของมหาเถรสมาคมต่อกรณีสันติอโศก.** สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พงศธร กนกศิลปะธรรม. (2549). "พระวชิรญาณกับการปฏิรูปพระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว," **พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.** 13, 1 (ม.ค. – เม.ย.), 49-69.

พรศักดิ์ ธนพัฒนพงศ์. (2541). **มหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์**. วิทยานิพนธ์ นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

พระครูปลัดสัมพิพัฑฒญาจารย์ (บุญช่วย). (2522). **คณะสงฆ์รามัญในประเทศไทย (จัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวินัยมุนี (ทองใบ อาภาโร) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม).** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ กิตติวรรณ.

พระครูปลัดสัมพิพัฒนวิริยาจารย์. (2545). "แนวโน้มการศึกษาและการพัฒนาคณะสงฆ์ไทย," **วารสารสาลศานต.** 2, 5 (เม.ย. – มิ.ย.), 29-41.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 3, 4 ,10 ,16. (2539). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา เล่ม 2 ,4 ,5 , 6, 10. (2530). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระเทพเวที (ป.อ ปยุตฺโต). (2531). **ทางออกของสังคมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊พ.

_____. (2531). **ทิศทางการศึกษาคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ทิศทาง พ.ร.บ. สงฆ์ฉบับใหม่.** แหล่งที่มา http:// www. Phrathai.net/article/detail.php?catid=2&ID=17 (16 สิงหาคม 2551)

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2534). **ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์**. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร.

_____. (2549). **ตามรอยพรอรหันต์.** กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

_____. (2549). **บวชทำไม.** กรุงเทพฯ: ตถตาพับลิเคชั่น.

_____. (2549). **โอวาทคำสอนสำหรับพระภิกษุผู้บวชใหม่.** กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

_____. (2549). **การศึกษากับศีลธรรม.** กรุงเทพฯ: บุ๊คไทม์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตฺโต). (2545). **ปฏิรูปการศึกษา พระพุทธศาสนาจะอยู่ที่ไหน**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

_____. (2545). **ภัยพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สื่อตะวัน.

_____. (2545). **พระพุทธศาสนาจะวิกฤติ ต้องคิดให้ไกล รู้ให้ทัน**. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวยการพิมพ์.

_____. (2538). **พระพุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา.** กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

_____. (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน). (2550). **แนะแนวกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่11 ว่าด้วยการลงนิคหกรรม.** กรุงเทพฯ: ช่อระกา.

_____. (2532). **คู่มือพระอุปัชฌาย์.** กรุงเทพฯ: มิตรเจริญการพิมพ์.

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์). (2545). **คำบรรยายกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่11 (พ.ศ. 2521)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตโต). (2549). **ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ.** กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระไพศาล วิสาโล. (2546). **พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี- สฤษดิ์วงศ์.

_____. (2542). **พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.

พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ. (2550). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพฯ: เม็ดทรายพริ้นติ้ง.

พระมหาสำเนียง เลื่อมใส. (2532). **เตรียมตัวบวช**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาโชว์ ผลเจริญ. (2545). **การสำรวจความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.** ... สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยเกริก.

พระมหาบุญถึง ชุตินฺธโร. (2546). “เราจะสืบพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนได้อย่างไร,” **วารสารสาลศานต.** 2, 5 (ม.ค. – มี.ค.), 17, 26.

พระมหาบุญสุข โสภาศรี. (2528). “ร. 5 กับการปฏิรูปคณะสงฆ์ไทย,” **วารสารเสียงธรรม**. 28, 5 (ก.ย. – ต.ค.), 26-38.

พระมหาวงศ์ไทย ศรีลารักษ์. (2542). **ศึกษาวิเคราะห์การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในประเทศไทย (พ.ศ. 2432- ถึง 2527).** วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระมหาวรชัย กลึงโพธิ์. (2539). **การปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484.** วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

พระมหาสุพล ศิริ. (2541). **พัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกริก.

พระมหาสมบัติ ญาณสมฺปนฺโน. (2547). **พระพุทธศาสนาในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น(สมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3) อิทธิพลที่มีต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.** วิทยานิพนธ์ ศานศาสตรมหาบัณฑิต มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาอุทัย นิลโกสีย์. (2544). **กระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ไทย.** วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระยุทธนา รมณียธมฺโม. (2547). **การศึกษาวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล.** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระภิกษุพร้อม คมฺภีโร. (2528). “พ.ร.บ. การปกครองคณะสงฆ์ จุดบอดการพัฒนาของสถาบันสงฆ์,” **วารสารเสียงธรรม**. 28, 4 (ก.ค.- ส.ค.), 32-43.

พระภิกษุหนุ่ม หวังเจริญ. (2529). “พ.ร.บ. คณะสงฆ์ระบบการปกครองที่ควรมองย้อน,” **วารสารเสียงธรรม**. 29, 1 (ม.ค.- ก.พ.), 27-41.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (ม.ป.ป.). **พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระราชกวี (เกษม ลักษณะวิลาส). (2545). **ประวัติการมาซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจี๊ยอั้ว.

พระราชรัตนกวี (ไสว สุจิตฺโต). (2523). **คำบรรยายกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ภาควิชาการและภาคปฏิบัติ พร้อมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11(พ.ศ. 2521).** กรุงเทพฯ: ธีรพงษ์การพิมพ์.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุสลจิตฺโต). (2546). **พระสงฆ์กับการเมือง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุลสลจิตฺโต). (2543). "หลักสำคัญที่ควรพิจารณาในการปรับปรุง พ.ร.บ. คณะสงฆ์," **เสขิยธรรม.** 43, 10 (ม.ค.-มี.ค.), 47-56.

พระโสภณธีรคุณ. (2543). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กฎมหาเถรสมาคม.** กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์.

พิทูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. (2533). **ประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา.

พิทยา ว่องกุล. (2545). **วิกฤติศาสนายุคธนาธิปไตย พุทธวิบัติ**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ๊นติ้งพับลิชชิ่ง.

พิพัฒน์ พสุธารการ. (2549). **รัฐกับพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: ศยาม.

เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน. (2535). **คู่มือการศึกษา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

โภคิน พลกุล และชาญชัย แสวงศักดิ์. (2547). **หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). **พุทธศาสนาประวัติสมัยรัตนโกสินทร์ และราชวงศ์จักรี**. กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์.

มาณพ พลไพรินทร์. (2546). **ประวัติพระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: สูตรไพศาลการพิมพ์.

แม่ชีดวงพร คำหอมกุล. (2545). "การศึกษาภาษาบาลี," **วารสารสาลศานต.** 2, 5 (เม.ย.- มิ.ย.), 44-69.

รินธรรม อโศกตระกูล. (2542). "สังคมแห่งการเรียนรู้ : สังคมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล," **วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.** 6, 3 (ก.ย.- ธ.ค.), 76-83.

รุจิมิตฺโต ภิกขุ. (2545). "พระพุทธศาสนาในประเทศไทย," **วารสารสาลศานต.** 2, 7 (ต.ค.-ธ.ค.), 14-32.

วรายุทธ สายทอง. (2547). **การปกครองคณะสงฆ์ ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 21.** วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วศิน อินทสระ. (2546). **ธรรมบท ทางแห่งความดี**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์เม็ดทราย.

วินัย พงศ์ศรีเพียร และวีรวัลย์ งามสันติกุล (บรรณาธิการ). (2549). **พระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์กับสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: สามลดา.

ศรีสุพร ช่วงสกุล. (2530). **ความเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีธรรมยุตินิกาย.** วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงมหาวิทยาลัย.

ศุภวัฒย์ เกษมศรี. (2525). **การปฏิรูปทางการศาสนาในประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 รัชกาลที่ 4- 2475.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

ส. ศิวลักษณ์. (2530). **ลอกคราบสังคมสงฆ์.** กรุงเทพฯ: ยุววิทยา.

สวัสดิ์ มานิตย์. (2542). **ปัญหาทางกฎหมายว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย**. วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สนิท ศรีคำแดง. (2547). **นิติกรสงฆ์**. กรุงเทพฯ: สายสี่การพิมพ์.

สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์. (2523). **พุทธศาสนาวงศ์**. กรุงเทพฯ: ตีรณสาร.

สมศักดิ์ บุญปู่. (2547). **พระสงฆ์กับการศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สายธาร อินทวดี. (2533). **บทบาทของมหาเถรสมาคมในการแก้ปัญหาคณะสงฆ์ไทย (2445-2530).** วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาศรีนรินทรวิโรฒ.

สิริวัฒน์ คำจันทร์ ทองหรรษ์ ราชภักดิ์.(2525) **สงฆ์ไทยใน 200 ปี เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสานส์การพิมพ์.

สุนทร ณ รังสี. (2539). “การปกครองคณะสงฆ์ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต,” **พุทธศาสน์ศึกษาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.** 3, 3 (ก.ย. – ธ.ค.), 5-20.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, กรรณิกา จรรย์แสง, (บรรณาธิการ). (2548). **ร. แลงการ์กับไทยศึกษา.** กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2545). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์**. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.

_____. (2529). **พระพุทธศาสนา ทัศนะและวิจารณ์.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊พจำกัด.

เสถียร โพธินันทะ. (2545). **ประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: ธีระการพิมพ์.

เสวก สุบรรณเกตุ. (2540). **บทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารคณะสงฆ์ไทย (พ.ศ. 2505- 2535).** วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาศรีนครินทรวิโรฒ.

แสวง อุดมศรี. (2546). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2528). **ศึกสมเด็จ**. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.

โสภา ชานะมูล. (2534). **ครูบาศรีวิชัย "ตนบุญ" แห่งล้านนา (พ.ศ. 2421 – 2481)**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2549). **การปกครองคณะสงฆ์ ในสารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย เล่ม 1 อักษร ก ราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพฯ: ทีฟิล์ม.

Dhaninivat Prince, His Highness, Kromamun Bidyalahh. (1960). **A history of buddhism in Siam**. Bangkok: Asai Foundition.

Phra Sasanasopana. (1957). **The maxims of the Sangharaja of the Thai Sangha**. Bangkok: Mahamakutrajavidhayalaya Press.

Wells, K.E. (1835). **Thai Buddhism : Its rites and activities**. Bangkok: Bangkok Time Press.

ภาคผนวก ก

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505

ภูมิพลอดุลยเดช ปร.

ให้ไว้ ณ วันที่ 25 ธันวาคม พุทธศักราช 2505

เป็นปีที่ 17 ในรัชกาลปัจจุบัน

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505

ภูมิพลอดุลยเดช ปร.

ให้ไว้ ณ วันที่ 25 ธันวาคม พุทธศักราช 2505 เป็นปีที่ 17 ในรัชกาลปัจจุบัน*

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช มีพระบรมราชองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการคณะสงฆ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยคำแนะนำและยินยอมของ สภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดไปจากวันประกาศในราชกิจจานุเษกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติพุทธศักราช 2484

มาตรา 4 ภายในระยะเวลาหนึ่งปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัติใช้บังคับบรรดากฎกระทรวง สังฆาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับ และระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ใช้บังคับอยู่ในวันประกาศพระราชบัญญัตินี้ ในราชกิจจานุเบกษาให้คงใช้บังคับต่อไป เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้จนกว่าจะมีกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับ หรือระเบียบของมหาเถรสามคมยกเลิกหรือมีความอย่างเดียวกัน หรือแย้งกัน หรือกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา 5 เพื่อประโยชน์แห่งมาตรา 4 บรรดาอำนาจหน้าที่ซึ่งกำหนดไว้ในสังฆาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุ ตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งหรือคณะกรรมการสงฆ์ใดซึ่งไม่มีในพระราชบัญญัตินี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจกำหนด โดยกฎมหาเถรสมาคม ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใดรูปใดหรือหลายรูปร่วมกันเป็นคณะตามที่เห็นสมควรได้

มาตรา 6 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวง เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

---

* ประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 79 ตอนที่ 115 วันที่ 31 ธันวาคม พุทธศักราช 2505

หมวด 1

สมเด็จพระสังฆราช

มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาเด็จพระสังฆราช

มาตรา 8 สมเด็จพระสังฆราชดำรงตำแหน่งสกลสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎมหาเถรสมาคม

มาตรา 9 สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

มาตรา 10 ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุงโดยพรรษา ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชจะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ทรงแต่งตั้งสมเด็จพะราชาคณะรูปใดรูปหนึ่ง ปฏิบัติหน้าที่แทนถ้ามิได้ทรงแต่งตั้งไว้ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยพรรษาปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในกรณีสมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ ให้สมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยพรรษาปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้อาวุโสสูงสุดโดยพรรษา ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ ให้สมเด็จพระราชาคระผู้มีอาวุโสรองลงมาโดยพรรษาตามลำดับ ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรานี้ในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 11 สมเด็จพระสังฆราชพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

(1) มรณภาพ

(2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

(3) ลาออก

(4) ทรงพระกรุณาโปรดให้ออก

หมวด 2

มหาเถรสมาคม

มาตรา 12 มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่ต่ำกว่าสี่รูปและไม่เกินแปดรูปเป็นกรรมการ

มาตรา 13 ให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม โดยตำแหน่งและให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

มาตรา 14 กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง อยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี และอาจได้รับแต่งแต่งอีกได้

มาตรา 15 นอกจากการพ้นตำแหน่งตามวาระตามมาตรา ๑๔ กรรมการมหาเถรสมาคมซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

(1) มรณภาพ

(2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

(3) ลาออก

(4) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก

ในกรณีที่กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ สมเด็จพระสังฆราชอาจทรงแต่งตั้งพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่ง เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

กรรมการซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามความในวรรคก่อน อยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา 16 ในเมื่อประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไม่อาจมาประชุม หรือไม่อยู่ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมิได้มอบหมายให้สมเด็จพระราชารูปใดรูปหนึ่ง ปฏิบัติหน้าที่แทนการประชุมมหาเถรสมาคม เพื่อการแต่งตั้งนี้ให้กรรมการ ซึ่งเป็นสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุด โดยพรรษาเป็นประธานแห่งประชุม

มาตรา 17 การประชุมมหาเถรสมาคมต้องมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการโดยแต่งตั้ง รวมกันมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุม

ระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคมให้เป็นไปตามกฎมหาเถรสมาคม

มาตรา 18 มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคระสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยเพื่อการนี้ให้มีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบหรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย และธรรมวินัยใช้บังคับ

มาตรา 19 การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคม และการให้กรรมการมหาเถรสมาคมออกจากตำแหน่ง ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

หมวด 3
การปกครองคณะสงฆ์

มาตรา 20 การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

มาตรา 21 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครอง ดังนี้

(1) ภาค

(2) จังหวัด

(3) อำเภอ

(4) ตำบล

จำนวนเขตปกครองดังกล่าว ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

มาตรา 22 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามขันลำดับ ดังต่อไปนี้

(1) เจ้าคณะภาค

(2) เจ้าคณะจังหวัด

(3) เจ้าคณะอำเภอ

(4) เจ้าคณะตำบล

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคระจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้นๆได้

มาตรา 23 การแต่งตั้งถอนถอดพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ตำแหน่งอื่นๆ และ ไวยาวัจกร ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ แลละวิธีการที่กำหนด ในกฎมหาเถรสมาคม

หมวด 4

นิคหกรรมและการสละสมณเพศ

มาตรา 24 พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุจะต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย

มาตรา 25 ภายใต้บังคับมาตรา 24 มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไป โดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม และให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งเป็นผู้มีอำนาจ ลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย กับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใดๆนั้น ด้วย

มาตรา 26 พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่งโมง นับแต่เวลาที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา 27 พระภิกษุรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมไม่ถึงกับให้สึก ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น หรือล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ หรือไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง กับทั้งไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยและสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ ต้องสึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา 28 พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่คดีถึงที่สุด

มาตรา 29 พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักอัยการไม่เห็นสมควรปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดไม่รับตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควร รับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุนั้นสละสมณเพศเสียได้

มาตรา 30 เมื่อจะต้องจำคุกกักขังหรือขังพระภิกษุรูปใด ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของให้พนักงานเจ้าหน้าที่ ผู้มีอำนาจที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล มีอำนาจำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น

หมวด 5
วัด

มาตรา 31 วัดมีสองอย่าง

(1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

(2) สำนักสงฆ์

มาตรา 32 การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัด และการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณีการยุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็นศาสนสมบัติกลาง

มาตรา 33 ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด ดังนี้

(1) ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น

(2) ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัดนั้น

(3) ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา 34 ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์จะโอนกรรมสิทธิ์ได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ และห้ามมิให้บุคคลใดยกเอาอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดเป็นเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัดและธรณีสงฆ์

มาตรา 35 ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์เป็นทรัพย์สิน ซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

มาตรา 36 วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควร จะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

(1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยปกติ

(2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตละคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

(3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งพระธรรมวินัย แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

(4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

(1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาต ของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

(2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

(3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้า

อาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบ ด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือ คำสั่งของมหาเถรสมาคม

มาตรา 39 ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาส หรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

หมวด 6
ศาสนสมบัติ

มาตรา 40 ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็นสองประเภท

(1) ศาสนสมบัติส่วนกลาง ได้แก่ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง

(2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

การดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัตินั้นด้วย

มาตรา 41 ให้กระทรวงศึกษาธิการจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลางด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้งบประมาณนั้นได้

หมวด 7
บทกำหนดโทษ

มาตรา 42 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 26 มาตรา 27 วรรคสอง หรือมาตรา 28 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน

มาตรา 43 ผู้ใด

(1) หมดสิทธิ์จะได้รับบรรพชาอุปสมบทโดยต้องปาราชิกมาแล้ว แต่มารับบรรพชาอุปสมบทโดยปิดบังความจริง

(2) ต้องปาราชิกแล้วไม่ละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิต จ้องระวางจำคุกไม่เกินหกเดือน

มาตรา 44 ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์ไทย อันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยกต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท หรือจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือทั้งจำและปรับ

หมวด 8
เบ็ดเตล็ด

มาตรา 45 ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ในการปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา 46 การปกครองคณะสงฆ์อื่น นอกจากคณะสงฆ์ไทย ให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
จอมพล ส. ธนะรัชต์
นายกรัฐมนตรี

<u>หมายเหตุ</u> เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ คือโดยที่การจัดดำเนินกิจการของคณะสงฆ์มิใช่กิจการอันพึงแบ่งแยกอำนาจดำเนินการ ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลแห่งอำนาจ เช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และโดยที่ระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินกิจการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ให้สมเด็จพระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจทางกฎหมายและพระธรรมวินัยทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา

ภาคผนวก ข

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2535

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2535

เป็นที่ 47 ในรัชกาลปัจจุบัน

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2535

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2535 เป็นที่ 47 ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่า ด้วยคณะสงฆ์

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยความแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ทำหน้าที่รัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้ เรียกว่า “ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. 2535

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา 5 ทวิ และมาตรา 5 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

มาตรา 5 ทวิ ในพระราชบัญญัตินี้

“คณะสงฆ์” หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร

“คณะสงฆ์อื่น” หมายความว่า บรรดาบรรพชิตจีนนิกายหรือ อนัมนิกาย

“พระราชาคณะ” หมายความว่า พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้ง หรือสถาปนาให้มีสมณศักดิ์ตั้งแต่ชั้นสามัญจนถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ

“สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ หมายความว่า สมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น ถ้าได้รับสถาปนาในวันเดียวกันให้ถือรูปที่ได้รับสถาปนาในลำดับก่อน

มาตรา 5 ตรี พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการสถาปนาในการแต่งตั้งสถาปนาและถอดถอนสมณศักดิ์

มาตรา 4 ให้ยกเลิกความในมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง

ในกรณีตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรี โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม เสนอนามสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

ในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุด โดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรี โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น ผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา 5 ให้ยกเลิกความในมาตรา 9 มาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 9 ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่ง หรือพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดให้ออกจากตำแหน่ง พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาสมเด็จพระสังฆราชหรือตำแหน่งใดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ก็ได้

มาตรา 10 ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ถ้าสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลืออยู่ เลือกสมเด็จพระราชาคณะรูปหนึ่งผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระสังฆราชจะได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน

ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าแทนตามวรรคสาม หรือสมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ ให้นำความในวรรคหนึ่ง และวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรานี้ ในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 6 ให้ยกเลิกความในมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 12 มหาเถรสมาคมประกอบด้วย สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนสิบสองรูปเป็นกรรมการ

มาตรา 7 ให้เพิ่มข้อความต่อไปนี้ เป็นมาตรา 15 ทวิ มาตรา 15 ตรี และมาตรา 15 จัตวา แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

มาตรา 15 ทวิ การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมตาม มาตรา 12 และการให้กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา 15 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา 15 ตรี มหาเถรสมาคมมีอำนาจดังต่อไปนี้

(1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม

(2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร

(3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

(4) รักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

(5) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติ หรือ ออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย และพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคระอนุกรรมการตาม มาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจที่ตามวรรคหนึ่ง ก็ได้

มาตรา 15 จัตวา เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัย และเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดวิธีลงโทษ หรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ

มาตรา 8 ให้ยกเลิกความในมาตร 16 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

มาตรา 16 ในกรณีที่กรรมการมหาเถรสมาคม ไม่อาจมาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมิได้มอบหมายให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ซึ่งอยู่ในที่ประชุมเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน

มาตรา 9 ให้ยกเลิกความใน มาตรา 18 มาตรา 19 และมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

มาตรา 18 ในกรณีที่ยังไม่มีการแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคม แทนตำแหน่งที่ว่างตามมาตรา 16 วรรคสอง ให้ถือว่ามหาเถรสมาคมมีกรรมการเท่าจำนวนที่เหลืออยู่ในขณะนั้น

มาตรา 19 สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการ หรืออนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระภิกษุ หรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณากลั่นกรองเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคม และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามมหาเถรสมาคมมอบหมายโดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม

การจัดให้มีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ การแต่งตั้งกรรมการหรืออนุกรรมการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหรืออนุกรรมการ และระเบียบการประชุมให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม

มาตรา 20 คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

มาตรา 10 ให้เพิ่มความต่อไปนี้ เป็นมาตรา 20 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

มาตรา 20 ทวิ เพื่อประโยชน์แห่งการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์

การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

มาตรา 11 ให้ยกเลิก ความในมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ. 2505 และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

มาตรา 27 เมื่อพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ต้องด้วยกรณีใดกรณีหนึ่งดังต่อไปนี้

(1) ต้องคำวินิจฉัย ตามมาตรา 25 ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น

(2) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ

(3) ไม่สังกัดวัดใดวัดหนึ่ง

(4) ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัย ให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา 12 ให้ยกเลิกความในมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

มาตรา วัดมีสองอย่าง

(1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

(2) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

มาตรา 13 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา 32 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

มาตรา 32 ทวิ วัดใดเป็นวัดที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัย ในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัด ให้กรมการศาสนามีหน้าที่ปกครองดูแลวัดรักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และทรัพย์สินของวัดนั้นด้วย

การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดที่พระภิกษุอยู่จำพรรษา ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 14 ให้ยกเลิกความในมาตรา 34 และมาตรา 35 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และให้ใช้ข้อความต่อไปนี้แทน

มาตรา 34 การโอนกรรมสิทธ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำแต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสอง

การโอนกรรมสิทธ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ส่วนราชกลาง รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้อง และได้รับค่าผาติกรรมจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

ห้ามมิให้บุคลใดยกอายุความขึ้นต่อสู้กับวัด หรือกรมการศาสนา แล้วแต่กรณี ในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือศาสนสมบัติกลาง

มาตรา 35 ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินไม่อยู่ในความรับผิดแห่งการบังคับคดี

มาตรา 15 ให้ยกเลิกความในมาตรา 42 มาตรา 43 และมาตรา 44 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และให้ใช้ข้อต่อไปนี้แทน

มาตรา 42 ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดจากความเป็นพระอุปัชฌาย์ตามมาตรา 23 แล้วกระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา 43 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 15 จัตวา วรรคสอง มาตรา 26 มาตรา 27 วรรคสาม หรือ มาตรา 38 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา 44 ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ไม่ว่าจะมีคำวินิจฉัยตามมาตรา 25 หรือไม่ก็ตาม แต่มารับการอุปสมบทใหม่ โดยกล่าวความเท็จ หรือปิดบังความจริงต่อพระอุปัชฌาย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา 16 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา 44 ทวิ และมาตรา 44 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

มาตรา 44 ทวิ ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 44 ตรี ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์ หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 17 ให้ยกเลิกความในมาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 46 การปกครองคณาสงฆ์อื่น ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 18 บรรดากฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม กฎข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ที่ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ให้ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 19 วัดที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและ พาณิชย์ให้มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 20 ให้พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้ง และสถาปนาให้มีสมณศักดิ์อยู่ก่อนวันใช้พระราชบัญญัตินี้ ยังคงมีสมณศักดิ์นั้นต่อไป

ให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ กรรมการ หรืออนุกรรมการใดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือตามกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ยังคงดำรงตำแหน่ง หรือปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนครบวาระการดำรงตำแหน่ง หรือจนกว่ามหาเถรสมาคมจะมีมติเป็นประการอื่น

มาตรา 21 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

ผู้สนองรับพระบรมราชโองการ
อานันท์ ปันยารชุน
นายกรัฐมนตรี

<u>หมายเหตุ</u> เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว สมควรปรับปรุงบทบัญญัติ ว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งถอนถอดสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การสละสมณเพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัดการดูแลรักษาวัด ทรัพย์สินของวัด และศาสนสมบัติกลาง ตลอดจนปรับปรุงบทกำหนดโทษ ให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ภาคผนวก ค

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521)
ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

กฎมหาเถรสมาคม
ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521)*
ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 18 และมาตรา 25 แห่งราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคมไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 กฎมหาเถรสมาคมนี้ เรียกว่า "กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม"

ข้อ 2 กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้นไป

ข้อ 3 นับแต่วันใช้กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ยกเลิก ข้อ 3 (7) ข. แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2506) กำหนดอำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และให้ยกเลิกกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2509) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุ และให้ยกเลิกข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งอื่นเกี่ยวกับคณะสงฆ์ในส่วนที่บัญญัติไว้แล้วในกฎมหาเถรสมาคมนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่งกฎมหาเถรสมาคมนี้

ลักษณะ 1
บทนิยาม

ข้อ 4 ในกฎมหาเถรสมาคมนี้

(1) "พระภิกษุ" หมายถึง

ก. พระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ รวมถึงพระภิกษุซึ่งดำรงสมณศักดิ์ต่ำกว่าชั้นพระราชาคณะและ

ข. พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์รวมถึงพระภิกษุผู้เป็นกิตติมศักดิ์ผู้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะ ผู้ดำรงตำแหน่งเทียบพระสังฆาธิการ และผู้ดำรงสมณศักดิ์ชั้นพระราชาคณะขึ้นไป

(2) "ความผิด" หมายถึงการละเมิดพระธรรมวินัย

---

* ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 66 ตอนพิเศษ วันที่ 25 ธันวาคม 2521

(3) “นิคหกรรม” หมายถึงการลงโทษตามพระธรรมวินัย

(4) “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย” หมายถึง พระภิกษุปตัตตะ ซึ่งมีสังกัดในวัดเดียวกันและมีสังวาสเสมอกันกับพระภิกษุผู้เป็นจำเลย

(5) “ผู้เสียหาย” หมายถึง ผู้ได้รับความเสียหายเฉพาะตัว เนื่องจากกระทำความผิดของพระภิกษุผู้เป็นจำเลย และความหมายรวมถึงผู้จัดการแทนผู้เสียหายในกรณีดังต่อไปนี้

ก. ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาลตามกฎหมาย หรือตามที่พระภิกษุผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมพิจารณาเห็นสมควรให้เป็นผู้จัดการแทนผู้เสียหายเฉพาะแต่ในความผิดซึ่งได้กระทำต่อผู้เยาว์หรือผู้ไร้ความสามารถ ซึ่งอยู่ในความดูแล

ข. ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยา พี่น้องร่วมบิดามารดาหรือต่างบิดาหรือต่างมารดา เฉพาะแต่ในความผิดซึ่งผู้เสียหายตายก่อนหรือหลังฟ้องหรือป่วยเจ็บไม่สามารถจัดการเองได้

ค. ผู้จัดการหรือผู้แทนอื่น ๆ ของนิติบุคคล เฉพาะความผิดซึ่งกระทำแต่นิติบุคคล

(6) “โจทก์” หมายถึง

ก. ผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้เสียหายซึ่งฟ้องพระภิกษุต่อพระภิกษุผู้พิจารณาในข้อหาว่าได้กระทำความผิด หรือ

ข. พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่โจทก์แทนสงฆ์ ในชั้นพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหา

(7) “จำเลย” หมายถึง

ก. พระภิกษุซึ่งถูกโจทก์ฟ้องต่อพระภิกษุผู้พิจารณา ในข้อหาว่าได้กระทำความผิด หรือ

ข. พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาซึ่งตกเป็นจำเลยในชั้นพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม

(8) “ผู้กล่าวหา” หมายถึงผู้บอกกล่าวการกระทำความผิดของพระภิกษุต่อพระภิกษุผู้พิจารณา โดยที่ตนมิได้เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือมิได้เป็นผู้เสียหายและประกอบด้วยคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

ก. เป็นพระภิกษุปกตัตตะหรือสามเณร ซึ่งถึงพร้อมด้วยศีลและอาจาระและมีสังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

ข. เป็นคฤหัสถ์ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ มีความประพฤติเรียบร้อย มีวาจาเป็นที่เชื่อถือได้ และมีอาชีพเป็นหลักฐาน

(9) “ผู้แจ้งความผิด” หมายถึงพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งไม่มีอำนาจลงนิคหกรรมแจ้งการกระทำความผิด หรือพฤติการณ์อันเป็นที่น่ารังเกียจสงสัยในความผิดของพระภิกษุซึ่งได้พบเห็นต่อพระภิกษุผู้พิจารณา

(10) “ผู้ถูกกล่าวหา หมายถึง

ก. พระภิกษุซึ่งถูกผู้กล่าวหาบอกกล่าวการกระทำความผิดต่อพระภิกษุผู้พิจารณา

ข. พระภิกษุซึ่งถูกแจ้งความผิด แจ้งการกระทำความผิด หรือพฤติการณ์อันเป็นที่น่ารังเกียจสงสัย ในความผิดต่อพระภิกษุผู้พิจารณา

(11) “ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม” หมายถึง พระภิกษุผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณา

(12) “เจ้าสังกัด” หมายถึงพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ชั้นเจ้าอาวาส เจ้าคณะ เจ้าสังกัดซึ่งมีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่

(13) “เจ้าของเขต” หมายถึงพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ชั้นเจ้าคณะซึ่งเป็นเจ้าของเขตซึ่งมีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่

(14) “ผู้พิจารณา” หมายถึงเจ้าสังกัดหรือเจ้าของเขตแล้วแต่กรณี ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามวิธีปฏิบัติเบื้องต้น

(15) “คณะผู้พิจารณา” หมายถึงมหาเถรสมาคม และคณะผู้พิจารณาซึ่งมีผู้ดำรงตำแหน่งสูงเป็นหัวหน้า มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามวิธีไต่สวนมูลฟ้องและวิธีพิจารณาวินิจฉัยลงนิคหกรรม

(16) “คณะผู้พิจารณาชั้นต้น” หมายถึงคณะผู้พิจารณาตามความในข้อ 24 ซึ่งประกอบด้วยอันดับ 7 ตามข้อ 7 มีอำนาจลงนิคหกรรม ตามวิธีไต่สวนมูลฟ้องและวิธีพิจารณาวินิจฉัยและการลงนิคหกรรมชั้นต้น

(17) “คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์” หมายถึงคณะผู้พิจารณาตามความในข้อ 25 ซึ่งประกอบด้วย อันดับ 4 อันดับ มีอำนาจลงนิคหกรรมตามวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์

(18) “คณะผู้พิจาณาชั้นฎีกา” หมายถึงคณะผู้พิจารณาตามความในข้อ 26 ซึ่งเป็นชั้นและอันดับสูงสุด ตามข้อ 27 มีอำนาจลงนิคหกรรม ตามวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา

ลักษณะ 2

ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม

ข้อ 5 การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์รูปเดียวหรือหลายรูป ซึ่งมีสังกัดวัดเดียวกัน

(1) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสเจ้าสังกัด

(2) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุนั้นมิได้สังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ เลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอนั้นมีตำบลเดียว

กรณีดังกล่าวในข้อ (2) ให้ผู้พิจารณาแจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเพื่อแจ้งแก่เจ้าคณะแลเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุนั้นทราบ

ข้อ 6 การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุซึ่งมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งมีสังกัดต่างวัดกระทำความผิดร่วมกัน

(1) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุเหล่านั้นสังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุเล่านั้นร่วมกันเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัดร่วมกับเจ้าอาวาสเจ้าสังกัดของพระภิกษุเหล่านั้นรูปใดรูปหนึ่งตามที่เจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอนั้นพิจารณาเห็นสมควร

(2) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุเหล่านั้นมิได้สังกัดอยู่ หรือในเขตจังหวัดที่สังกัดเพียงบางรูป ให้นำความในข้อ 5 (2) และวรรคสุดท้ายมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 7 การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ซึ่งดำรงตำแหน่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือรองเจ้าอาวาส ให้นำความในข้อ 5 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(2) เจ้าอาวาส หรือรองเจ้าคณะตำบล

ก. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอนั้นมีตำบลเดียว

ข. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอนั้นมีตำบลเดียว

(3) เจ้าคณะตำบล หรือรองเจ้าคณะอำเภอ

ก. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัดให้เจ้าคณะจังหวัดเลือกเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป

ข. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะอำเภอเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และจ้าคณะอำเภอเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัดให้เจ้าคณะจังหวัดเลือกเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป

(4) เจ้าคณะอำเภอ หรือรองเจ้าคณะจังหวัด

ก. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาคให้เจ้าคณะภาคเลือกเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป

ข. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะจังหวัดเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะภาค

รองเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะจังหวัดเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาคให้เจ้าคณะภาคเลือกเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป

(5) เจ้าคณะจังหวัด หรือรองเจ้าคณะจังหวัด

ก. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด และให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนนั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป

ข. ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาคเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย เจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าของเขต และให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนนั้นเข้าร่วมอีก 1 รูป

(6) เจ้าคณะภาค ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองเป็นผู้พิจารณา ส่วนกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

(7) เจ้าคณะใหญ่ หรือกรรมการมหาเถรสมาคม ให้เป็นอำนาจของสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นผู้พิจารณา ส่วนกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

ตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น ให้ถือตำแหน่งในขณะถูกฟ้อง หรือถูกกล่าวหา ถ้าดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่งให้ถือตำแหน่งสูงเป็นหลักดำเนินการ

กรณีดังกล่าวใน (2) และ (3) ถ้าผู้พิจารณานั้นมิใช่เจ้าสังกัดของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหา ให้นำข้อความในข้อ 5 วรรคสุดท้ายมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ส่วนกรณีดังกล่าวใน (4) และ (5) ถ้าผู้พิจารณานั้นมิใช่เจ้าสังกัดของจำเลยหรือหรือผู้ถูกกล่าวหาให้แจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าสังกัด ซึ่งดำรงตำแหน่งชั้นเดียวกับตนทราบ

ข้อ 8 การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้เป็นกิตติมศักดิ์ก็ดี ผู้ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะก็ดี ผู้ดำรงตำแหน่งเทียบพระสังฆาธิการก็ดี ให้นำความในข้อ 7 มาใช้บังคับโดยอนุโลก

ข้อ 9 การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุทรงสมณศักดิ์พระราชาคณะชั้นต่าง ๆ ถ้าเป็น

(1) พระราชาคณะสามัญหรือชั้นราชซึ่งดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัดหรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ ให้นำความในข้อ 7 (4) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(2) พระราชาคณะชั้นเทพ ซึ่งดำรงตำแหน่งต่ำกว่า เจ้าคณะภาคหรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ ให้นำความในข้อ 7 (5) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(3) พระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป ซึ่งดำรงตำแหน่งปกครองสงฆ์หรือมิใช่ผู้ปกครองสงฆ์ ให้นำความในข้อ 7 (7) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ถ้าพระราชาคณะรูปนั้นดำรงตำแหน่งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ให้เจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเข้าร่วมปฏิบัติหน้าที่เพิ่มขึ้นอีกรูปหนึ่งเฉพาะในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม

ข้อ 10 การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดร่วมกัน

(1) ในระหว่างพระภิกษุดังกล่าวในข้อ 5 หรือ ข้อ 6 กับพระภิกษุในข้อ 7 หรือ ข้อ 8 และหรือข้อ 9

(2) ในระหว่างพระภิกษุดังกล่าวในข้อ 7 หรือ ข้อ 8 และหรือข้อ 9

ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ให้นำความในข้อ 7 หรือ ข้อ 8 มาใช้บังคับแล้วแต่กรณีแต่ถ้าปรากฏว่าเป็นกรณีที่มีผู้พิจารณาหลายรูป ซึ่งดำรงตำแหน่งสูงต่ำกว่ากันให้เป็นอำนาจของผู้ดำรงตำแหน่งสูง ถ้าดำรงตำแหน่งชั้นเดียวกัน ให้เป็นอำนาจของผู้ดำรงตำแหน่งในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น

ข้อ 11 การลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุ ซึ่งเกิดขึ้นนอกราชอาณาจักร เมื่อพระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้นกลับเข้ามาในราชอาณาจักร

(1) ถ้ากลับเข้ามาสำนักอยู่ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดสังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์เจ้าสังกัด

(2) ถ้ากลับมาสำนักอยู่ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดมิได้สังกัดอยู่ให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ ในเขตที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้นมาสำนักอยู่

ในกรณีเช่นนี้ ให้นำความในข้อ 5 ถึงข้อ 10 แล้วแต่กรณีมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ลักษณะ 3
การลงนิคหกรรม
หมวด 1
วิธีปฏิบัติเบื้องต้น

ข้อ 12 เมื่อโจทก์ฟ้องพระภิกษุในข้อหาว่าได้กระทำความผิด โดยยื่นฟ้องเป็นหนังสือด้วยตนเองต่อเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะเจ้าสังกัด หรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น

ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ 2 แล้วแต่กรณี เว้นแต่โจทก์ก็ไม่สามารถจะไปยื่นฟ้องด้วยตนเอง จะมีหนังสือมอบให้ผู้ใดผู้หนึ่งไปยื่นฟ้องแทนก็ได้

ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ให้พระภิกษุผู้พิจารณาตรวจลักษณะของโจทก์และลักษณะของคำฟ้องนั้นก่อน

(1) ถ้าปรากฏว่า โจทก์ประกอบด้วยลักษณะตามข้อ 4 (6) ก. และคำฟ้องของโจทก์ประกอบด้วยลักษณะ ดังต่อไปนี้

ก. ฟ้องโดยระบุการกระทำทั้งหลายที่อ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิดข้อเท็จจริงและรายละเอียดอันเกี่ยวกับเวลา และสถานที่ซึ่งเกิดการกระทำนั้น ๆ อีกทั้งบุคคลและสิ่งของที่เกี่ยวข้องด้วย โดยสมควรเท่าที่ทำให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี

ข. เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เป็นเรื่องเก่าอันมิได้คิดจะฟ้องมาแต่เดิม

ค. เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เรื่องที่มีวินิจฉัยหรือคำสั่งของผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมถึงที่สุดแล้ว

ง. เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เรื่องที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลฝ่ายราชอาณาจักร หรือมิใช่เรื่องที่มีคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลฝ่ายราชอาณาจักรถึงที่สุดแล้ว เว้นแต่กรณีที่มีปัญหาทางพระวินัย

ในกรณีเช่นนี้ ให้สั่งรับคำฟ้องนั้นไว้เพื่อพิจารณาดำเนินการตามความในข้อ 13

(2) ถ้าปรากฏว่า โจทก์หรือคำฟ้องขอโจทก์บกพร่องจากลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวใน (1) ให้สั่งไม่รับคำฟ้องนั้น โดยระบุข้อบกพร่องไว้ในคำสั่งและแจ้งให้โจทก์ทราบ

ก่อนสั่งรับคำฟ้องหรือไม่รับคำฟ้อง ตามความใน (1) หรือ (2) ข้างต้นจะสอบถามโจทก์ให้ชี้แจงในเรื่องใดๆ ซึ่งเกี่ยวกับลักษณะของโจทก์ หรือลักษณะของคำฟ้องนั้นอันเป็นที่สงสัยก็ได้ และให้จดคำชี้แจงของโจทก์นั้นไว้ประกอบการพิจารณาด้วย

ข้อ 13 ในกรณีที่พระภิกษุผู้พิจารณาสั่งรับคำฟ้องของโจทก์ไว้แล้ว ให้เรียกพระภิกษุซึ่งตกเป็นจำเลย ตามข้อ 4 (7) ก. มาแจ้งคำฟ้องของโจทก์ให้จำเลยทราบแล้วสอบถามและจดคำให้การของจำเลยไว้ โดยให้จำเลยลงชื่อ

(1) ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพสมตามคำฟ้องของโจทก์ ให้มีอำนาจสั่งลงนิคหกรรมแก่จำเลย ตามคำรับสารภาพนั้น

ถ้าเป็นกรณีที่เกี่ยวกับความเสียหายในทางแพ่ง เมื่อโจทก์กับจำเลยตกลงประนีประนอมยอมความกันประการใด ให้ทำบันทึกข้อตกลงไว้ และให้โจทก์จำเลยพร้อมด้วยพยานลงชื่อในบันทึกข้อตกลงนั้นด้วย

(2) ถ้าจำเลยให้การแบ่งรับความผิดเบากว่า หรือน้อยกว่าที่ถูกฟ้องก็ดี ให้การปฏิเสธก็ดี ให้รายงานพร้อมทั้งส่งคำฟ้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ 2 แล้วแต่กรณีเพื่อดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องต่อไป

ข้อ 14 ในกรณีที่พระภิกษุผู้พิจารณาสั่งไม่รับคำฟ้องของโจทก์ ตามความในข้อ 12 (2) ถ้าเป็นกรณีความผิดครุกาบัติ โจทก์มีสิทธิ์อุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นแล้วแต่กรณี โดยยื่นอุทธรณ์คำสั่งนั้นเป็นหนังสือเสนอผู้ออกคำสั่งภายใน 15 วัน นับแต่วันทราบคำสั่งนั้น และให้ผู้ออกคำสั่งส่งอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นต้นแล้วแต่กรณีภายใน 15 วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง

เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นได้รับอุทธรณ์คำสั่งนั้นแล้ว ให้วินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นภายใน 30 วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง เมื่อวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นเสร็จแล้วให้ส่งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังผู้ออกคำสั่ง เพื่อแจ้งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นแก่โจทก์ภายใน 15 วัน นับแต่วันได้รับคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้น

ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นต้นวินิจฉัยสั่งรับคำฟ้องนั้น ให้ผู้ออกคำสั่งดำเนินการตามความในข้อ 13 ต่อไป ถ้าวินิจฉัยสั่งไม่ให้รับคำฟ้องนั้น ให้เป็นอันถึงที่สุด

ข้อ 15 เมื่อมีผู้กล่าวหาบอกกล่าวการกระทำความผิดของพระภิกษุ โดยยื่นคำกล่าวหาเป็นหนังสือด้วยตนเอง ต่อเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะสังกัด หรือเจ้าคณะเจ้าของเขต ในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ 2 แล้วแต่กรณี

ในกรณีดังกล่าว ข้างต้น ให้พระภิกษุผู้พิจารณาตรวจลักษณะของผู้กล่าวหาตามข้อ 4 (8) ก. และลักษณะของคำกล่าวหาโดยอนุโลมตามลักษณะของคำฟ้องดังที่ได้กำหนดไว้ในข้อ 12 (1) ก่อน

(1) ถ้าปรากฏว่าผู้กล่าวหาและคำกล่าวหานั้นต้องด้วยลักษณะดังกล่าวในวรรคต้น ให้สั่งรับคำกล่าวหาให้พิจารณาดำเนินการตามความในข้อ 13 โดยอนุโลม ถ้าผู้ถูกกล่าวหาให้การแบ่งรับความผิดเบากว่าหรือน้อยกว่าที่ถูกกล่าวหาก็ดี ให้การปฏิเสธก็ดี ตามความในข้อ 13 (2) และเมื่อได้ไต่สวนมูลคำกล่าวหาแล้ว ปรากฏว่าคำกล่าวหานั้นไม่มีมูลให้เป็นอันถึงที่สุดโดยอนุโลมตามความในข้อ 21 (2)

(2) ถ้าปรากฏว่าผู้กล่าวหาและคำกล่าวหานั้นบกพร่องจากลักษณะดังกล่าวในวรรคต้น ให้สั่งไม่รับคำกล่าวหานั้น โดยระบุข้อบกพร่องไว้ในคำสั่งและแจ้งให้ผู้กล่าวหาทราบแต่ถ้าเป็นกรณีความผิดครุกาบัติ ให้สั่งไม่รับคำกล่าวหานั้นโดยความเห็นชอบของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ 2 แล้วแต่กรณี คำสั่งไม่รับคำกล่าวหาดังกล่าวนั้นให้เป็นอันถึงที่สุด

วิธีปฏิบัติก่อนสั่งรับคำกล่าวหาหรือไม่รับคำกล่าวหา ให้นำความในข้อ 12 วรรคท้ายมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 16 เมื่อพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ได้พบเห็นพฤติการณ์อันเป็นที่น่ารังเกียจสงสัยในความผิดของพระภิกษุ หรือพบเห็นการกระทำความผิดของพระภิกษุ

(1) ถ้าผู้พบเห็นนั้น ไมมีอำนาจลงนิคหกรรม ให้แจ้งพฤติการณ์หรือการกระทำความผิดที่ได้พบเห็นนั้นเป็นหนังสือไปยังเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะเจ้าสังกัดหรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ 2 แล้วแต่กรณีเพื่อดำเนินการตามความในข้อ 13 โดยอนุโลม ถ้าผู้ถูกกล่าวหาให้การแบ่งรับความผิดเบากว่าหรือน้อยกว่าที่ถูกกล่าวหาก็ดี ให้การปฏิเสธก็ดี ตามความในข้อ 13 (2) และเมื่อได้ไต่สวนมูลคำกล่าวหาแล้ว ปรากฏว่าคำกล่าวหานั้นไม่มีมูลให้เป็นอันถึงที่สุดโดยอนุโลมตามความในข้อ 21 (2)

(2) ถ้าผู้พบเห็นนั้น เป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะสังกัด หรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ 2 แล้วแต่กรณี ให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

ก. ในกรณีที่พบเห็นพฤติการณ์อันเป็นที่น่ารังเกียจสงสัยในความผิด ให้ดำเนินการตามความในข้อ 13 โดยอนุโลม ถ้าพระภิกษุผู้ต้องสงสัยในความผิดนั้นให้การแบ่งรับความผิดเบากว่าหรือน้อยกว่าที่ถูกรังเกียจสงสัยก็ดีให้ดำเนินการตามความในข้อ 13 โดยอนุโลม และเมื่อได้ไต่สวนแล้ว ปรากฏว่าพฤติการณ์อันเป็นที่น่าสงสัยในความผิดนั้นไม่มีมูล ให้เป็นอันถึงที่สุด โดยอนุโลมตามความในข้อ 21 (2)

ข. ในกรณีที่พบเห็นการกระทำความผิดโดยประจักษ์ชัด ให้มีอำนาจสั่งลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้น โดยบันทึกพฤติการณ์และความผิดพร้อมด้วยคำสั่งลงนิคหกรรมนั้นไว้เป็นหลักฐาน และให้พระภิกษุผู้ถูกลงนิคหกรรมลงชื่อรับทราบไว้ด้วย

คำสั่งลงนิคหกรรมตามความใน (2) ข. ถ้าเป็นกรณีความผิดครุกาบัติ พระภิกษุผู้ถูกลงนิคหกรรมมีสิทธิ์อุทธรณ์และฎีกาได้ แล้วแต่กรณี และให้นำความในหมวด 3 ส่วนที่ 3 และส่วนที่ 4 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

หมวด 2

วิธีไต่สวนมูลฟ้อง

ข้อ 17 “มูลฟ้อง” หมายถึงมูลเหตุแห่งการฟ้องของโจทก์ ซึ่งฟ้องจำเลยด้วยมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(1) ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ได้พบเห็นการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง

(2) ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ได้ยินการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเองหรือได้ฟังคำบอกเล่าที่มีหลักฐานอันควรเชื่อถือได้

(3) ด้วยมูลเหตุที่รังเกียจสงสัย โดยมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าจำเลยได้กระทำความผิด

ข้อ 18 ในการไต่สวนมูลฟ้อง ให้คณะผู้พิจารณาชั้นไต่สวนจากพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์ซึ่งเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุ อันอาจพิสูจน์ให้เห็นข้อมูลดังต่อไปนี้

(1) การกระทำของจำเลยที่โจทก์นำมาฟ้อง ต้องด้วยบทบัญญัติแห่งพระวินัยหรือไม่

(2) การฟ้องของโจทก์มีมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในข้อ 17 หรือไม่

ข้อ 19 การไต่สวนมูลฟ้อง ให้กระทำเป็นการลับ และให้นำความในข้อ 30 มาใช้บังคับโดยอนุโลม เมื่อจะดำเนินการไต่สวนมูลฟ้อง ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นแจ้งวันเวลาและสถานที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องให้โจทก์และจำเลยทราบ พร้อมทั้งส่งสำเนาคำฟ้องของโจทก์ให้จำเลยทราบด้วย

โจทก์ต้องมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องทุกครั้ง ถ้าไม่มาตามที่ได้รับแจ้งติดต่อกัน 3 ครั้ง โดยมิได้ชี้แจงถึงเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด ส่วนจำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องหรือจะไม่มาก็ได้

ข้อ 20 ก่อนไต่สวนมูลฟ้องหรือในระหว่างไต่สวนมูลฟ้อง

(1) ถ้าจำเลยถึงมรณภาพ ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด

(2) ถ้าโจทก์ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียตามความในข้อ 4 (4) ถึงมรณภาพก็ดี หรือโจทก์ ซึ่งเป็นผู้เสียหายถึงมรณภาพหรือตาย โดยไม่มีผู้จัดการแทนในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในข้อ 4 (5) ก็ดี ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นแต่งตั้งพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิรูปใดรูปหนึ่งตามที่เห็นสมควรให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นโจทก์แทน

ข้อ 21 เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นไต่สวนมูลฟ้องเสร็จแล้ว ให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

(1) ถ้าปรากฏว่าคำฟ้องเรื่องใดมีมูล ให้สั่งประทับฟ้อง แล้วดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยต่อไป

(2) ถ้าปรากฏว่าคำฟ้องเรื่องใดไม่มีมูล ให้สั่งยกฟ้อง และแจ้งให้โจทก์ทราบ

ข้อ 22 คำสั่งยกฟ้อง ตามข้อ 21 (2)

(1) ถ้าเป็นกรณีความผิดครุกาบัติ ซึ่งมิใช่คำสั่งของมหาเถรสมาคม โจทก์ก็มีสิทธิ์อุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ตามที่กำหนดไว้ในข้อ 25 แล้วแต่กรณี โดยยื่นอุทธรณ์คำสั่งนั้นเป็นหนังสือต่อผู้ออกคำสั่งภายใน 15 วัน นับแต่วันทราบคำสั่งและให้ผู้ออกคำสั่งส่งอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ภายใน 15 วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง

เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ได้รับอุทธรณ์คำสั่งนั้นแล้ว ให้วินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นภายใน 30 วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง เมื่อวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นเสร็จแล้วให้ส่งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังผู้ออกคำสั่ง เพื่อแจ้งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นแก่โจทก์ภายใน 15 วันนับแต่วันได้รับคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่ง

ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยว่าคำฟ้องมีมูล ให้ดำเนินการตามข้อ 21 (1) ต่อไป ถ้าวินิจฉัยว่าคำฟ้องนั้นไม่มีมูล ให้เป็นอันถึงที่สุด

(2) ถ้าเป็นกรณีความผิดครุกาบัติ ซึ่งเป็นคำสั่งของมหาเถรสมาคมหรือเป็นกรณีความผิดลหุกาบัติ ให้เป็นอันถึงที่สุด

หมวด 3
วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม
ส่วนที่ 1
หลักทั่วไป

ข้อ 23 การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม มี 3 ขั้น คือ

(1) ชั้นต้น

(2) ชั้นอุทธรณ์

(3) ชั้นฎีกา

ข้อ 24 การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นตามกำหนดไว้ในลักษณะ 2 แล้วแต่กรณี

ข้อ 25 การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งมีอันดับดังต่อไปนี้

(1) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะอำเภอเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด และรองเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัดให้เจ้าคณะภาคพิจารณาเลือกเจ้าคณะจังหวัดในภาคเดียวกันเข้าร่วมอีก 1 รูป

(2) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาคให้เจ้าคณะใหญ่พิจารณาเลือกเจ้าคณะภาคในหนเดียวกันเข้าร่วมอีก 1 รูป

(3) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะภาคเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่และเจ้าคณะภาคในหนนั้น ที่มิได้เข้าร่วมในการพิจารณาชั้นต้น ซึ่งเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเลือกอีก 2 รูป

(4) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะใหญ่เป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

ข้อ 26 การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

ข้อ 27 คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในกรณีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมไม่ว่ากรณีใด ให้เป็นอันถึงที่สุด

ส่วนที่ 2

วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น

ข้อ 28 ก่อนดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม โดยเฉพาะในกรณีที่มีผู้กล่าวหาตามความในข้อ 15 (1) หรือในกรณีที่มีผู้แจ้งความผิดตามความในข้อ 16 (1) หรือในกรณี

ตามความในข้อ 16 (2) ก. ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้น แต่งตั้งพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิรูปใดรูปหนึ่งตามที่เห็นสมควรให้ปฏิบัติหน้าที่โจทก์แทนสงฆ์

ข้อ 29 การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้กระทำในที่พร้อมหน้าโจทก์จำเลยเว้นแต่ในกรณีดังต่อไปนี้

(1) โจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังการพิจารณาตามกำหนดที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นนัดหมายไว้ โดยมิได้แจ้งเหตุขัดข้องเป็นหนังสือให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นทราบก่อนถึงวันที่นัดหมาย ให้ถือว่าฝ่ายนั้นหรือทั้งสองฝ่ายสละสิทธิเข้าฟังการพิจารณา คณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจดำเนินการพิจารณาต่อไปตามที่เห็นสมควร

(2) โจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย มีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องที่จะมาฟังการพิจารณาตามกำหนดไม่ได้ และคณะผู้พิจารณาชั้นต้นพิจารณาไม่เห็นสมควรอนุญาตให้เลื่อนการพิจารณา

(3) โจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย ก่อความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในที่พิจารณา และคณะผู้พิจารณาชั้นต้นได้สั่งให้โจทก์หรือจำเลยนั้นออกไปจากที่พิจารณาตามความในข้อ 30 วรรค 2 คณะผู้พิจารณาชั้นต้น มีอำนาจดำเนินการพิจารณาต่อไปตามที่เห็นสมควร

ข้อ 30 การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้กระทำเป็นการลับ บุคคลดังต่อไปนี้มีสิทธิ์อยู่ในที่พิจารณา คือ

(1) โจทก์และจำเลย

(2) พยานเฉพาะที่กำลังให้การ

(3) ผู้ที่ได้รับเชิญมาเพื่อปฏิบัติการใด ๆ ที่เกี่ยวกับการพิจารณา

(4) พระภิกษุผู้ทำหน้าที่จดบันทึกถ้อยคำสำนวน

ถ้ามีผู้ใดก่อความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในที่พิจารณาหรือในบริเวณที่พิจารณาคณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจสั่งให้ผู้นั้นตั้งอยู่ในความสงบเรียบร้อย หรือสั่งให้ผู้นั้นออกไปจากที่นั้นหรือบริเวณนั้นได้ และถ้าเป็นการสมควรจะขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรให้มารักษาความสงบเรียบร้อยก็ได้

ข้อ 31 ในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้รวบรวมพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย หรือพยานหลักฐานที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นเห็นสมควรนำมาสืบซึ่งอาจพิสูจน์ให้เห็นความผิด หรือความบริสุทธิ์ของจำเลย ตามลักษณะแห่งพยานหลักฐานที่กำหนดไว้ในหมวด 4

เพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาดังกล่าวในวรรคต้น ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) แจ้งกำหนดวันเวลาและสถานที่พิจารณา แก่โจทก์จำเลย

(2) ออกหนังสือเรียกพยานหรือบุคคลใดๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้นมาให้ถ้อยคำ

(3) ออกหนังสือเรียกเอกสารหรือวัตถุสิ่งของจากบุคคลผู้ครอบครองหรือให้ผู้นั้นส่งเอกสารหรือวัตถุสิ่งของ ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐาน

(4) ทำการตรวจตัวผู้เสียหายหรือตัวจำเลย ตรวจสถานที่ วัตถุสิ่งของหรือสิ่งอื่นใดซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ โดยบันทึกรายละเอียดการตรวจไว้ด้วย

(5) แจ้งให้เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะในเขตอื่นรวบรวมข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานอันอยู่ในเขตนั้น หรือให้ชี้แจงพฤติการณ์ใด ๆ อันเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้น

(6) จดบันทึกถ้อยคำสำนวนการพิจารณาด้วยตนเอง เว้นแต่ในกรณีจำเป็นจะให้มีพระภิกษุเป็นผู้จดบันทึกตามถ้อยคำผู้พิจารณาก็ได้

(7) ทำรายงานการพิจารณาแต่ละครั้งรวมไว้ในสำนวน ถ้านัดหมายเพื่อปฏิบัติการใด ๆ ให้บันทึกไว้ในรายงานนั้น

ในกรณีที่คณะผู้พิจารณารูปใดรูปหนึ่งไม่อาจร่วมปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยมีเหตุสุดวิสัยให้ผู้พิจารณาอีก 2 รูป ดำเนินการพิจารณาต่อไป

กรณีดังกล่าวใน (2) (3) และ (4) ถ้าเป็นการจำเป็นจะขอให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรเข้าร่วมดำเนินการด้วยก็ได้

ข้อ 32 ในกรณีรวบรวมพยานหลักฐานตามความในข้อ 31 วรรค 1 ให้สืบพยานโจทก์ก่อนพยานจำเลย และก่อนสืบพยาน ให้โจทก์และจำเลยเสนอบัญชีระบุพยานหลักฐานของตนต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นล่วงหน้าก่อนถึงวันสืบพยานไม่น้อยกว่า 15 วัน

ถ้าโจทก์หรือจำเลยร้องขอระบุพยานหลักฐานของตนเพิ่มเติมในระหว่างสืบพยานหลักฐานฝ่ายตนยังไม่เสร็จ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นใช้ดุลยพินิจสั่งตามที่เห็นสมควร

เมื่อสืบพยานของฝ่ายใดไปแล้วพอสมควรแก่กรณี คณะผู้พิจารณาชั้นต้นจะสั่งให้งดการสืบพยานของฝ่ายนั้นที่ยังมิได้สืบ ซึ่งเห็นว่าไม่จำเป็นก็ได้

เมื่อสืบพยานของฝ่ายโจทก์และจำเลยเสร็จแล้ว ถ้าปรากฏว่า ยังมีพยานหลักฐานใด ๆ ซึ่งคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเห็นสมควรสืบเพิ่มเติม ก็ให้ดำเนินการสืบพยานหลักฐานนั้นได้

ข้อ 33 ในการสืบพยานตามความในข้อ 32 คณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีหน้าที่ซักถามพยานโจทก์และพยานจำเลย ตามประเด็นข้อกล่าวหาของโจทก์และประเด็นข้อแก้ของจำเลยแล้วแต่กรณี แล้วเปิดให้โอกาสให้โจทก์และจำเลยซักถามพยานตามประเด็นดังกล่าวข้างต้น โดยคณะผู้พิจารณาชั้นต้นถามฝ่ายโจทก์ว่า จะซักถามพยานของตนอย่างไรบ้างหรือไม่ ถ้าโจทก์ซักถามแล้วหรือไม่

ซักถาม ให้ถามฝ่ายจำเลยว่า จะซักค้านพยานโจทก์อย่างไรหรือไม่ เมื่อฝ่ายจำเลยซักค้านพยานโจทก์แล้ว ให้ถามฝ่ายโจทก์ว่าจะถามติงพยานฝ่ายตนอย่างไรบ้างหรือไม่

ถ้าเป็นพยานฝ่ายจำเลย ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นถามฝ่ายจำเลยว่า จะซักถามพยานของตนอย่างไรบ้างหรือไม่ ถ้าจำเลยซักถามแล้วหรือไม่ซักถาม ให้ถามฝ่ายโจทก์ว่า จะซักค้านพยานจำเลยอย่างไรหรือไม่ เมื่อฝ่ายโจทก์ซักค้านพยานฝ่ายจำเลยแล้ว ให้ถามฝ่ายจำเลยว่าจะถามติงพยานฝ่ายตนอย่างไรบ้างหรือไม่ ทั้งนี้ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นบันทึกการซักถาม ซักค้านและถามติงดังกล่าวไว้ในสำนวนพิจารณาด้วย

ในการซักถามพยาน ซักค้านพยาน หรือถามติงพยาน ตามความดังกล่าวข้างต้น

(1) ห้ามมิให้โจทก์หรือจำเลยฝ่ายที่อ้างพยาน ใช้คำถามนำเพื่อให้พยานตอบ

(2) ห้ามมิให้โจทก์หรือจำเลยทั้งสองฝ่าย ใช้คำถามอันไม่เกี่ยวกับประเด็นคำถามที่เป็นการหมิ่นประมาทพยาน หรือคำถามที่อาจทำให้พยานต้องถูกฟ้องทางคณะสงฆ์หรือทางราชอาณาจักร

พยานไม่ต้องตอบคำถามที่ต้องห้ามดังกล่าวข้างต้น และถ้ามีคำถามเช่นนั้นให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นเตือนผู้ถามและพยาน

ในกรณีสืบพยานที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นนำมาสืบ เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซักถามพยานแล้ว ถ้าโจทก์หรือจำเลยขออนุญาตซักถามพยานนั้น คณะผู้พิจารณาชั้นต้นจะอนุญาตให้ซักถามตามประเด็นนั้นก็ได้แล้วแต่จะเห็นสมควร แต่ถ้าทั้งสองฝ่ายขออนุญาตซักถามก็ให้โจทก์ซักถามก่อน

คำให้การของพยาน ให้จดไว้แล้วอ่านให้พยานฟัง และให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้น พยานกับผู้จดคำให้การของพยานลงชื่อไว้ด้วย

ข้อ 34 เมื่อมีกรณีจำเป็น คณะผู้พิจารณาชั้นต้นอาจสืบพยานโดยวิธีเดินเผชิญสืบในเขตอำนาจของตน หรือโดยวิธีส่งประเด็นไปให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นในเขตอื่นอันเป็นที่พำนักของพยาน ทำการสืบพยานอันอยู่ในเขตนั้นก็ได้

ในกรณีส่งประเด็นไปสืบตามความในวรรคต้น ให้ส่งคำฟ้องของโจทก์และคำให้การของจำเลยพร้อมทั้งสำนวนเท่าที่จำเป็นไปยังผู้รับประเด็นเพื่อดำเนินการสืบพยานตามประเด็นนั้น

ก่อนส่งประเด็นไปสืบ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นแจ้งให้โจทก์และจำเลยทราบ ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดไม่ติดไปยังการพิจารณาก็ได้

ผู้รับประเด็นมีอำนาจดำเนินการสืบพยานเช่นเดียวกับผู้ส่งประเด็น เมื่อมีกำหนดจะสืบพยาน ณ วัน เวลา และสถานที่ใด ให้แจ้งกำหนดการสืบพยานไปยังผู้ส่งประเด็นเพื่อแจ้งให้

โจทก์และจำเลยทราบ เมื่อสืบพยานตามประเด็นเสร็จ ให้ส่งสำนวนคืนมายังผู้ส่งประเด็นโดยไม่ชักช้า

ข้อ 35 ก่อนพิจารณาหรือในระหว่างพิจารณา ถ้าปรากฏว่า

(1) เรื่องที่นำมาฟ้องนั้น ได้มีการฟ้องร้องกันในศาลฝ่ายราชอาณาจักรให้รอการพิจารณาเรื่องนั้นไว้ก่อน

(2) จำเลยเป็นบ้าคลั่ง เป็นผู้เพ้อถึงไม่รู้สึกตัว กระสับกระส่ายเพราะเวทนากล้าถึงไม่มีสติสัมปชัญญะ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ให้รอการพิจารณาไว้ก่อนจนกว่าจำเลยจะหายเป็นปกติ

(3) จำเลยถึงมรณภาพ ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด

(4) จำเลยพ้นจากความเป็นพระภิกษุ ให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่ในกรณีความผิดครุกาบัติ

(5) โจทก์ขอถอนฟ้องทั้งหมดหรือเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้ยุติการพิจารณาตามคำขอถอนของโจทก์ เว้นแต่ในกรณีความผิดครุกาบัติ หรือในกรณีที่จำเลยคัดค้านการขอถอนคำฟ้องนั้น

(6) โจทก์ไม่มาดำเนินการตามที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นนัดหมายไว้ ให้ยุติการพิจารณาเว้นแต่โจทก์จะได้ชี้แจงเหตุผลขัดข้องเป็นหนังสือภายใน 15 วัน นับแต่วันที่สั่งยุติการพิจารณา

(7) โจทก์ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียตามความในข้อ 4 (4) ถึงมรณภาพก็ดีหรือโจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหายถึงมรณภาพหรือตาย โดยไม่มีผู้จัดการแทนตามความในข้อ 4 (5) ก็ดีให้นำความในข้อ 20 (2) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ในกรณียุติการพิจารณาตาม (5) และ (6) ไม่ตัดสิทธิของโจทก์อื่นที่จะฟ้องในเรื่องนั้น และไม่ตัดสิทธิของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นที่จะดำเนินการพิจารณาเรื่องนั้นต่อไปตามที่สมควร

ข้อ 36 เมื่อมีการสืบพยานทุกฝ่ายเสร็จแล้วให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นดำเนินการวินิจฉัยดังต่อไปนี้

(1) ถ้าปรากฏว่า จำเลยมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด หรือมีเหตุผลที่จะจำเลยไม่ต้องรับนิคหกรรม ให้วินิจฉัยยกฟ้องของโจทก์

(2) ถ้าปรากฏว่า จำเลยได้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด และไม่มีข้อยกเว้นโทษอย่างใด ให้วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยตามความผิดนั้น

ข้อ 37 ในการวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามความในข้อ 36 (2) นอกจากคณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามคำฟ้องของโจทก์แล้ว ให้มีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมในกรณีดังต่อไปนี้

(1) ถ้าปรากฏว่า ข้อเท็จจริงในทางพิจารณาต่างจากข้อเท็จจริงในคำฟ้องของโจทก์ แต่เป็นข้อเท็จจริงที่อยู่ในฐานความผิดสิกขาบทเดียวกัน ให้มีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามสมควรแก่กรณี

(2) ถ้าปรากฏว่า ข้อเท็จจริงดังกล่าวในคำฟ้องของโจทก์นั้น โจทก์สืบสมแต่โจทก์อ้างสิกขาบทผิด ให้มีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามสิกขาบทที่ถูกต้องได้

(3) ถ้าปรากฏว่า ข้อเท็จจริงในทางพิจารณาได้ความว่า การกระทำของจำเลยเป็นความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง ถึงแม้โจทก์จะมิได้กล่าวไว้ในคำฟ้องให้มีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามความผิดนั้นได้

ข้อ 38 คำวินิจฉัยชั้นต้น ให้มีข้อความสำคัญ ดังต่อไปนี้

(1) ชั้นของคำวินิจฉัย

(2) สถานที่ ที่วินิจฉัย

(3) วัน เดือน ปีที่วินิจฉัย

(4) กรณีระหว่างผู้ใดโจทก์ ผู้ใดจำเลย

(5) เรื่องที่ยกขึ้นฟ้อง

(6) ข้อหาของโจทก์

(7) คำให้การของจำเลย

(8) ข้อเท็จจริงที่พิจารณาได้ความ

(9) เหตุผลในการวินิจฉัยทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย

(10) บทบัญญัติแห่งพระวินัยที่ยกขึ้นวินิจฉัย

(11) คำชี้ขาดให้ยกฟ้อง หรือให้ลงนิคหกรรม

ข้อ 39 คำวินิจฉัยชั้นต้น ให้อ่านให้โจทก์จำเลยฟัง ตามกำหนดวัน เวลา และสถานที่ซึ่งได้นัดหมายไว้ แล้วให้โจทก์จำเลยลงชื่อรับทราบ ถ้าโจทก์หรือจำเลยไม่ยอมลงชื่อรับทราบคำวินิจฉัยให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นบันทึกไว้ท้ายคำวินิจฉัย และให้ถือว่าโจทก์หรือจำเลยได้รับทราบแล้ว

ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นต้นแจ้งกำหนดการอ่านคำวินิจฉัยแก่โจทก์จำเลยไม่ได้ให้แจ้งแก่ผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิด เพื่อแจ้งแก่โจทก์จำเลย แต่ถ้าโจทก์เป็นคฤหัสถ์เมื่อใดแจ้งกำหนดนัดหมายไปยังภูมิลำเนาเดิมของโจทก์แล้วให้ถือว่าได้แจ้งแก่โจทก์นั้นแล้ว

ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มาฟังคำวินิจฉัยตามกำหนดที่ได้นัดหมายไว้โดยมิได้มีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นก่อนถึงเวลาที่นัดหมายให้อ่านคำวินิจฉัยและให้ถือว่าฝ่ายที่ไม่มาฟังคำวินิจฉัยได้รทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังคำวินิจฉัยโดยมิได้มีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องดังกล่าวข้างต้น ให้ถือว่าทั้งสองฝ่านั้นได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว

ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่าย ไม่มาฟังคำวินิจฉัย โดยมีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นก่อนถึงเวลาที่นัดหมาย เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเห็นสมควรจะเลื่อนกำหนดการอ่านคำวินิจฉัยไปวันอื่นก็ได้ โดยแจ้งให้โจทก์จำเลยทราบ ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังคำวินิจฉัยตามกำหนดที่นัดหมายในครั้งหลัง โดยแจ้งเหตุขัดข้องหรือมิได้แจ้งเหตุขัดข้องก็ตาม ให้นำความในวรรค 3 แล้วแต่กรณีมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 40 คำวินิจฉัยชั้นต้น ให้ถึงที่สุดในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(1) โจทก์และจำเลยมิได้อุทธรณ์ตามความในข้อ 41

(2) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์มีคำสั่งให้ยุติการพิจารณาตามความในข้อ 44

ส่วนที่ 3

วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์

ข้อ 41 คำวินิจฉัยชั้นต้น โจทก์จำเลยมีสิทธิ์อุทธรณ์ได้ในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย โดยให้ระบุข้อเท็จจริงที่ยกขึ้นอ้างอิงไว้โดยย่อ ส่วนข้อพระวินัยที่ยกขึ้นอ้างอิง ให้แสดงไว้โดยชัดเจนและต้องเป็นข้อพระวินัยที่ได้ยกขึ้นว่ากันมาแล้วในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น

ในกรณีอุทธรณ์คำวินิจฉัยชั้นต้นตามความในวรรค 1 ให้ยื่นอุทธรณ์เป็นหนังสือพร้อมด้วยสำเนาอีกตามจำนวนที่จะต้องส่งแก่ฝ่ายหนึ่งต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นภายใน 30 วันนับแต่วันทราบคำวินิจฉัยนั้น ตามความในข้อ 39

ข้อ 42 เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ได้รับอุทธรณ์ตามความในข้อ 41 แล้วให้ส่งสำเนาอุทธรณ์แก่อีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อแก้อุทธรณ์ภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับสำเนาอุทธรณ์นั้น

ถ้าส่งสำเนาอุทธรณ์แก่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้เพราะหาตัวไม่พบหรือหลบหนี หรือจงใจไม่รับสำเนาอุทธรณ์ หรือได้รับแก้อุทธรณ์แล้ว หรือพ้นกำหนดแก้อุทธรณ์แล้ว ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นรีบส่งไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ เพื่อพิจารณาวินิจฉัยต่อไป

ข้อ 43 ในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์

(1) เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์พิจารณาเห็นว่า อุทธรณ์ของโจทก์หรือจำเลยมิได้ยื่นภายในเวลาตามที่กำหนดไว้ ให้วินิจฉัยยกอุทธรณ์นั้นเสีย

(2) ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์เห็นสมควรสืบพยานเพิ่มเติมในปัญหาใดหรือกรณีใด เพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัย ให้มีอำนาจเรียกพยานมาสืบเองหรือสั่งคณะผู้พิจารณาชั้นต้นสืบให้ เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นสืบพยานแล้วให้ส่งสำนวนมายังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ เพื่อพิจารณาวินิจฉัยต่อไป

(3) ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์เห็นเป็นการจำเป็น เนื่องจากคณะผู้พิจารณาชั้นต้นมิได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้สั่งให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นปฏิบัติการให้ถูกต้อง แล้วส่งสำนวนคืนไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์

(4) ในกรณีที่จำเลยผู้หนึ่งอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งวินิจฉัยให้ลงนิคหกรรมแก่จำเลยหลายรูป ในความผิดฐานเดียวกันหรือต่อเนื่องกัน ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยกลับ หรือแก้คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นโดยไม่ลงนิคหกรรมหรือลดนิคหกรรมให้จำเลย อันเป็นการอยู่ในส่วนลักษณะความผิด คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์มีอำนาจวินิจฉัยตลอดไปถึงจำเลยอื่นซึ่งมิได้อุทธรณ์ ให้มิต้องถูกลงนิคหกรรมหรือได้ลดนิคหกรรมเช่นเดียวกับจำเลยผู้อุทธรณ์

ข้อ 44 ในระหว่างการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ ถ้าปรากฏว่า

(1) จำเลยถึงมรณภาพ ให้ยุติการพิจารณา

(2) จำเลยพ้นจากความเป็นพระภิกษุ ให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่ในกรณีความผิดครุกาบัติ

ข้อ 45 คำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ นอกจากมีข้อความซึ่งกำหนดให้มีคำในวินิจฉัยชั้นต้นตามความในข้อ 38 แล้ว ให้มีข้อความดังต่อไปนี้ด้วย

(1) ชื่อ ฉายา นามสกุล อายุ พรรษา สำนัก และสังกัดของผู้อุทธรณ์

(2) คำวินิจฉัยให้ยืน ยก แก้ หรือกลับคำวินิจฉัยชั้นต้น

ข้อ 46 เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์พิจารณาวินิจฉัยเสร็จแล้ว ให้อ่านคำวินิจฉัยโดยมิชักช้า และจะอ่านคำวินิจฉัยนั้น โดยคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ หรือจะส่งไปให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นอ่านก่อนก็ได้

ในการอ่านคำวินิจฉัยดังกล่าวในวรรคต้น ให้นำความในข้อ 39 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 47 วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ นอกจากที่กำหนดไว้แล้วในส่วนที่ 3 นี้ ให้นำความในส่วนที่ 2 ว่าด้วยวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นมาใช้บังคับโดยอนุโลมตามควรแก่กรณี

ข้อ 48 คำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ ให้ถึงที่สุดในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่ง

(1) โจทก์และจำเลยมิได้ฎีกาตามความในข้อ 49

(2) คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกามีคำสั่งให้ยกฎีกาตามความในข้อ 50 วรรค 2 หรือสั่งให้ยุติการพิจารณาตามความในข้อ 51

ส่วนที่ 4

วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา

ข้อ 49 คำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ โจทก์จำเลยมีสิทธิ์ฎีกาได้ในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย ส่วนเรื่องข้อเท็จจริงและข้อพระวินัยที่ยกขึ้นอ้างอิงในฎีกาให้นำความในข้อ 41 วรรค 1 มาใช้ยังคับโดยอนุโลม

ปัญหาข้อเท็จจริงตามความในวรรค 1 ห้ามมิให้โจทก์จำเลยฎีกาในกรณี ดังต่อไปนี้

(1) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยยืนตามคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเกี่ยวกับความผิดอย่างอื่น นอกจากความผิดอันติมวัตถุ

(2) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยยืนตามคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเกี่ยวกับความผิดที่มีการวินิจฉัยการลงนิคหกรรมเกินกว่าคำฟ้องของโจทก์ตามความในข้อ 37 (3) นอกจากความผิดอันติมวัตถุ

(3) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยยืนตามคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ให้ยกฟ้องของโจทก์โดยอาศัยข้อเท็จจริงเช่นเดียวกัน

ข้อ 50 วิธีการยื่นฎีกาและการรับส่งฎีกาไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาให้นำความในข้อ 41 วรรค 2 และข้อ 42 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ถ้าปรากฏว่า ฎีกาของโจทก์หรือจำเลยประกอบด้วยลักษณะข้อห้ามอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในข้อ 49 วรรค 2 ให้คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยยกฎีกานั้นเสีย

ข้อ 51 วิธีปฏิบัติในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกาให้นำความในข้อ 43 และข้อ 44 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 52 ในกรณีที่มีการฎีกาในปัญหาพระวินัย โดยไม่มีการฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริงการวินิจฉัยปัญหาพระวินัยนั้น ให้คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาฟังข้อเท็จจริงตามที่คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยมาแล้วจากพยานหลักฐานในสำนวน

ข้อ 53 การทำคำวินิจฉัยชั้นฎีกา และการอ่านคำวินิจฉัยชั้นฎีกา ให้นำความในข้อ 45 และ 46 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 54 วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา นอกจากกำหนดไว้แล้วในส่วนที่ 4 นี้ให้นำความในส่วนที่ 3 ว่าด้วยวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์มาใช้บังคับโดยอนุโลมตามควรแก่กรณี

หมวด 4

วิธีอ้างพยานหลักฐาน

ข้อ 55 พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ให้อ้างพยานหลักฐานได้

พยานหลักฐานที่อ้างนั้น ต้องเป็นพยานหลักฐานชนิดที่มิได้เกิดจากการจูงใจ มีคำมั่นสัญญา ขู่เข็ญ หลอกลวง หรือโดยประการอื่นอันมิชอบ

ข้อ 56 ในการอ้างพยานบุคคล ห้ามมิให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยาน จำเลยอาจจะอ้างตนเองเป็นพยานได้

ถ้าจำเลยอ้างตนเองเป็นพยาน จะให้จำเลยเข้าสืบก่อนพยานของฝ่ายจำเลยก็ได้และถ้าคำของจำเลยซึ่งให้การเป็นพยานนั้น ปรักปรำหรือเสียหายแก่จำเลยอื่น จำเลยอื่นซักค้านได้

ข้อ 57 ในกรณีอ้างพยานเอกสาร ให้นำต้นฉบับเอกสารนั้นมาอ้าง ถ้าหาต้นฉบับไม่ได้จะอ้างสำเนาที่รับรองว่าถูกต้อง หรือพยานบุคคลที่รู้ข้อความมาเป็นพยานก็ได้

ถ้าพยานเอกสารที่อ้างนั้น เป็นหนังสือของทางการคณะสงฆ์หรือหนังสือราชการแม้ต้นฉบับยังมีอยู่ จะส่งสำเนาซึ่งเจ้าหน้าที่รับรองว่าถูกต้องก็ได้ เว้นแต่ในหนังสือเรียกจะบ่งไว้เป็นอย่างอื่น

ถ้าพยานเอกสารที่อ้างนั้น มิได้อยู่ในความยึดถือของผู้อ้าง ถ้าผู้อ้างแจ้งถึงลักษณะพร้อมทั้งที่อยู่ของเอกสารต่อคณะผู้พิจารณา ให้คณะผู้พิจารณาเรียกเอกสารนั้นจากผู้ยึดถือ

ข้อ 58 ในการอ้างสิ่งใดเป็นพยานวัตถุ ให้นำสั่งนั้นมายังคณะผู้พิจารณา ถ้านำมาไม่ได้ให้คณะผู้พิจารณาทุกรูปหรือมอบหมายให้ผู้พิจารณารูปใดรูปหนึ่งไปตรวจดูรายงานยังที่ที่พยานวัตถุนั้นตั้งอยู่ ตามเวลาและวิธีซึ่งคณะผู้พิจารณาหรือผู้พิจารณาเห็นสมควรตามลักษณะแห่งพยานวัตถุ

ข้อ 59 ผู้ใดโดยอาชีพหรือมิใช่ก็ตาม มีความชำนาญพิเศษในการใด ๆ เช่น ในทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฝีมือ พาณิชยการ หรือการแพทย์ และความเห็นของผู้นั้นอาจเป็นประโยชน์ในการไต่สวนมูลฟ้อง หรือการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ซึ่งอาจเป็นพยานในกรณีต่าง ๆ เป็นต้นว่า ตรวจร่างกาย หรือจิตของผู้เสียหาย ตรวจลายมือทำการทดลอง หรือกิจการอย่างอื่น ๆ

คณะผู้พิจารณาจะให้ผู้ชำนาญการพิเศษทำความเห็นเป็นหนังสือก็ได้ แต่ต้องให้มาเบิกความประกอบหนังสือนั้นและต้องส่งสำเนาหนังสือดังกล่าวแล้วแก่โจทก์และจำเลยทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 3 วัน ก่อนวันเบิกความ

เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้ผู้ชำนาญการพิเศษ ถ้าหากไม่ได้ในฝ่ายคณะสงฆ์ จะขอจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรก็ได้

ข้อ 60 ในกรณีที่โจทก์จำเลยหรือผู้ใด ซึ่งจะต้องให้การหรือส่งพยานหลักฐานอย่างใดอย่างหนึ่งอันประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

(1) ข้อความหรือเอกสาร ซึ่งยังเป็นความลับในคณะสงฆ์ หรือในราชการ

(2) ความลับหรือเอกสารลับ ซึ่งได้มาหรือทราบเนื่องด้วยปกติธุระหรือหน้าที่ของเขา

(3) วิธีการ แบบแผน หรืองานอย่างอื่น ซึ่งมีกฎหมายควบคุมมิให้เปิดเผย

โจทก์ จำเลย หรือผู้นั้นอาจปฏิเสธไม่ยอมให้การ หรือส่งพยานหลักฐานดังกล่าวนั้นเว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากทางการคณะสงฆ์ ทางราชการ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความลับนั้น

กรณีดังกล่าวข้างต้น คณะผู้พิจารณาอาจแจ้งให้ทางการคณะสงฆ์ ทางราชการหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความลับนั้น มาชี้แจงถึงเหตุผลที่ไม่สมควรให้การหรือส่งพยานหลักฐานดังกล่าวนั้น โดยชัดแจ้งต่อคณะผู้พิจารณา

หมวด 5
วิธีบังคับตามคำวินิจฉัยลงนิคหกรรม

ข้อ 61 เมื่อจำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถึงที่สุดแล้ว ให้คณะผู้พิจารณาซึ่งอ่านคำวินิจฉัย แจ้งผลคำวินิจฉัยแก่ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นทราบเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยนั้น

ข้อ 62 ถ้าจำเลยดังกล่าวในข้อ 61 ไม่ยอมรับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

(1) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยให้สึก ไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับคำวินิจฉัยนั้น อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 26 ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา 42 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

(2) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัยไม่ถึงให้สึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยและมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้วไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้ทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 27 วรรค 2 ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา 42 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

ในกรณีเช่นนี้ ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร

หมวด 6
เบ็ดเตล็ด

ข้อ 63 โจทก์หรือจำเลย จะแต่งตั้งผู้หนึ่งผู้ใดให้ว่าต่างหรือแก้ต่างในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและในกรณีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมมิได้

ข้อ 64 บรรดาเอกสารสำนวนเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องและการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมเป็นเอกสารลับ เฉพาะคำสั่งหรือคำวินิจฉัยของผู้พิจารณาหรือคณะผู้พิจารณา ถ้าโจทก์จำเลยจะขออนุญาตคัดสำเนาเพื่อประโยชน์ในการอุทธรณ์หรือฎีกา ให้ผู้พิจารณาหรือคณะผู้พิจารณาอนุญาต โดยให้อยู่ในความควบคุมของผู้อนุญาตและให้ผู้อนุญาตลงนามไว้ด้วย

การโฆษณาเอกสารตามความในวรรคต้น จะกระทำได้โดยอนุมัติมหาเถรสมาคม

ข้อ 65 พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้น มีหน้าที่ต้องช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในกรณีไต่สวนมูลฟ้อง และในกรณีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมที่ได้รับคำร้องขอหรือคำสั่งให้ปฏิบัติการใดๆ จากผู้พิจารณาหรือคณะผู้พิจารณาแล้วแต่กรณี

ตราไว้ ณ วันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2521

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
สมเด็จพระสังฆราช ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

หมายเหตุ เหตุผลในการประกาศใช้กฎมหาเถรสมาคมฉบับนี้ คือ

เนื่องจากความในข้อ 3 (7) ข.แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2506) กำหนดอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งได้กำหนดไว้แล้วในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม และกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2506) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุนั้น เป็นบทบัญญัติที่กำหนดให้การลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุเป็นไปตามกำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคม และมอบหมายให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ที่ค้างปฏิบัติ

บัดนี้ สมควรยกเลิกความในข้อ 3 (7) ข. แห่งกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2506) กำหนดอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 5 แห่งราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2506) และตราขึ้นเป็นกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ พระวิทูล วงค์อิ่น

วัน เดือน ปี เกิด 6 กุมภาพันธ์ 2506

ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ประวัติการทำงาน พ.ศ 2549 ─ 2551 อาจารย์พิเศษ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
ห้องเรียนวัดพระแก้ว
พ.ศ. 2529 ─ 2540 ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ─ สามัญ
โรงเรียนพุทธิวงค์วิทยา